

Podborský, Vladimír

K datování a původu některých bronzových předmětů ze štramberského Kotouče

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1967, vol. 16, iss. E12, pp. [7]-62

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/109959>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

VLADIMÍR PODBORSKY

K DATOVÁNÍ A PŮVODU NĚKTERÝCH BRONZOVÝCH PŘEDMĚTŮ ZE ŠTRAMBERSKÉHO KOTOUČE

I

V podhůří Moravské brány, jižně městečka Štramberka (okr. Nový Jičín), se nalézají — dobře strategicky exponováno — hradisko lidu lužické kultury, pověstný Kotouč u Štramberka. Právem bychom mohli srovnávat toto hradisko s polským Biskupinem či Hradiskem v Brně-Obřanech, kdyby bývalo mělo příznivější archeologický osud; bohužel ani z hlediska ochrannářského, ani výzkumného nebylo této památce dáno to, co by jí po právu mělo náležeti.

Kotouč je vápencový útvar, položený v nadmořské výšce 539 m, s relativní výškou 210 m.¹ Od 80. let minulého století je tu lámán kámen, takže do dnešního dne je část hradiska zničena.² Na lokalitě nebyl proveden včas systematický výzkum, který by osvětlil skutečný význam hradiska. Postupem času však odtud bylo získáno množství archeologických památek, především z mladší a pozdní doby bronzové. Svým významem stojí na prvním místě řada bronzových depotů mladšího období popelnicových polí a četné další náhodné bronzové nálezy.

Hradisko Kotouč u Štramberka uvedl do české odborné literatury V. Brandl,³ který je spojoval s vpádem Tatarů na Moravu. Z archeologů mu věnoval pozornost zejména K. J. Maška, který zde, hlavně v jeskyních Šipce a Čertově díře, od roku 1878 prováděl výzkumy v paleolitických vrstvách,⁴ avšak záhy tu zjistil i památky mladší, jež srovnával s nálezy známými tehdy z věhlasné Býčí skály u Adamova.⁵ V jeskyni Šipce vykopal K. J. Maška roku 1878—1879 nádobu s bronzovou sekerkou s tulejí a ouškem, závěsným kolečkem a pěti bronzovými kruhy v sestupném průměru,⁶ tím byl na Kotouči objeven první bronzový depot (č. 1). V Čertově díře pak Maška našel ještě 4 trojhranné šipky z bronzu, 2—3 jehlice s mnoharůžicovými hlavicemi a další bronz,⁷ které dodnes tvoří unikátní vklad do fondů moravského halštatu.

Nálezů z Kotouče postupně přibývalo. Vedle pleistocenních památek se objevil řídce i mladší neolit, latén a časný středověk. Daleko nejvíce nálezů však pocházelo z mladší a pozdní doby bronzové, příp. halštatské. Tehdy také hradisko Kotouč mělo zřejmě největší význam v celé své historii. Nálezy zachraňovali a nalézali na přelomu 19. a 20. století četní místní občané, z jejichž sbírek se předměty teprve postupně dostávaly do muzeí. Roku 1927 našel v trati „na Brdách“ občan Ed. Rýdl sklad osmi bronzových šálků s puklicovou výzdobou, uložený v hliněné nádobě (depot č. 2); snad k němu patřily i další bronzové předměty z kulturní vrstvy „na Brdách“ (viz dále). Tyto předměty

vesměs již mohl zahrnout do své monografie o Kotouči J. Knies,⁸ který koncem dvacátých let našeho století popsal a vyobrazil většinu důležitých předmětů, roztroušených po četných muzeích,⁹ i soukromých sbírkách. Později věnoval nálezům ze Štramberka pozornost i J. Skutil.¹⁰

Asi roku 1942 nalezl občan B. Marek v trati „na Brdách“ několik bronzů, pravděpodobně zbytek většího nálezu (depot č. 3), který byl roku 1945 získán štramberským muzeem. Roku 1950 provedlo na Kotouči záchranný výzkum Slezské muzeum v Opavě ve spolupráci s Archeologickým ústavem ČSAV v Brně (vedoucí výzkumu L. Jisl).¹¹ L. Jisl především popsal a zdokumentoval současné zbytky hradiska. Vlastní výzkum sestával z položení dvanácti sond na různých místech lokality. Zjistil tu osídlení eneolitické, mladobronzové až halštatské, pozdnělaténské až starší římské a středověké (14. stol.). Kulturu lužickou zde zastihl v obou slezských stupních podle dělení J. Filipa a pravděpodobně též i ve fázi mladolužické.

Roku 1956 pak byl na Kotouči zachráněn dosud nejvýznamnější depot bronzových předmětů (č. 4), nalezený náhodně buldozeristy a předaný roku 1962 do péče štramberského muzea. Posléze teprve roku 1966 byl ze soukromého držení získán depot náramků a dýky s křížovým jilcem (č. 5), nalezený údajně již roku 1944.

Cílem této stati není podrobná publikace a soupis památek ze štramberského Kotouče, ani hodnocení významu tohoto hradiska v pravěku. Chci se zde zabývat podrobněji pouze třemi druhy bronzových výrobků, pocházejících většinou z depotů, a to:

1. bronzovými tepanými nádobkami,
2. štítovými sponami a
3. dýkou s křížovým jilcem.

Protože mnohé nálezy byly dosud publikovány nedostatečně a většina jich nebyla publikována vůbec, podávám v kresbě i náleзовé profily všech pěti depotů. To arci nemůže nahradit detailní publikaci všech památek z naleziště, bude tím však alespoň zčásti zaplněna mezera v naší odborné literatuře a zveřejněn alespoň díl štramberských památek, z nichž mnohé mají dosah středoevropského, ba evropského významu.

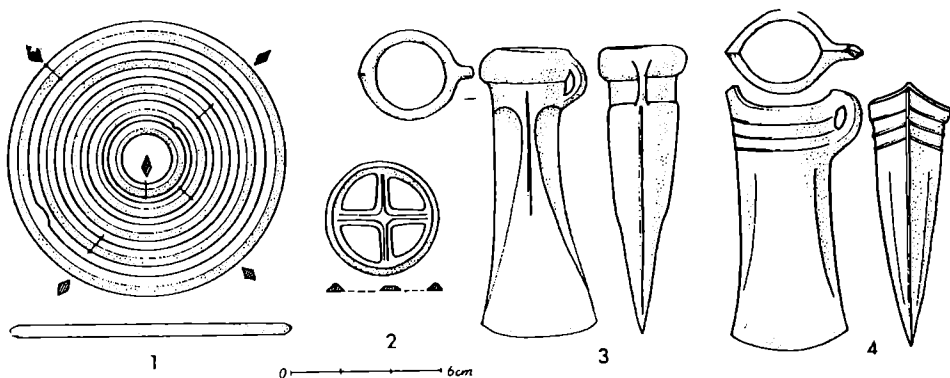
Podnětem k této práci mi byla konzervace štramberských bronzů, kterou prováděla v letech 1964—1966 chemická laboratoř Prehistorického ústavu filosofické fakulty University J. E. Purkyně v Brně. Je mi milou povinností poděkovat řediteli Prehistorického ústavu prof. dr. Františku Kalouskovi za laskavou ochotu a pochopení, s nímž zařadil do plánu ústavu náročné konzervační a restaurační práce těchto bronzů. Dále děkuji techniku-asistentovi Zdeňku Souškovi a PhC Pavlu Mišustovovi za mnohé podněty technického rázu, které mi poskytli v četných diskusích nad štramberskými bronzemi. V neposlední řadě patří můj dík správci štramberského muzea Cyrilu Hykelovi a jeho bratru Vladimíru Hykelovi za důvěru, s níž mi při práci se štramberským materiálem vycházeli vstříc, dále pracovníci přerovského muzea prom. hist. Marii Jaškové za pomoc při shromažďování bronzů¹² a posléze prom. hist. Emanuelu Greplovi z muzea v Novém Jičíně za četné informace o štramberském materiálu a o situaci na Kotouči.

II

V následujícím oddíle podám orientační charakteristiku pěti štramberských depotů a nejdůležitějších bronzů z náhodných a ojedinělých nálezů a pak popis materiálu, s nímž budu dále pracovat.

Depot č. 1

Prvý (votivní) depot našel K. J. Maška v jeskyni Šipce r. 1878—1879. Maška uvádí, že v baňaté nádobě, která byla rozbita, našel pět kruhů, kolečko s příčkami a jeden „celt“, který nebyl nikdy upotřeben; druhý celt spolu se zbraní z jeleního parohu byl prý uložen samostatně ve skalní dutině.¹³ Je však možné, že všechny uvedené bronzové předměty (obr. 1) tvoří vlastně ceclek. Nádoba se do dnešní doby nedochovala.



Obr. 1. Štramberk-Kotouč, depot č. 1. (Kresba: Podborský — Sevčík.)

Uloženo: Moravské muzeum Brno, i. č. 60814—60821.

Publikováno: K. J. Maška, *Pravěké nálezy ve Štramberku*, ČVMSO 1, 1884, 15—22, 64—69, obr. na str. 68; *ibidem* 3, 1886, obr. na str. 61, 63, 64; J. Knies, *Pravěké nálezy ve Štramberku*, Štramberk 1929, 28 ad.

Depot č. 2

Depot č. 2 byl nalezen v trati „na Brdách“ Ed. Rýdlem. Šálky z bronzového plechu byly údajně uloženy ve velkém hliněném hrnci,¹⁴ který se do dnešní doby nedochoval. J. Knies hovoří o osmi šálkách, v muzejních fondech však lze dnes shledat pouze 6 celkem úplných nádobek a další fragmenty (i. č. 336—354, 670—671); k depotu náleželo dále: 16 brylovitých ozdob, 2 velké puklice s tepanou výzdobou, torčovaný nákrčník a snad i další ucho bronzového šálku. Další bronzы z vrstev v poloze „na Brdách“, které uvádí J. Knies,¹⁵ tj. náramky, nákrčníky, jehlice, břitva, srpy, sekery s tulejí a úškem, kopí atd., jsou zcela jistě ojedinělými nálezy. (Obr. 2)

Uloženo: Muzeum Štramberk, i. č. 317—354, 670—671.

Publikováno: J. Knies, *Pravěké nálezy ve Štramberku*, 16—17.

Depot č. 3

Depot č. 3 (asi jen část většího depotu) byl nalezen roku 1942 B. Markem v poloze „na Brdách“ a obsahoval 1 úplný spirálový nárameník s očky v koncích, 2 deformované části dalšího obdobného nárameníku a velkou štítovou sponu s růžicemi; podle sdělení C. Hykela náleží k tomuto depotu ještě masivní tordovaná hřívna a část dalšího hladkého kruhu, kteréžto předměty byly pro štramberské muzeum získány dodatečně (r. 1945) ze sbírky Berzovy. (Obr. 3)

Uloženo: Muzeum Štamberk, i. č. 150—154.

Publikováno: L. Jisl, rukopis zprávy v archivu Archeologického ústavu ČSAV v Brně ze 24. 7. 1950, čj. 304; osobní informace C. Hykela a záznam v inventáři štramberského muzea.

Depot č. 4

Největší štramberský depot byl nalezen ve valu v trati „na Panském zátíši“ buldozeristy Boháčem a Kahánkem dne 20. 12. 1956. Přesné nálezové okolnosti tohoto depotu nejsou známy. Podle sdělení C. Hykela a záznamů štramberského muzejního inventáře obsahoval nález nejméně 73 předmětů: soubor celkem šesti plechových nádobek (obr. 4: 1—6) jednak typu Jenišovice-Kirkendrup, jednak dosud blíže neklasifikovaného typu, dále 2 spony se štítkem a růžicemi, diadém s publikovou výzdobou, 2 spirálové nárameníky, sekerku s tulejí a úškem, menší podobnou sekerku-kladívko, 7 srpů, 8 tordovaných nákrčníků s očky na zachycení v koncích, 1 páskový náramek s rytou výzdobou, 15 úplných a 9 zlomků masivních litých kruhů s nepravým tordováním, 2 podobné hladké kruhy, 14 jehlic různých typů, 2 jehlice bez hlavice a bronzový slétek. (Obr. 4, 5)

Uloženo: Muzeum Štamberk a Nový Jičín, i. č. 678—732 (dále dosud neinventováno, pomocná čísla 1/56—75/56).

Publikováno: E. Grepl, *Novojicko* 8, 1966, 4 (zmínka); informace C. Hykela a E. Grepla, záznam v inventáři štramberského muzea.

Depot č. 5

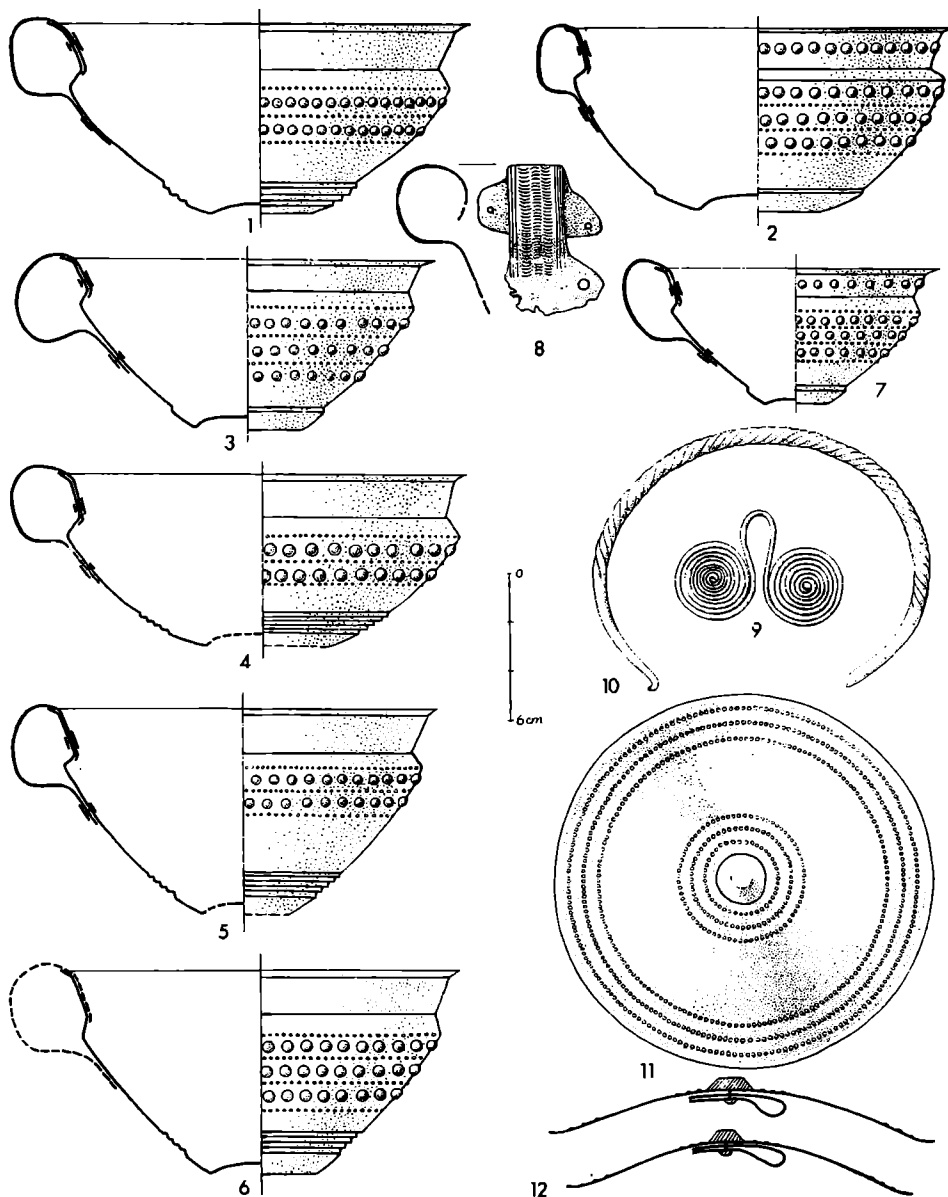
Depot č. 5 byl údajně nalezen již roku 1944 A. Kolářem asi 30 m východně od bývalého spodního kostela na Kotouči. Obsahoval 6 drobných bronzových náramečků (na některých ulpěly stopy železné rzi) a bronzovou rukojeť dýky s křížovým jilcem se zbytkem železné čepele. (Obr. 6)

Uloženo: Muzeum Štamberk (dosud neinventováno).

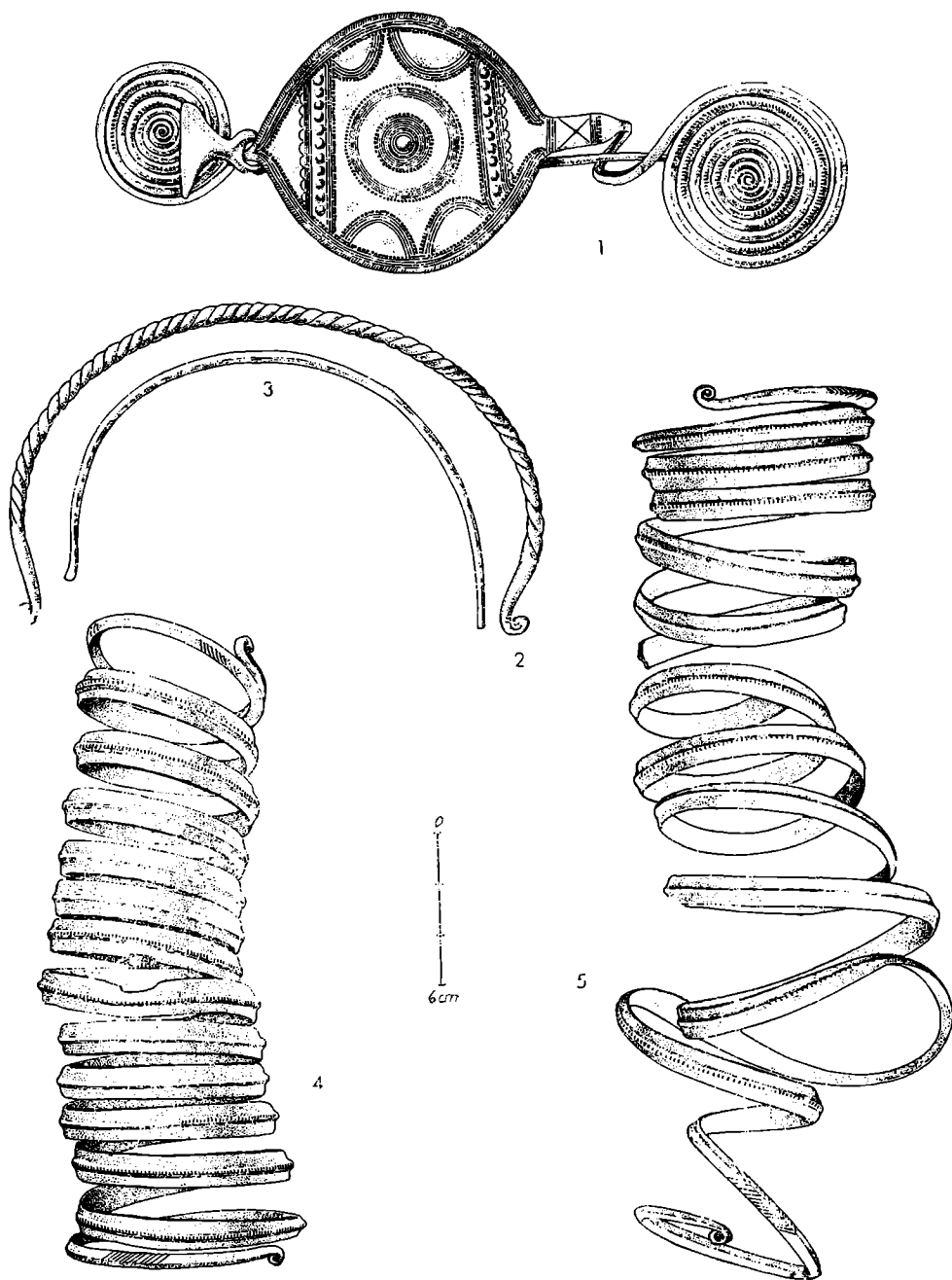
Publikováno: E. Grepl, *Novojicko* 8, 1966, 5; osobní sdělení C. Hykela.

Náhodně nalezené bronzy

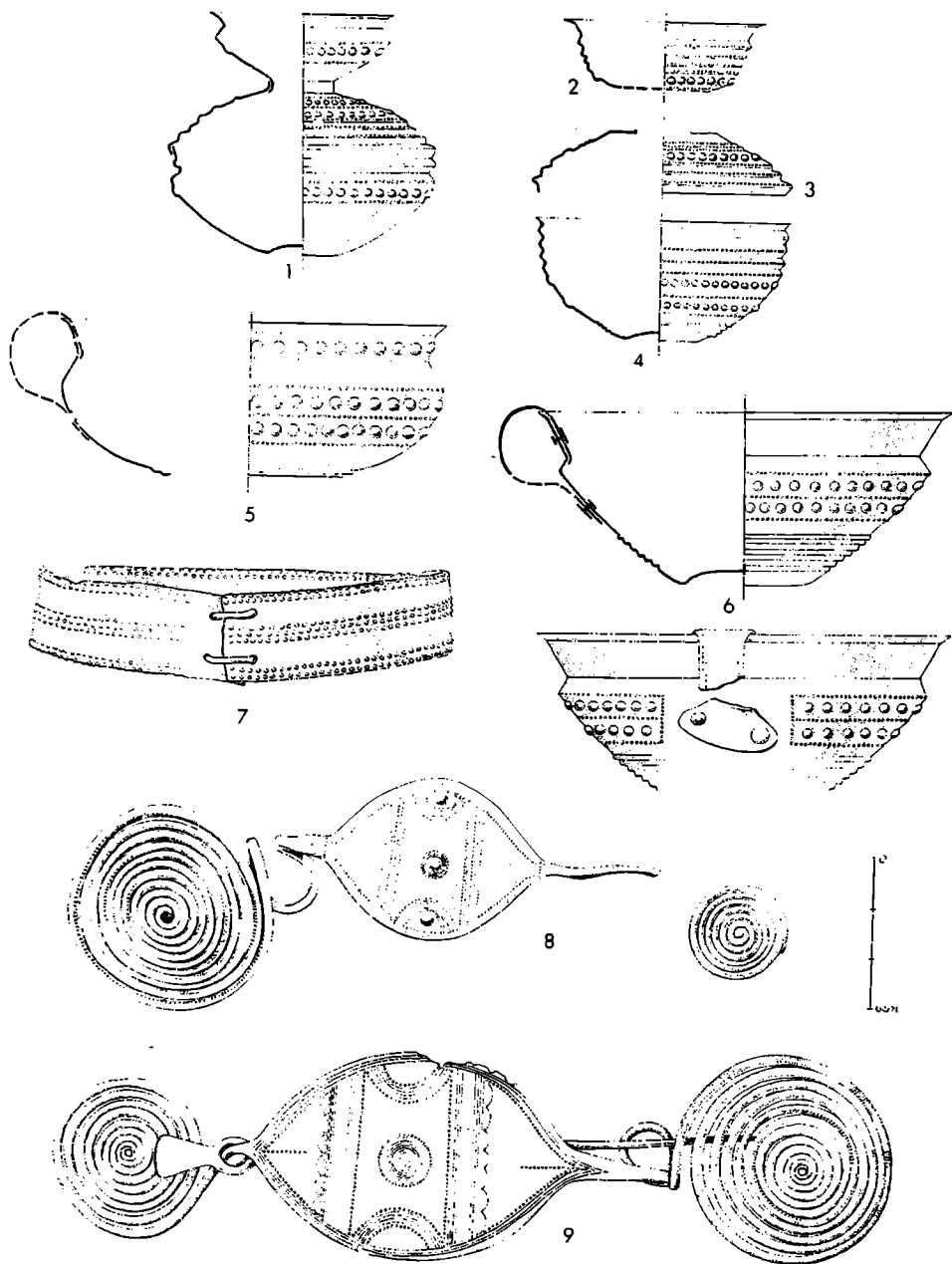
Z velkého počtu bronzových předmětů, pocházejících z náhodných nálezů na Kotouči, snad ze sídlištních objektů či vrstev, snad též ze zničených či rozchvácených depotů, uvádím níže hlavní typy. (Za zvláštní zmínku stojí stříbrná faléra⁴⁶ (Ø 21,2 cm) se 2 dvojicemi otvorů při okraji a třemi velkými vypnutinami): Břitva s kroužkovou rukojetí (neinv.),⁴⁷ část břitvy lunuly (i. č. 233), nůž s jazykovitou rukojetí se 2 nýty (i. č. 238), 4 nože s prostou plnou rukojetí (i. č. 306, 307, 667, neinv.), 3 obloukové srpy s knoflíkem (i. č. 234, 235, neinv.), 2 srpy s plochou rukojetí se žebry (i. č. 236, 668), 3 hroty kopí (i. č. 308,



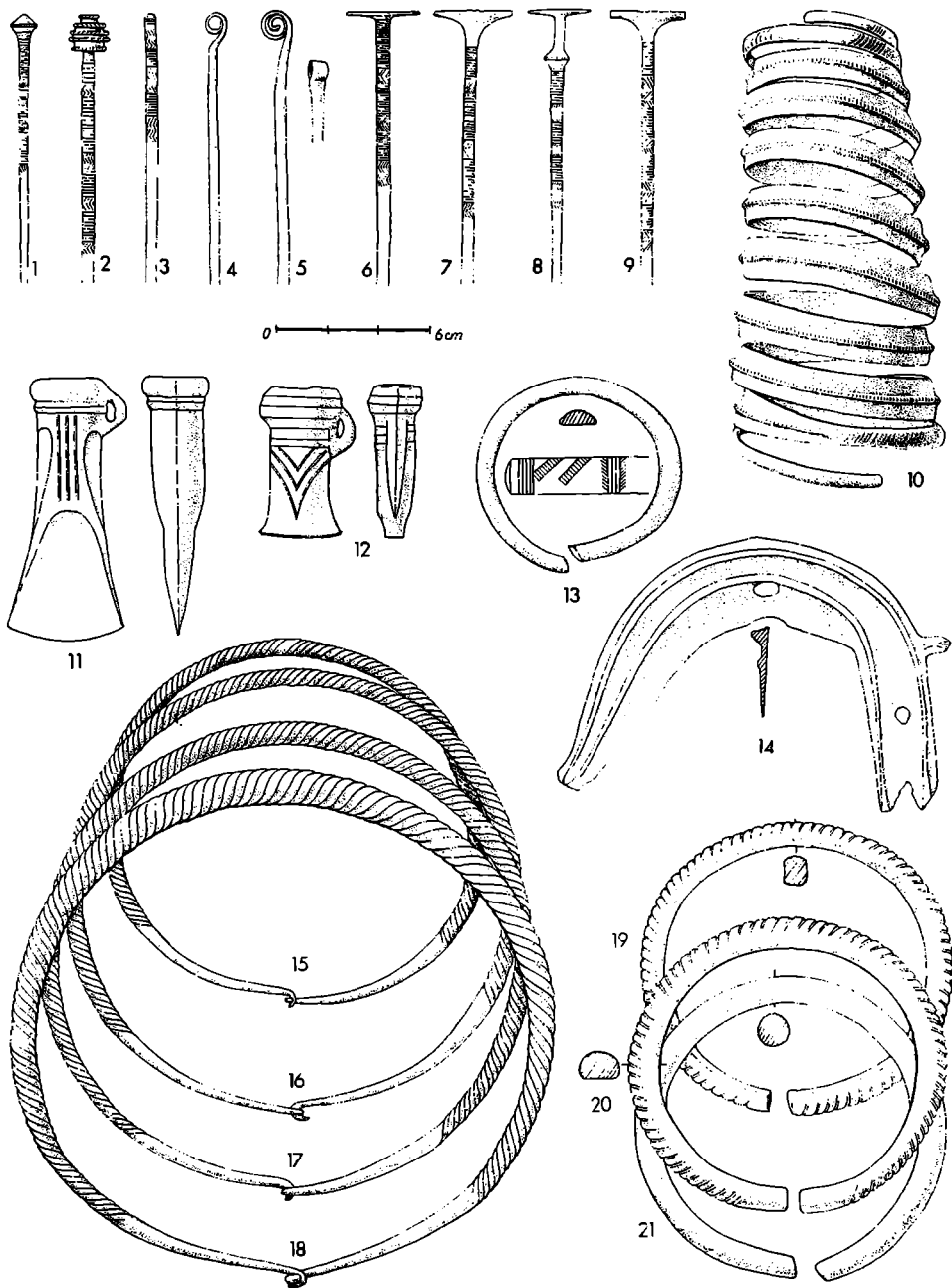
Obr. 2. Stramberk-Kotouň, nálezový profil depotu č. 2. (Kresba: Podborský — Ševčík.)



Obr. 3. Stramberk-Kotouč, depot č. 3. (Kresba: S. Sevěk.)

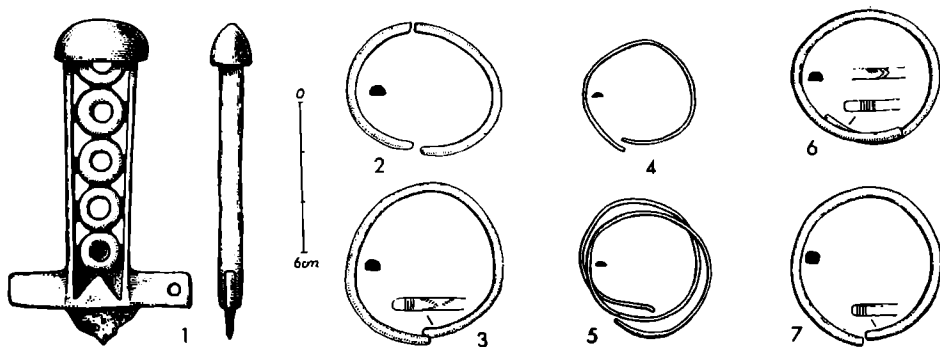


Obr. 4. Stramberk-Kotouč, nálezový profil depotu č. 4. (Kresba: S. Sevtík.)



Obr. 5. Stramberk-Kotouč, nálezový profil depotu č. 4. (Kresba: S. Sevcík.)

309, neiniv.), 6 seker s tulejí a úškem (i. č. 227—229, 669, neiniv.), velká brýlovitá ozdoba (neiniv.),¹⁶ závěsek s prohnutými stěnami (i. č. 210), páskové náramky a jejich zlomky (i. č. 157, neiniv.), 2 háčky k udicím (neiniv.), přes 20 kusů jehlic různých typů (i. č. 170—178, 168, 187, 303, 305, 691, 185, 165, neiniv.). (Tab. XVIII)



Obr. 6. Štramberk-Kotouč, depot č. 5. (Kresba: S. Ševčík.)

III

(K významu bronzových tepaných nádobek z Kotouče u Štramberka)

Moravské území obohatilo náleзовý fond tepaných bronzových nádobek především o sérii bodově-lištovito-puklicového stylu (depot č. 4 z Kotouče, obr. 4: 1—4), nemluvě již o značném počtu šálků typu Jenišovice. Plechové nádoby z Kotouče však lze náležitě zhodnotit pouze v souvislosti s ostatními moravskými nálezy a s přihlédnutím k ostatním evropským analogiím. Proto nejprve shrnu problematiku tepaných bronzových nádob mladší doby bronzové poněkud obecněji.

Nejstarší bronzové tepané nádoby byly po práci E. Sprockhoffa¹⁸ již několikrát, zejména ve středoevropském prostředí, zevrubně zpracovány. Dálo se tak z pohledů jak čistě teoretických, tak zejména při příležitostech objevů nových souborů nádob (Dresden-Dobritz, Braunsbedra, Středokluky, Očkov, Záluží, Kužnica Skakawska atd.).¹⁹ Historie vývoje názorů na celý problém je v citovaných pracích vždy uváděna, v české literatuře plyne nejlépe z podrobného zpracování O. Kytlicové.²⁰ Aktuálností problému však došlo i k vyslovení řady názorů, které původně celkem jednoznačnou situaci Sprockhoffovy typologie poněkud zkomplikovaly. Z jeho tří základních typů bronzových tepaných šálků, myšlených jako výsledek výroby tří samostatně pracujících (časově i místně odlišitelných) okruhů, vzniklo dnes nejméně 5 morfologicky odlišitelných skupin, které se mnohdy časově, ani geograficky nevylučují. Základní Sprockhoffova dělicí kritéria — profilace a výzdoba, resp. i připojení ucha k nádobce — zůstávají však podnes v platnosti. Záhy se sice začalo pochybovat o kritériu výzdoby,²¹ neboť v některých náleзовých celcích, hlavně v depotech²² se společně objevovaly zdobené i nezdobené šálky (označované

paušálně jako typ Kirkendrup a Fuchstadt).²³ Došlo se až k odmítnutí Sprockhoffových typů, které byly nahrazeny postavením umělé typologické řady šálků podle předpokládaného vývoje profilu, bez ohledu na výzdobu.²⁴ Podle mého názoru ani toto není správný postup, neboť mezi pojednávanými bronzovými nádobkami nepochybně existují vyhraněné typy (např. Friedrichsrue a Jenišovice), již vzhledem k jejich územnímu rozšíření, konstantní formě i jednotlivé výzdoby, ba i k formě výskytu (např. převážně depoty, nebo převážně pouze v hrobech);²⁵ jednotlivé typy nelze považovat za náhodný projev náhodných dílen. Domnívám se, že je třeba zachovat dělení šálků do základních typů, i když tyto chápeme jako zatímni pomocné označení a s vědomím, že některé z nich budou časově shodné a geograficky se prolínající. V základním rozptylu hlavních typů šálků vidím právě působnost jednotlivých dílenských oblastí (resp. přímo dílen); dosah některých těchto dílen se arci může stýkat a prolínat, resp. jejich výrobky se mohou i ovlivňovat (Čechy). Při začleňování jednotlivých exemplářů bronzových tepaných nádobek k určitému typu je ovšem vždy nutno přihlédnout k celému komplexu znaků, jak upozorňuje M. Novotná.²⁶ V řadě případů půjde snad o typy přesně nezařaditelné, či typologicky snižené (výrobní deriváty), které M. Novotná vykládá jako projev individuality výrobce.²⁷ Na druhé straně určité typy šálků mají vždy řadu shodných znaků, které umožňují např. i odlišení nezdobeného šálku typu Jenišovice od čistého (vždy nezdobeného) typu Fuchstadt.²⁸ Za složitější otázku považují určení místa hlavních dílen, tedy konstatování původu hlavních typů, otázku importace nádob a jejich místního napodobování v periferní oblasti. Prosté zmapování nálezů — nehledě na potíže vznikající přitom z neznalosti materiálu z autopsie — asi k vyřešení otázky původu nepostačí, neboť nálezový katastr může být podstatně zkreslen současným stavem nálezů a zejména vlivem pravěké distribuce, dosahující ke konci doby bronzové neomezených evropských vzdáleností. Problém bude nutno řešit zejména pomocí detailních technických rozborů a spektrálních analýz kovu, avšak v celoevropském měřítku.

Dnes se rozlišují tyto hlavní středoevropské typy bronzových šálků mladé doby bronzové:

Typ Friedrichsrue nazval E. Sprockhoff podle lokality z Meklenburska; charakterizoval jej oblým, stlačeným spodkem bez podstavy, pouze s obyčejným důlkem na dně, dále ostře nasazeným, nízkým válcovitým hrdlem s vyčleněným okrajem a páskovým uchem, nanýtovaným z vnějška $2 + 2$ (ale i $1 + 1$) nýtů s málo roztepanými hlavicemi.²⁹ Řadil sem kusy nezdobené i některé zdobené tepanými čokkovitými vypnulínami („Gleich-Buckel-System“ G. v. Merharta³⁰), které dnes většinou z typu Friedrichsrue vylučujeme. Takto vymezený, poměrně starobylý typ³¹ je možno považovat za celkem uzavřenou skupinu,³² jejíž rozšíření ukazuje zejména na západní a severní Německo a Dánsko.³³ Sporná může být jedině otázka priority tohoto typu mezi ostatními tepanými šálky v Evropě. E. Sprockhoff považoval za samozřejmý jejich severský původ; shledával pro to doklady nejen kartografické, ale i důvod, že v severské oblasti se šálky typu Friedrichsrue vyskytují vždy v souvislosti s čistě místními tvary.³⁴ G. v. Merhart pak hledal původ nejstarších středoevropských tepaných šálků, které ještě nedělil ve smyslu pozdějšího pojetí W. v. Brunnova, obecně někde v hornouherském a slovenském prostoru.³⁵

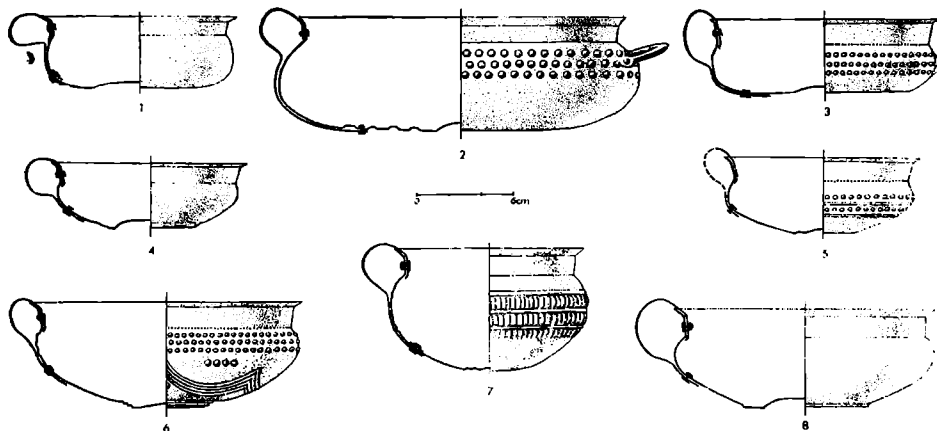
Typ Satteldorf vytvořil v. Brunn z ojedinelých nálezů v oblasti uhersko-

slovenské a slezské.³⁶ Jde o jednoduché, široké až baňaté, rozměry dosti velké šálky (mísovitě šálky) s nízkým válcovitým hrdlem a oblým spodkem, čímž se typologicky blíží typu Friedrichsruhe. Dno je tvořeno prostým důlkem, nádoba z Handlové na Slovensku má však při dně již i horizontální obvodové lišty,³⁷ jaké přicházejí zejména u typu Jenišovice. Ucho bývá páskové, je nanásováno různým způsobem, jako příznačný zjev se však objevuje příčně nasazené držadlo; běžná pak je jednodušší puklicová výzdoba, seřazená do obvodových linií, které ještě nejsou střídány liniemi obvodových bodových perliček, jako je tomu u typu Jenišovice. Je velmi pravděpodobné, že k tomuto typu náleží řada zlomků nádobek, dosud málo povšimnutých, ba že s typem Satteldorf souvisí i jeden z nejdokonalejších současných výrobků — šálek z očkovské mohyly,³⁸ na kterém se již uplatnil lištovito-puklicový styl (Merhartův „Leisten-Buckel-System“). Očkovský šálek je přitom z dobře datovaného prostředí počátku popelnicových polí (BD/HA₁), je tedy zaručeno jeho časově primární postavení, nejméně stejné jako u klasického typu Satteldorf. V oblasti rozšíření typu Satteldorf (uhersko-slovenská oblast) musíme hledat velmi staré centrum kovotepecké výroby, ba přímo i tepaných nádob;³⁹ G. v. Merhart a souhlasně s ním i H. Müller-Karpe soudí, že toto přirozené centrum je závislé na mykénském kulturním okruhu, v němž je doložena nejen velmi starobylá tradice (zlaté) toreutiky,⁴⁰ ale přímo i časově starší analogie příčných držadel kovových nádob; středodunajská oblast naproti tomu nemá výhradně domácích předpokladů pro vznik tohoto náročného řemesla.⁴¹ Tato otázka je ovšem z našeho hlediska podružná, neboť fakt častého výskytu tepaných bronzových nádob s puklicovou, resp. již i s lištovito-puklicovou výzdobou v uherskoslovenské oblasti dává oprávnění hledat právě zde původ popději nejrozšířenějšího středoevropského typu šálek Jenišovice.

Typ Osternienburg-Dresden má podle W. A. v. Brunna⁴² nižší oblý až mírně kónický spodek (často i s obvodovým prstencem při dně, ba i s obvodovými lištami nad tímto prstencem),⁴³ hrdlo povětšinou nálevkovité, měkčeji profilováno je pak výzdoba, spočívající v 1—3 obvodových řadách čočkovitých puklic, příp. ve vytepané hvězdicovité výzdobě při dně (šálky z obou eponymických lokalit). Tento typ, ač poněkud tvarově variabilní a s delším časovým rozptylem,⁴⁴ lze skutečně považovat za produkt místního středoněmeckého výrobního centra, jehož existenci považuje také O. Kytlicová na základě v. Brunnových údajů za přesvědčivou.⁴⁵ S ohledem na otázku vzniku tepaných bronzových šálek je nutno mít na mysli, že tu jde o časově poněkud mladší výrobky, vzniknuvší již na bázi starších tradic. V tomto ohledu je důležitý výskyt zlomků pravděpodobně tohoto typu šálek v očkovské mohyle na Slovensku (viz dále), který by geograficky ukazoval na spojení s karpatským typem Satteldorf. Jsou-li dnes šálky typu Osternienburg-Dresden klasifikovány jako přechodný typ k šálkům jenišovickým, má tato skutečnost svůj význam při studiu kontinuity nádobek počínaje typem Satteldorf, přes Osternienburg-Dresden k typu Jenišovice, a to v jihovýchodní části střední Evropy samotné; existence typu Osternienburg-Dresden na Slovensku by tedy sice narušila v. Brunnovy představy o jeho středoněmecké lokalizaci, usnadnila by však snahu prokázat vývoj jenišovických šálek z prastarých základů ve středním Podunají.

Typ Jenišovice-Kirkendrup, označený původně E. Sprockhoffem pouze dru-

hým názvem podle depotu z rašeliniště Ögemoor ve Fünen,⁴⁶ nazval výstižněji G. V. Childe typem Jenišovice-Kirkendrup podle známého, dosud největšího depotu svého druhu z Jenišovic v Čechách;⁴⁷ pro zjednodušení jmenují šálky tohoto typu pouze jako jenišovické, či jako typ Jenišovice. — Ze všech typů bronzových tepaných nádobek je tento nejvyhraněnější. Jenišovické šálky nenesou obyčejně stopy míšení s jinými typy, spíše jiné samy ovlivňují (srov. např. koflík z hrobu č. 63 z Klentnice,⁴⁸ nebo známý nález z českých Chráštan⁴⁹). Je pro ně příznačný zejména ostře členěný profil, lom v horní části výdutě a vyšší, kóničtější stavba spodku. Dno je pravidelně lemováno zesíleným prstencem a dosti pravidelně mívá ještě nad tímto prstencem 4–5 obvodových líst. Typickou výzdobou jsou vytepávané čoučkovité puklice, obíhající v horizontálních řadách na hrdle (1 řada) a na výdutí (2–4 řady), příp. jen na výdutí



Obr. 7. Hlavní typy tepaných šálek mladší doby bronzové. 1 — Velačice (Morava). 2 — Handlová (Slovensko), podle G. V. Childa. 3 — Zatec (Čechy), podle O. Kytlicové. 4 — Braunsbedra (stř. Německo), podle K. H. Otty. 5 — Königswartha (stř. Německo), podle W. Coblence. 6 — Dresden-Dobritz (stř. Německo), podle W. Coblence. 7 — Očkov (Slovensko), podle J. Paulíka. 8 — Wilten (již. Německo), podle H. Müller-Karpa. (Kresba: S. Ševčík.)

a střídané řadami drobných bodových perliček („Punkt-Buckel-System“ G. v. Merharta). Páskové ucho bývá nanýtováno 4 nýty s ploše roztepanými hlavicemi v místech, kde tepaná výzdoba na nádobce je obyčejně přerušena. Ucho nasedá, jako u většiny mladších bronzových šálek, zevnitř⁵⁰ na okraj a vně pod hrdlem na výdutí. Jsou známy i reparace šálek typu Jenišovice (Křenůvky, tab. III), provedené přinýtováním.⁵¹

Jenišovické šálky jsou výrazným typem východní části střední Evropy, kde byly nepochybně na základě starších tradic vyráběny⁵² a kde se nalézají ve velkých depotech, k nimž patří i depot č. 2 z Kolouče u Stramberka. Jsou typem uzavřeným; poněkud zvláštní jsou 3 italské tvary z Costa del Marano,⁵³ které se profilem jenišovickým velmi podobají, mají i typickou, ač poněkud svérázně rozmístěnou puklicovou výzdobu, liší se však profilem i napojením ucha. Přesto bývají k našemu typu připojovány a bylo-li v minulosti dokonce poukazováno na italské předlohy středoevropských šálek typu Jenišovice, vy-

cházel se především z těchto nálezů. G. v. Merhart však poukázal na mylnost představ o „italské fascinaci“ tepaných nádob doby popelnicových polí; nádobky s puklicovou výzdobou se podle jeho důkazů dostaly do Itálie z Podunají a Itálii je tudíž v této době nutno považovat za odnož středoevropské výroby tepaných nádob.⁵⁴ V případech uvedených nádobek z Costa del Marano je podle Merharta arci možné, že jde již o místní italské výrobky, avšak každopádně o výrobky podunajského typu. I jinak je mezi středoevropskými šálky typu Jenišovice řada variant, pokud jde o profilaci, napojení ucha, i výzdobu; přitom některé nádobky z okrajových středoevropských oblastí⁵⁵ jsou klasickému jenišovickému typu již dosti vzdáleny a do pojednávaného typu je možno je zařadit pouze s ohledem na předpokládanou periferizaci těchto území. V rámci variant klasického typu Jenišovice, jak je uvádí např. M. Novotná,⁵⁶ však asi nejde o chronologicky definovatelný vývoj, nýbrž spíše o individualitu kovotepců a jejich výrobní postupy. Přírozená tendence považovat nižší oblejší šálky za starší proti vyšším, kóničtějším (těchto je ostatně většina), není opřena o kontrolu nálezových celků; v depotu č. 4 z Kotouče u Štramberka se např. obě varianty (obr. 4: 5, 6) spolu stýkají v jednom uzavřeném celku.

Jenišovické šálky našly ve své době velké rozšíření a oblibu, takže nepřekvapí, jestliže jejich reminiscence přežívají ještě delší dobu po hlavním období rozšíření. Výzdobně reminiscence šálků typu Jenišovice můžeme sledovat např. ještě na naběrače z pozdní doby bronzové ze Steinkirchen,⁵⁷ míse z Jüterbog,⁵⁸ šálku z hrobu č. 299 z Hallstatt,⁵⁹ příp. i na některých zlatých nádobkách z Balkánu,⁶⁰ které sice nejsou přesně datovány, budou však asi mladší než jenišovické šálky.

Datování šálků typu Jenišovice na přelom Ha a HB, resp. do počátku HB (= hlavní doba rozšíření) podle středoevropské chronologie, odůvodnila u nás posledně zevrubně O. Kytlicová;⁶¹ H. Müller-Karpe je považuje za vedoucí typ svého stupně HB₁.⁶²

Typ Fuchstadt pojmenoval E. Sprockhoff podle nálezu z mohyly u Fuchstadtu nad Mohanem, datovaného průvodním materiálem do HA₁.⁶³ Jde o prostší nízké široké šálky jednoduššího, měkčího členění těla s prstencovitou podstavou u dna, uchem roztepaným na obou koncích (jako u předešlého typu) a nanýťovaným 2—4 nýty s kónickými hlavicemi na stěnu, nahoře opět zevnitř přes okraj.⁶⁴ Na českém území je na profilu těchto nezdobených šálků znát ovlivnění strohou profilací typu Jenišovice (Chrástany, Klentnice, Středokluky⁶⁵), čímž dochází k vytvoření někdy i zvláštních forem. Na Moravě se dosud čistý typ Fuchstadt neobjevil⁶⁶ a podobně je tomu na Slovensku.⁶⁷ Na rozdíl od předešlého typu šálků se fuchstadtské vyskytují zejména v hrobech jihoněmeckých popelnicových polí, pravidelně po jednom exempláři, výjimečně v depotu ve více kusech (Burgisdorf, Staaken⁶⁸), nebo spolu s typem Jenišovice.⁶⁹ Jejich domovem je spíše západní půle střední Evropy, ač známy jsou i z Polska (Poznaň, Rohow), z Čech (Záluží) a z Maďarska (Csik-Szent-Király); sporná je jejich příslušnost v depotu ze Spišskej Belej,⁷⁰ v depotu z Moigrad⁷¹ a v Pavlovce v Bessarabii.⁷² — Proti typům Friedrichsruhe, Osterniburg-Dresden a Satteldorf, které tvoří obecně starší horizont bronzových tepaných šálků, jsou fuchstadtské spolu s jenišovickými představiteli obecně mladšího časového horizontu, tj. fakticky přechodu mladší k pozdní době bronzové. Typ Fuchstadt je přitom svým vznikem poněkud starší; objevuje se již v hrobových celcích HA⁷³ a např. v depotu z Dresden-Dobritz a z Braunsbedra se stýká

ještě s typem Osternienburg-Dresden.⁷⁴ Naopak typ Jenišovice se s typem Osternienburg-Dresden časově vylučuje, jak poukázala O. Kytlicová.⁷⁵ Vlastní dobou oběhu se však šálky typu Fuchstadt i Jenišovice do značné míry kryjí.

Posléze tu jen stručně zmíním šálky pozdní doby bronzové typu Hostomice-Stillfried, které již s danou problematikou bezprostředně nesouvisí. Zevrubně o nich pojednal G. v. Merhart⁷⁶ a nověji shrnula českou problematiku O. Kytlicová.⁷⁷ Tento typ se na Moravě dosud neobjevil, ač byl někde v blízkosti vyráběn.⁷⁸

Kromě uvedených hlavních typů bronzových šálků jsou ještě některé typy zvláštní,⁷⁹ jejichž rozbor není v naší souvislosti potřebný. Pomímám tu také záměrně ostatní typy tepaných bronzových nádob mladší a pozdní doby bronzové, které sice se šálky nejsou bez souvislosti, na Moravě však dosud téměř chybějí.

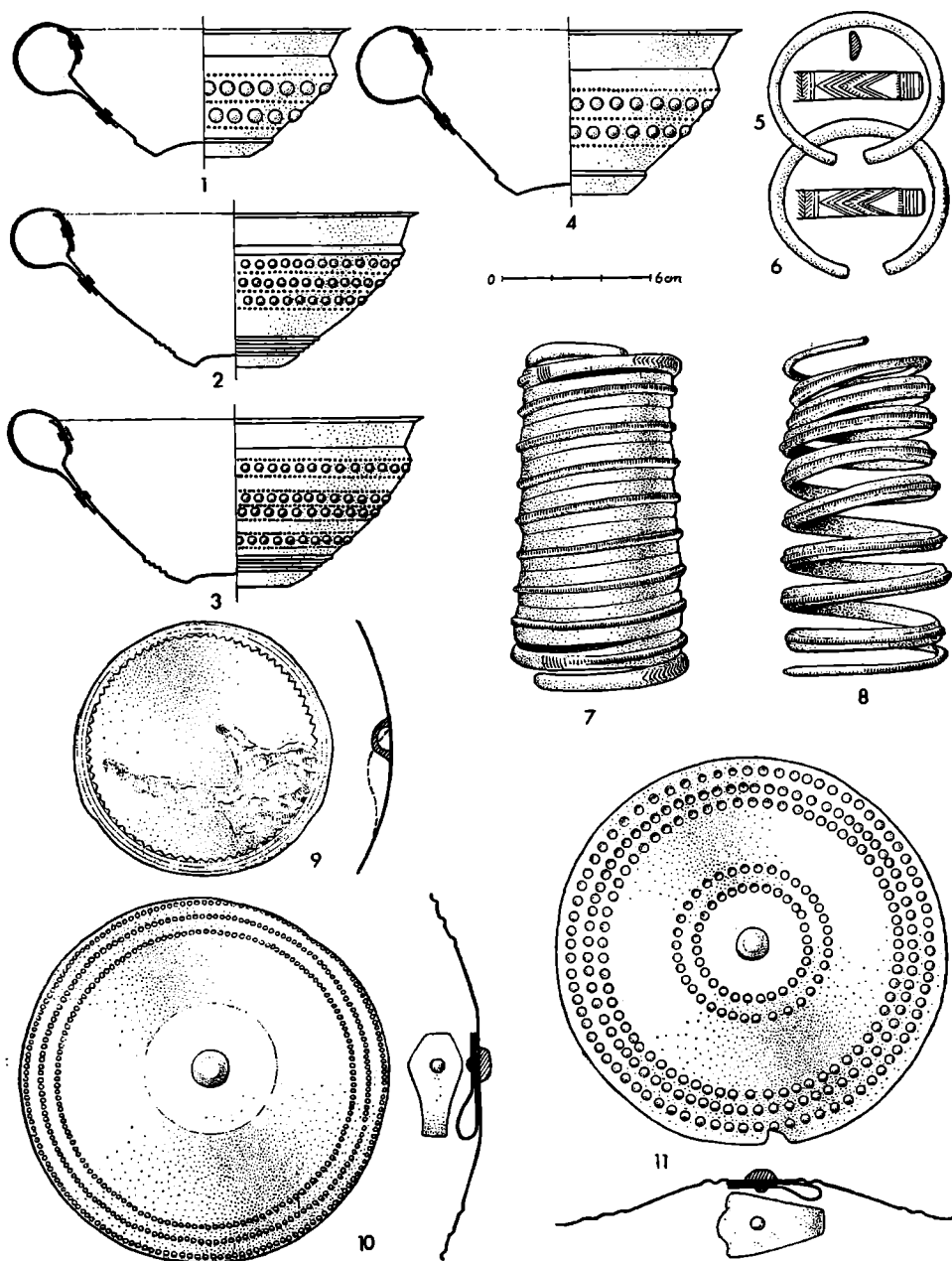
Celkové rozšíření uvedených hlavních typů ilustrují obě mapky (č. 1, 2). Kromě jiného z nich plyne fakt, že puklicový výzdobný styl plechových nádobek má staré středodunajské tradice ve výzdobě typu Satteldorf a na něj navazujícího typu Osternienburg-Dresden. Tento starobylý horizont šálků lze dnes rozšířit ještě o další, méně zmiňované, většinou ovšem dosti zlomkovité kusy: Jde zejména o nádobky z knížecí mohyly z Očkova na Slovensku; úplný miskovitý šálek zevrubně zhodnotil J. Paulík, srovnáv jej s typem Osternienburg-Dresden, zdůrazňuje však zároveň jeho tvarové zvláštnosti a považuje jej za přechodný tvar mezi tímto typem a zlatými šálky typu Eberswalde.⁸⁰ Nádobka zejména profilací hrdla odpovídá typu Satteldorf, má však daleko hlubší polokulovitou výduť, která spolu s použitím již lištovito-puklicového výzdobného slohu svědčí pro jiný, typologicky odlišný směr vývoje; tento vývoj však neznamená chronologicky mladší postavení očkovské nádobky; J. Paulík ji klade ještě do starší fáze stupně HA.⁸¹ Také další dva očkovské šálky s puklicovou výzdobou, dochované jen ve zlomcích, řadí J. Paulík k typu Osternienburg-Dresden.⁸² Dále je nutno zmínit zlomek bronzové tepané nádoby s válcovitým hrdlem a dvěma řadami puklic na oblé výdutí z Črmoziše ze Slovinska, z depotu horizontu BD/HA,⁸³ podobně jako zlomek z moravského mladobronzového depotu z Přestavlk,⁸⁴ na nějž v souvislosti s typem Kirkendrup upozornil již N. Åberg;⁸⁵ souvislost tohoto fragmentu s typem Jenišovice však není jistá, neboť stejně i některé šálky typu Satteldorf i Osternienburg-Dresden měly při dně plastické obvodové lišty (viz výše), jaké se dochovaly na zmíněném zlomku z Přestavlk. Sporná je posléze otázka šálku z Vácszentlászló z Maďarska,⁸⁶ který má na výdutí jen jednu řadu puklic, tvarem a připojením ucha však bývá řazen k fuchstadtským,⁸⁷ od nichž se současně i liší řadou detailů. Podobně je tomu s mísovitou nádobkou z polských Jezierzan,⁸⁸ která se profilem i výzdobou (dvě řady čočkovitých puklic na výdutí) jenišovickým šálkům dosti blíží a kterou K. Żurowski považuje za trácký výrobek IV. periody.⁸⁹ Navíc ovšem lze hledat řadu příkladů puklicové výzdoby na jiných bronzových předmětech mladší doby bronzové ve středodunajské oblasti (např. puklice z citovaného již depotu z Přestavlk, plechy z téhož depotu, nebo např. z poněkud staršího depotu z Drslavic II⁹⁰ či posléze zlomky plechů s drobnými pukličkami z hrobu č. 96 z Domamyslic⁹¹), které časově typ Jenišovice a někdy i typ Satteldorf předcházejí.

Nicméně však zatím není přímého přechodného tvaru mezi šálky typu Satteldorf a Jenišovice. Tento přechod je možno vidět pouze v klasickém typu

Osternienburg-Dresden, příp. v některých nižších šálcích jenišovických (druhá varianta M. Novotné⁹²), např. z Érsegvadkertu, Szentes-Nagyhegy, Kotouče u Štramberka, depot č. 4 (obr. 4: 5); lze mít zato, že v mezích vlastního typu Jenišovice existuje teoretický vývoj, jak jsem již výše poukázal. Podstatně nový profil (ostré členění) šálků typu Jenišovice je asi přímo závislý na stylistických normách počátku pozdní doby bronzové, souvisí i s profilací keramiky té doby, zejména však závisí na technologii výroby, resp. zdokonalování pracovních prostředků a pomocných výrobních zařízení.

Otázka vztahu bronzových a keramických nádob v pravěku není zcela jasná. Je přirozené, že kovové nádoby, jakožto prvek svým vznikem mladší, musí být ve svých tvarech závislé na soudobé keramice (např. italské bronzové amfory jsou kopiemi vilanovských uren,⁹³ vědra typu Kurd napodobují květináče střední a mladší doby bronzové⁹⁴ atd.). Technické možnosti však vtiskly kovovým nádobám specifické rysy, které pak zpětně ovlivňovaly keramiku.⁹⁵ E. Sprockhoff považoval nejstarší bronzové tepané nádoby severské oblasti (Östermarie) za napodobeniny místních dřevěných šálků II. periody, které jsou známy z nordických „baumsargů“;⁹⁶ E. Neustupný vidí ve vývoji českých bronzových šálků odraz vývoje keramiky;⁹⁷ jiní badatelé zase soudí spíše na napodobování bronzových nádob (i pokud jde o výzdobu) v hlíně.⁹⁸ Sám bych dnes hledal progresivní typologický vývoj spíše na bronzových nádobách samých. Tento vývoj se řídil hledáním nových pracovních metod ve výrobních, v oblastech místně omezených. Obchodní distribuci do vzdálených oblastí pak kovové nádoby působily v širokých geografických dimenzích na místní keramickou výrobu. Tím také lze vysvětlit i výskyt některých výzdobných prvků, objevujících se ve zdánlivě náhodném časovém i geografickém rozložení; např. tepaná hvězdicová výzdoba na dnech šálků z Osternienburgu,⁹⁹ či Dresden-Dobritz,¹⁰⁰ známá také z výzdoby přileb v karpatské oblasti,¹⁰¹ i např. z kusu plechu z přestavleckého depotu na Moravě,¹⁰² mající však nepochybně svůj původ v ryté výzdobě na bronzech střední doby bronzové v karpatské oblasti, byla napodobována posléze i v keramice, přesněji na vnitřních plochách stěn šálků slezské kultury na Moravě.¹⁰³ Časová následnost slezské keramiky za kovovými šálky je v tomto případě prokazatelná.

Velký význam z hlediska vývoje kovových nádob je nutno připsati zdokonalování technologie výroby. Výrobní proces tepaných šálků byl asi obdobný, jako při výrobě zlatých tepaných nádob, kterou popisuje C. Schuchhardt; nejprve byl vytepán plech do patřičně jemné síly; plech byl pak vystřižen do kulata a „natažen“ na pravděpodobně dřevěnou formu (masku), která takto vtiskla základní tvar budoucí nádobce.¹⁰⁴ Dodatečně byla pak vytepávána výzdoba. H. Wiklak soudí, že puklicová výzdoba byla vytepávána v předem předznačených liniích, a to až po nanýtování ucha k nádobce.¹⁰⁵ Dřevěná maska musila být po vytepání plechu do podoby nádobky zničena (spálena), jinak by ji nebylo možno z nové nádobky odstranit. Tím se stala každá nová nádoba vlastně unikátem, což se na archeologickém materiálu opravdu potvrzuje. Masky starších nádob byly poměrně jednoduché, masky nádob typu Jenišovice musily být již daleko dokonaleji vysoustruhovány, neboť jejich ostré členitá profilace předpokládá využití již jednoduššího otáčivého zařízení (soustruhu). Ve výrobě těchto dřevěných masek tedy musíme hledat kořeny vývoje vlastních tepaných šálků. Z toho důvodu není nutné hledat přechodný článek, resp. celý typologický vývoj mezi nejstaršími nádobami s puklicovou



Obr. 8. Křenůvky (o. Prostějov), bronzový depot (výběr mimo štitových spon). (Kresba: S. Ševčík.)

výzdobou a typem Jenišovice. Ideový původ šálků typu Jenišovice je nutno hledat v oblasti typu Satteldorf, jejich vlastní výroba se však lokalizovala nepochybně v řadě střeoevropských dílen, zejména v severním Naddunaji¹⁰⁶ a snad i na evropském severu. Pokud bychom vycházeli z kvantitativně kartografické situace (mapka č. 2) byl by nasnadě závěr, že výroba se musila koncentrovat zejména v českých zemích, v oblasti moravské větve lužické kultury (Štramberk), v knovízské středočeské kultuře (Jenišovice), dále pak též někde v horním Potisí (Somotor). Jak poukázala O. Kytlicová, jeví se na některých hradišcích nebo velkých sídlišcích mladší doby bronzové (Plešivec v jižních Čechách) aglomerace depotů, které lze chápat buď jako doklad dlouholeté tradice místní bronzové výroby, nebo jako periodické stationy kočovných kovoliteů.¹⁰⁷ Takovým místem bylo nepochybně i hradisko Kotouč u Štramberka, jak svědčí pět dosud zde nalezených bronzových depotů a řada dalších bronzových předmětů, pocházejících snad ze zničených depotů; podobně tomu mohlo být i na mnohých jiných hradišcích, která dosud nejsou zkoumána.

Nyní zaměříme pozornost na moravské nálezy šálků typu Jenišovice; vyskytly se zatím nejméně v 15 exemplářích: 1× (č. 1) v hrobě v Milovicích (okr. Břeclav),¹⁰⁸ 4× (č. 2–5) v depotu z Křenůvek (okr. Prostějov),¹⁰⁹ 8× (č. 6–13) v depotu č. 2 z Kotouče u Štramberka a 2× (č. 14–15) v depotu č. 4 z téhož naleziště. Pomijíme přitom nález samostatného ucha s výzdobou půlobločku z Kotouče (obr. 2: 8); typologicky smíšený, neúplný šálek z hrobu 63 v Klentnici,¹¹⁰ jakož i zmíněný již fragment z depotu v Přestavlkách.¹¹¹ Pro lepší poznání těchto moravských šálků podám nyní jejich popis s náležitými daty:

1. 6 větších a řada drobných částí nádoby; zachycen je okraj, části výdutě a ucho, dno chybí. Nádobka byla vytepaná z bronzového plechu o síle 1 mm; do země byla vložena již ve zlomcích, je však rekonstruovatelná (srov. WPZ 30, 1943, 152 n., obr. 2: 4). Má ostře koncipovaný profil, páskové ucho (š 2,1 cm), zdobené 2 dvojicemi souběžných rýh při okraji je nanýťováno 2 nýty z vnitřní strany na hrde nádoby a 2 nýty z vnější strany těsně pod hrdlem. Výzdobu tvoří 1 obvodová linie puklic (Ø 6 mm) na hrde a 2 linie zcela obdobných puklic, lemované 3 řadami bodových perliček, na výduti. (Obr. 9: 3a, b)

S okr 12,5 cm; v 5,3 cm; š dna cca 3,5 cm; (Muzeum Mikulov, i. č. IV-492).

2. Bronzový tepaný šálek vyrobený z plechu o síle 1 mm. Nádobka má typickou ostrou profilaci a vyšší stavbu těla s dovnitř vklopeným dnem. Široké masivní páskové ucho (š 3,3 cm) je nanýťováno běžným způsobem 2 + 2 nýty s roztepanými hlavicemi. Výzdobu tvoří 2 obvodové linie větších puklic (Ø 6 mm), lemované třemi řadami bodových perliček, na výduti. (Obr. 8: 4; tab. I)

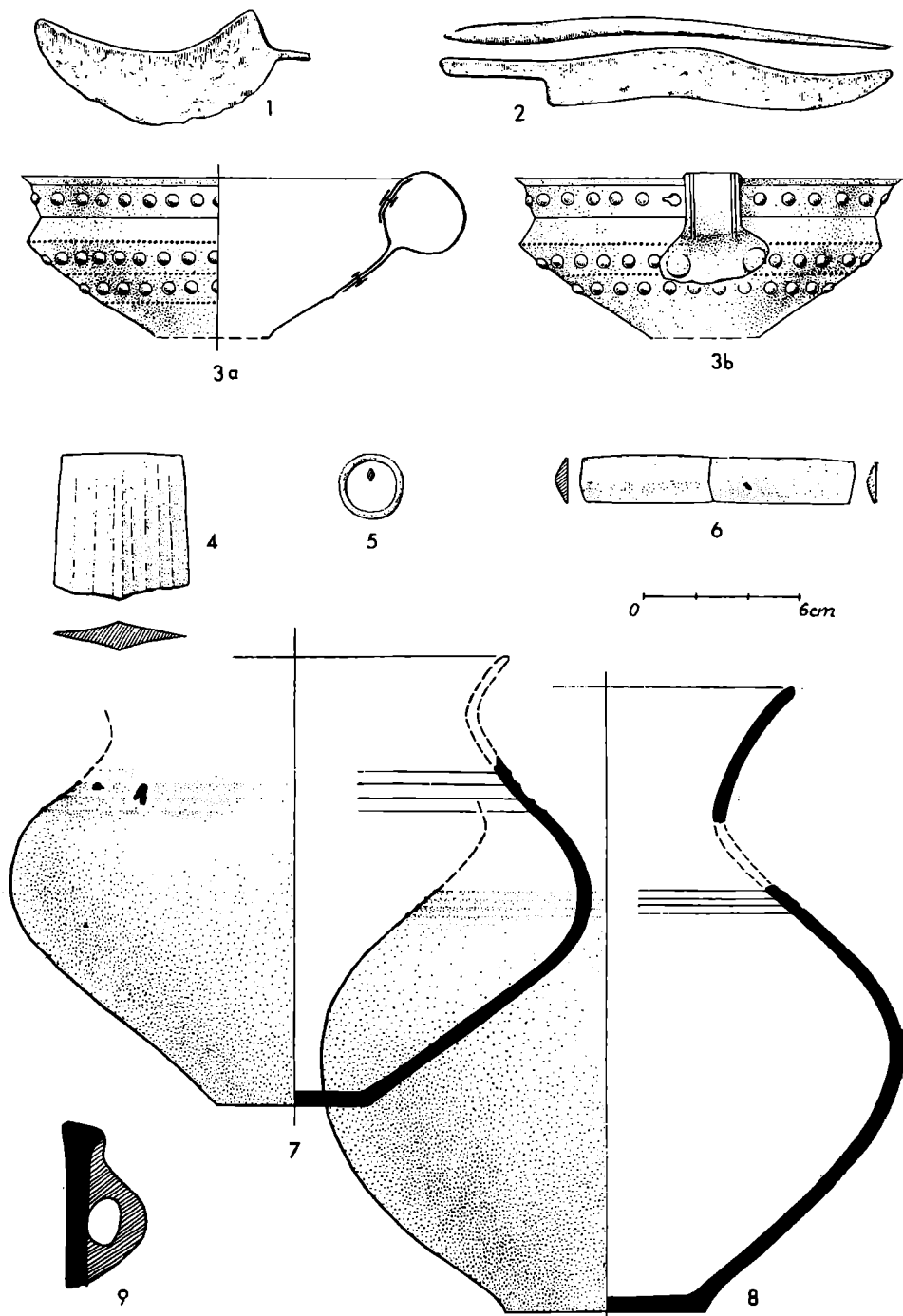
S okr 14,0 cm; v 6,6 cm; š dna 4,4 cm; (Muzeum Prostějov, i. č. L158/I-1).

3. Šálek vytepaný z bronzového plechu o síle 0,9 mm, ostře profilovaného okraje, avšak měkčěji koncipovaného spodku s dovnitř ploše vklenutým dnem. Nezdobené páskové ucho (š 1,9 cm), klenoucí se mírně nad okraj, je nanýťováno 2 + 2 nýty běžným způsobem. Výzdobu tvoří celkem 4 obvodové linie čokovitých vypulín (Ø 3,5 mm), rozložené po celé ploše výdutě ve 3 intervalech a lemované celkem 7 řadami bodových perliček; při dně je prstenec 4 plastických obvodových lišt. (Obr. 8: 3; tab. II)

S okr. 15,4 cm; v 5,7–6 cm; š dna 3,7 cm; (Muzeum Prostějov, i. č. L198/I-2).

4. Šálek vytepaný z bronzového plechu o síle 0,8 mm, ostře profilovaného okraje, avšak měkčěji koncipovaného spodku s dovnitř ploše vklenutým dnem. Nezdobené páskové ucho (š 1,7 cm) je nanýťováno 2 + 2 nýty běžným způsobem; na horní části výdutě je provedena reparace nádoby, spočívající z obdélného kusu plechu, přinýťovaného 3 nýty s plochými hlavicemi z vnější strany. Výzdobu nádoby tvoří 3 obvodové linie čokovitých puklic (Ø 3 mm), lemované 3 řadami bodových perliček; při dně je prstenec 4 plastických obvodových lišt. (Obr. 8: 2; tab. III)

S okr 14,8 cm; v 6,1 cm; š dna 3,4 cm; (Muzeum Prostějov, i. č. L198/I-3).



Obr. 9. Milovice (o. Břeclav), nálezy ze žárových hrobů. (Kresba: Podborský -- Ševčík.)

5. Menší masivní šálek vytepaný z bronzového plechu o síle 1,1 mm, ostře koncipovaného profilu, s dovnitř vklenutým dnem. Široké páskové ucho (§ 2,5 cm) je zdobeno 2 dvojitými souběžnými linií při okrajích a je nanýtováno běžným způsobem 2 + 2 nýty. Výzdobu povrchu tvoří 2 obvodové linie velkých čokkovitých puklic (Ø 6 mm), lemované 3 řadami bodových perliček. (Obr. 8: 1; tab. IV)

Š okr 11,9 cm; v 5,0 cm; š dna 3,8 cm; (Muzeum Prostějov, i. č. L 158/1-4).

6. Šálek vytepaný z bronzového plechu o síle 0,9 mm, typické ostré profilace stěny, s dovnitř vklepeným dnem. Páskové ucho (§ 2,2 cm), zdobené 2 trojicemi paralelních linií při okrajích, je nanýtováno 2 nýty z vnitřní strany na hrdlo a 2 nýty z vnější strany na stěně pod hrdlem. Výzdobu tvoří střídavě 2 horizontální linie čokkovitých puklic o průměru 4 mm a 3 horizontální linie bodových perliček na stěně nádoby; při dně je obvodový prstenec tří plastických listů. Nádobka je téměř úplně zachována, pouze menší část stěny vpravo ucha (při pohledu shora) je doplněna. (Obr. 2: 1; tab. V)

Š okr 17,2 cm; v 7,2–7,8 cm; š dna 3,6 cm; (Muzeum Štramberk, i. č. 336/27).

7. Šálek vytepaný z bronzového plechu o síle 0,8 mm, měkké profilace stěny, s dovnitř zalomeně vklepeným dnem. Páskové ucho (§ 2,4 cm), zdobené 2 trojicemi paralelních rytých linií při okrajích, je nanýtováno běžným způsobem 2 + 2 nýty; výzdobu tvoří 1 horizontální linie čokkovitých puklic (Ø 5 mm) na hrdle nádoby a 3 linie shodných puklic, střídané 3 řadami bodových perliček, na stěně šálku; nádobka byla nalezena značně poškozená, chybí asi 1/4 stěny vlevo ucha (při pohledu shora). (Obr. 2: 2; tab. VI)

Š okr 15,8 cm; v 7,1–7,4 cm; š dna 4,8 cm; (Muzeum Štramberk, i. č. 337/27).

8. Šálek vytepaný z bronzového plechu o síle 0,8 mm, ostré profilace stěny, s dovnitř ploše vklepeným dnem. Páskové ucho (nalezeno odnýtované od stěny), zdobené 2 dvojitými paralelních rytých linií při okrajích (§ ucha 2,6 cm), bylo původně nanýtováno 2 + 2 nýty běžným způsobem. Výzdobu stěn tvoří 3 horizontální linie čokkovitých puklic (Ø 4,5 mm), střídané 3 řadami bodových perliček. Nádobka byla nalezena poškozená, chyběla část hrdla vpravo ucha a menší část stěny vlevo ucha (při pohledu shora). (Obr. 2: 3; tab. VII)

Š okr 15,0 cm; v 6,0–6,8 cm; š dna 4,4 cm; (Muzeum Štramberk, i. č. 338/27).

9. Větší část šálku vytepaného z bronzového plechu o síle 0,8 mm, typické ostré profilace hrdla, avšak měkké profilace spodku, bez dochovalého dna. Páskové ucho (§ 2,7 cm), zdobené 2 trojicemi souběžných rytých linií při okrajích, je nanýtováno běžným způsobem 2 + 2 nýty. Výzdobu povrchu nádoby tvoří 2 obvodové linie čokkovitých puklic (Ø 4 mm), střídané 3 řadami bodových perliček; nad prstencovitým ovalním nade dnem je stěna šálku profilována čtyřmi plastickými obvodovými listy. Na originálu nádoby je doplněna asi 1/3 stěny vpravo ucha (při pohledu shora) a dno. (Obr. 2: 4; tab. IX: 1)

Š okr 16,3 cm; v 6,7 cm; š dna cca 4,8 cm; (Muzeum Štramberk, i. č. 339/27).

10. Ze tří větších částí rekonstruovaný šálek, vytepaný z bronzového plechu o síle 0,75 mm, typické stavby těla, bez dochovalého dna. Páskové ucho (§ 2,4 cm), zdobené 2 trojicemi souběžných rytých linií při okrajích, je nanýtováno na stěnu nádoby běžným způsobem 2 + 2 nýty. Výzdobu tvoří 2 horizontální obvodové linie čokkovitých puklic (Ø 5 mm), střídané 3 řadami bodových perliček, na horní části stěny; nad prstencovitým ovalním nade dnem je stěna nádoby profilována 4 plastickými obvodovými listy. Nádobka je sestavena ze 3 částí, je téměř úplná, chybí pouze dno. (Obr. 2: 5; tab. IX: 2)

Š okr 15,6 cm; v 8,2 cm; š dna cca 3,4 cm; (Muzeum Štramberk, i. č. 340+343b+352/27).

11. Celkem 19 zlomků šálku vytepaného z bronzového plechu o síle 0,7 mm, typické profilace; ze zlomků je možno sestavit profil nádoby včetně dovnitř klenutého dna, ucho však chybí. Výzdobu šálku na stěně pod hrdlem tvoří 3 horizontální linie čokkovitých puklic (Ø 5 mm), střídané 4 řadami bodových perliček. Nad prstencovitým ovalním nade dnem je stěna nádoby profilována 3 plastickými obvodovými listy (srov. kresbnou rekonstrukci na obr. 2: 6).

Š okr cca 15–16 cm; v cca 7,7 cm; š dna 4,2 cm; (Muzeum Štramberk, i. č. 341–2+344+354+671/27).

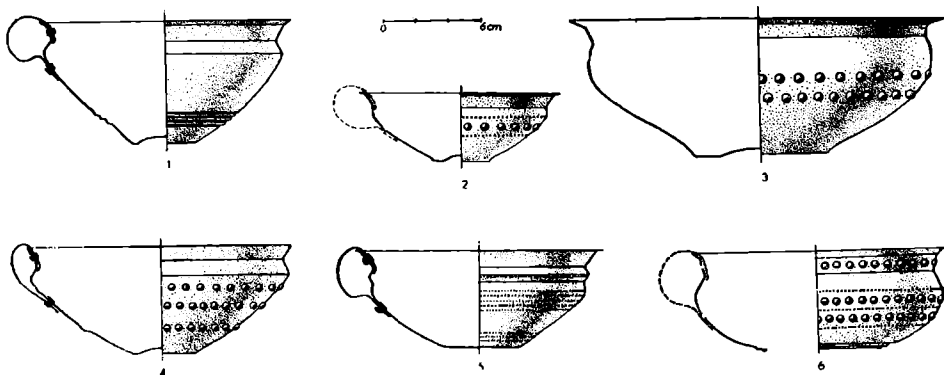
12. Drobný šálek vytepaný z bronzového plechu o síle 0,8 mm, typické ostré profilace stěny, s dovnitř ploše vklepeným dnem. Páskové ucho (§ 1,9 cm), zdobené 2 trojicemi souběžných rytých linií při okrajích, je nanýtováno 2 + 2 nýty běžným způsobem. Výzdobu šálku tvoří 1 horizontální linie čokkovitých puklic (Ø 4,5 mm) na hrdle a 3 obdobné linie, střídané 4 řadami bodových perliček, na stěně pod hrdlem. (Obr. 2: 7; tab. VIII)

Š okr 11,0–11,3 cm; v 5,4 cm; š dna 4,2 cm; (Muzeum Štramberk, i. č. 670/27).

13. Z dochovaného materiálu z depotu č. 2 z Kotouče u Štramberka není možno sestavit další (osmý) šálek, o němž je řeč v původní nálezové zprávě; je možné, že tomuto šálku patří některé zlomky, uložené ve štramberském muzeu.

14. Asi polovina šálku vytepaného z bronzového plechu o síle 0,9 mm, bez dochovalého dna a ucha. Profil nádoby, umožňující kresebnou rekonstrukci, ukazuje na nízkou, oblou formu: ostřeji formované hrdlo přechází měkce v nízkou baňatou výduň se zbytkem 2 jemných obvodových plastických lišt při dně. Ucho, po kterém zůstaly na stěně švy a nýty, resp. otvory po nýtech, bylo normálního typu. Výzdobu tvoří obvodová linie čoučkovitých puklic (\varnothing 6 mm) na hrdle šálku a 2 obvodové linie shodných puklic (\varnothing 5–5,5 mm), střídané 3 řadami bodových perliček na stěně pod hrdlem. (Obr. 4: 5)
Š okr cca 15,2 cm; v cca 5,4 cm; (Muzeum Štramberk, i. č. 45/56).

15. Bronzový šálek, vytepaný z velmi jemného plechu o síle 0,7 mm, klasické profilace stěny, s ploše dovnitř vklenutým dnem. Páskové ucho (\varnothing 1,9 cm), dochované ze $\frac{2}{3}$, je zdobeno 2 dvojicemi souběžných rytých linií při okrajích a nanýtováno běžným způsobem 2 + 2 nýty. Výzdobu stěny šálku pod hrdlem tvoří 2 obvodové linie čoučkovitých puklic (\varnothing 5 mm), lemované 3 řadami bodových perliček; řady perliček jsou po obou stranách neba uzavřeny svislou linií. Při dně je obvodový prstenec šesti jemných plastických lišt. Šálek byl nalezen neúplný; asi $\frac{1}{4}$ okraje vpravo ucha při pohledu shora a úzký klín od okraje až k prstenci u dna na protější straně jsou rekonstruovány. (Obr. 4: 6)
Š okr cca 16,6 cm; v 6,6 cm; š dna 4,6 cm; (Muzeum Štramberk, i. č. 67/56; t. č. deponováno v Muzeu Nový Jičín).



Obr. 10. Varianty šálků typu Jenišovice. 1 — Kuźnica Skakawska (Polsko), podle H. Wiklaka. 2 — Basedow (sev. Německo), podle H. J. Hundta. 3 — Jezierzany (vých. Polsko), podle K. Żurowského. 4 — Niedzieliska (vých. Polsko), podle K. Żurowského. 5 — Biernacice (Polsko), podle A. H. Koszańské. 6 — Kotouč u Štramberka, depot č. 4 (Kresba: S. Sevěik.)

Všechny popsané šálky jsou výraznými typy Jenišovice, pouze zlomkovitý exemplář č. 14 (obr. 4: 5) by mohl být považován za starší variantu uvedeného typu. Oba větší šálky z depotu v Křenůvkách (obr. 8: 2, 3) mají nižší stavbu těla, avšak příznačný kóničtější profil. V sepsaném moravském materiálu se objevily šálky s různými variantami puklicové výzdoby (2–4 řady čoučkovitých puklic), s kombinací lištovitě výzdoby při dně i bez ní, s uchy zdobenými i nezdobenými, vždy však přinýtovanými 2 + 2 nýty s plochými hlavicemi, s výzdobou pod uchem vesměs přerušenu. Nádobka z depotu č. 4 ze štramberkého Kotouče (obr. 4: 6) má linie perličkové výzdoby v místě ucha přerušené a z obou stran uzavřené svislou linií. Objevil se i případ reparace nádoby (tab. III).¹¹² Rozměrově se většina šálků nevymyká průměru, objevily se však i tvary poměrně malé (Křenůvky, Štramberk). Typická profilace většiny šálků neznamená však ani jediný případ totožnosti dvou exemplářů.

Pokud jde o nálcové prostředí, nepřineslo žádné doklady, které by mohly jakkoli pozměnit dosavadní datování typu Jenišovice (viz výše).

Nápadná je skutečnost, že naprostá většina moravských šálků pochází z oblasti lužické kultury, z depotů starší fáze slezské kultury; jediná výjimka — hrobový nález z Milovic — je z pohřebiště starší podolské kultury.¹¹³ Podolská jihomoravská zóna¹¹⁴ je na nálezy bronzových nádob zatím velmi chudá, což souhlasí s poměry v Dolním Rakousku. Může to být pouze náhodný zjev, nápadné však je, že ani poměrně značně prokopaná naleziště (Brno-Obřany, Podolí, Klentnice, Plavč) bronzové šálky neměla. S ohledem na výrobu šálků je to upozornění na střední a severní část Moravy; forma depotů ovšem nemusí zde být dokladem výroby. Názory o možné výrobě šálků přímo na Kotouči nebo v blízkém okolí zůstanou hypotetické do té doby, dokud nálezy samými nebude zde výroba dokumentována, nebo dokud alespoň spektrální analýzy materiálu, které jsou teprve v počátcích,¹¹⁵ neprokáží místní původ suroviny.

Spektrální analýzy bronzových tepaných nádob zatím nebyly ve větším měřítku prováděny. Podávám zde výsledky analýz šálků ze štramberského Kotouče, provedené P. Mišustovem, zatím bez jakýchkoli nároků na širší využití;¹¹⁶ teprve srovnáním s ostatními evropskými nálezy tohoto typu by bylo možno dospět k určitým závěrům, zejména pokud jde o provenienci. Dílčím způsobem budou předvedené spektrální analýzy využity ještě v dalším textu.

Štramberský depot č. 4 přinesl kromě popsaných již dvou kusů typu Jenišovice celkem 4 nádoby (obr. 4: 1—4), ve střední Evropě dosud zcela unikátní jak svým tvarem, tak i aplikací bodově-lištovito-puklicového stylu ve výzdobě. Pro velký význam těchto předmětů podám nejprve jejich popis s příslušnými údaji:

1. Hluboká bezchá miska vytepaná z tenkého bronzového plechu o síle 0,8 mm, s dovnitř vklenutým dnem. Hrdlo nádoby je ostře profilováno do 4 plastických lišt, z nichž 3 spodní jsou zdobeny bodovými perličkami; okraj nádoby je ven rozevřen. Pod hrdlem misky je výzdoba dvou obvodových linií čočkovitých puklic (Ø 6 mm), střídaných 2 liniemi bodových perliček. Těsně nade dnem je stěna misky profilována 5 jemnými plastickými obvodovými lištami. Nádobka byla nalezena neporušená. (Obr. 4: 4; tab. XII) Š okr 10—10,6 cm; v 4,6 cm; š dna 3,3 cm; (Muzeum Štramberk, i. č. 40/56).

2. Z původně tří samostatných, mírně poškozených částí bylo při konzervaci možno sestavit unikátní etážovitou nádobku. Spodní dvojkonicí část je složena ze dvou, profilací okrajů do sebe zapadajících částí; spodek tvoří miska s menším, mírně dovnitř prohlutým dnem a silně profilovaným okrajem, zatímco pod hrdlem je 1 obvodová linie čočkovitých puklic (Ø 5 mm), lemovaná 2 liniemi bodových perliček; horní kónus nádoby tvoří plošší kuželovitý plášť s úzkým, nízkým hrdlem (š hrdla 2,4 cm) a silně profilovaným spodním okrajem stěny, který zapadá do vnitřního rozevření spodního kónusu. Stěna mezi hrdlem a spodní profilací je zdobena 2 obvodovými liniemi čočkovitých puklic (Ø 5 mm) a 3 řadami bodových perliček. Bodové perličky jsou i na vrcholech plastických lišt na spodní části stěny. — Do hrdla takto uzavřené nádoby pak zapadá drobná miska s typickou ostrou profilací stěny (příznačné pro typ Jenišovice), která však místo dna má vyšší dutou nožku, zapadající přesně do hrdla spodní části nádoby, kde je okraj této nožky rozehnutím zajištěn; horní část nádoby je zdobena pod hrdlem obvodovou linií čočkovitých puklic a ji lemujícími obvodovými liniemi bodových perliček. (Obr. 4: 1; tab. XIII, XIV: 1) Š okr 7,1 cm; v 10,1 cm; š hrdla 2,4 cm; š max. výdutě 10,2 cm; š dna 3,3 cm; (Muzeum Štramberk, i. č. 41/56 + 43/56).

3. Střední část podobné etážovité nádoby se silně profilovaným, ploše kuželovitým pláštěm a dovnitř ohnutým hrdlem (š hrdla 2,3 cm), v němž dosud tkví část duté nožky z horní nádoby. Výzdoba zlomku nádoby je stejná jako u předešlého exempláře. (Obr. 4: 3) Š 9,9 cm; dochov. v 2,5 cm; (Muzeum Štramberk, i. č. 42/56).

4. Drobná bezchá miska vytepaná z bronzového plechu o síle 0,9 mm, bez dochovaného dna. Ostře nasazený okraj a nálevkovité hrdlo nádoby přecházejí ve stěnu, profilovanou

Přehledná tabulka spektrálních analýz bronzů z Kotouče u Štramberka

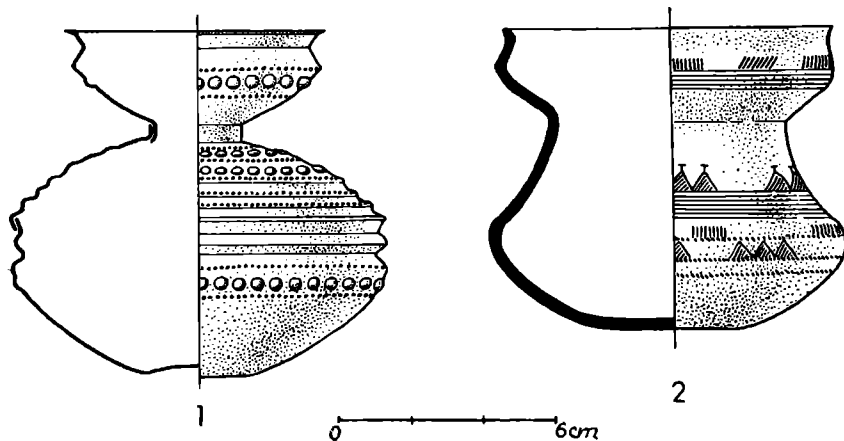
předmět	Cr	V	Co	Ti	Si	Mn	Ni	Al	Cu	Zn	Sn	Sb	Pb	Cd	Fe	Mg	Bi	Ag	Au	As	Ca
šálek, i.č. 336/27	—	—	+	sl	++	+	++	+	Z	sl	+++	+	+	—	sl	+	+	++	sl	+	sl
šálek, i.č. 337/27	—	—	sl	sl	++	sl	++	+	Z	sl	+++	+	+	—	sl	+	+	+	sl	+	sl
šálek, i.č. 338/27	—	—	+	—	++	sl	++	+	Z	+	+++	+	+	—	sl	+	+	++	st	+	sl
šálek, i.č. 339/27	—	—	+	—	++	+	++	+	Z	sl	+++	+	+	—	sl	+	+	+	st	+	sl
šálek, i.č. 340+343b+ 352/27	—	—	+	st	++	+	++	+	Z	+	+++	+	+	—	sl	+	+	++	sl	+	sl
šálek, i.č. 670/27	—	—	+	st	+	st	++	+	Z	st	+++	st	+	—	sl	+	+	++	sl	+	sl
miska, i.č. 40/56	—	—	+	st	+	st	++	+	Z	+	+++	st	+	—	+	+	+	++	st	+	sl
lampa, i.č. 41+43/56	—	—	+	st	++	+	++	+	Z	sl	+++	+	+	—	+	+	+	++	sl	+	sl
lampa, i.č. 42/56	—	—	sl	st	++	st	++	+	Z	+	+++	+	+	—	+	+	+	++	st	st	sl
miska, i.č. 44/56	—	—	+	st	++	+	++	+	Z	+	+++	+	+	—	+	+	+	++	sl	+	sl
šálek, i.č. 45/56	—	—	sl	—	++	st	++	+	Z	+	+++	+	+	—	sl	st	sl	+	st	st	sl
rukojeť dýky, nein.	sl	—	+	—	?	—	+	?	Z	sl	+++	+	++	—	sl	sl	++	++	—	sl	?

st = stopy
sl = do 0,05 %

+ = do 0,1 %
++ = do 1,0 %

+++ = nad 1,0 %
— = není přítomen
? = nebyl zjišťován

4 výraznými obvodovými lištami, z nichž spodní 3 jsou zdobeny bodovými perličkami. Nade dnem je obvodová linie čockovitých puklic (\varnothing 4 mm), lemovaná 2 řadami bodových perliček. Nádobka byla nalezena ve dvou deformovaných půlkách. (Obr. 4: 2; tab. XV) Š okr 8,0 cm; v 2,6 cm; š dna cca 2,5 cm; (Muzeum Štramberk, i. č. 44/56).



Obr. 11. Srovnání plechové „lampy“ z Kotouče u Štramberka, depot č. 4 (1) a keramické etážové nádoby z Horky n. M. (2). (Kresba: S. Ševčík.)

Z těchto nádobek je nejpozoruhodnější etážovitá nádobka, vedená v inventáři štramberského muzea jako 2 samostatné exempláře: miska a pohár. Zevrubnější prohlídkou však vyplyne,¹¹⁷ že jde o nádobku jedinou, která teprve kombinací obou částí (uzavřením) dostává účel. Za praktickou nádobu ji považovat nelze (viz dále), a proto ji dále nazývám „lampou“. Připíšeme-li jí tento účel, je ji možno funkčně srovnávat s keramickými „lahvovitými“ lampami — rhytony,¹¹⁸ objevujícími se v kulturách evropských popelnicových polí již od počátku HA. Zpětné působení na keramiku vidím pak ve výskytu etážovitých osudí slezské kultury (obr. 11),¹¹⁹ které jsou stejně vzácné, jako jejich kovové předlohy. Je důležité, že štramberská lampa byla v depotu asi dublována jiným podobným, jen v technických detailech poněkud odlišným exemplářem (srov. též část podobné nádoby z depotu z Malhostovic, tab. XIV: 2); vzhledem k tomu, že menší miska z uvedeného souboru (obr. 4: 2) nemá dna, byl by nasnadě závěr, že tvořila původně součást (horní etáž) této druhé lampy; považuji však tento závěr za málo pravděpodobný, a misku (obr. 4: 2) za samostatnou nádobku. Větší miska (obr. 4: 4) naproti tomu je exemplářem zcela jistě samostatným; podobně jako na ostatních nádobkách této série se tu uplatňuje puklicová i perličková výzdoba, kombinovaná s plastickými lištami, což je v tomto jediném případě navíc doplněno ještě 4 obvodovými plastickými lištami nade dnem; tím je zároveň dána souvislost s typem Jenišovice.

Tvarově se celý pojednávaný soubor tepaným nádobkám běžných typů mladší doby bronzové vymyká. Jedinou výjimku tvoří horní část lampy (obr. 4: 1), jejíž ostře koncipovaný profil i výzdoba plně odpovídají typu Jenišovice. Celý soubor je nutno považovat za příbuzný a jistě též současný se šálky jenišovickými; miskovité profily však se tomuto typu přičítá a nemají obdob ani ve starších typech nádobek.

Obračeme-li se po vzdálenějších tvarových analogiích miskám bodově-lištovito-puklicového stylu, nemůžeme pominout okruh zlatých severských nádob, příp. též zlatých nádob uherských. G. Kossinna a C. Schuchhardt sebrali při příležitosti publikace slavného zlatého pokladu z Messingwerku u Eberswalde¹²⁰ řadu příbuzných zlatých nádob, k nimž do dnešní doby prakticky ničeho nového nepřibýlo. Okruh severských zlatých nádob se stal pro G. v. Merharta výchozím bodem při řešení otázky vzniku lištovito-puklicového stylu. Vycházejí ze zjištění, že lištovito-puklicový styl nenašel uplatnění na tepaných nádobách česko-uherského centra mladší doby bronzové,¹²¹ a že časově spadá povětšinou až do V. periody s přežíváním do vlastního halštatu, hledal Merhart vhodné vysvětlení vzniku tohoto nového stylu. Odmítnuv vysvětlení přirozeným pochodem (nálada řemeslníka, který přeměnil husté linie bodových perliček v sou-



Obr. 12. Analogie k štramberským nádobkám bodově-lištovito-puklicového stylu. 1 — Gönnebeck (Šlesvicko-Holštýnsko), podle G. Kossinny. 2 — Krottorf (stř. Německo), podle C. Schuchhardta. 3 — Maďarsko (přesné naleziště neznámé), podle J. Hampela. 4 — Biernacie (Polsko), podle A. H. Koszaúské. 5 — Langendorf (Meklenbursko), podle C. Schuchhardta. 6 — Gölenskampf (sev. Německo), podle C. Schuchhardta. (Kresba: S. Ševčík.)

vislou lištu),¹²² obrátil pozornost k severským zlatým nádobám, odkud měl zejména po odumření česko-uherského centra puklicového stylu přicházet intenzivnější vliv, projevivší se aplikací nového lištovito-puklicového stylu zejména na amforách, dvojkónických kotlících a miskách typu Týřeno a Riesa-Gröba.¹²³ Souvislost lištovito-vypnulínového stylu pozdní doby bronzové s náběhy tohoto stylu staršího období popelnicových polí (plechové okutí dřevěných nádob), které znal z Karpatské kotliny, neshledával, a také na šálcích z Königswartha¹²⁴ a z Dresden-Dobritz¹²⁵ považoval aplikaci tohoto stylu za severské ovlivnění. Misky z Biernacie a Wolfshagenu¹²⁶ měl pak rovněž za mladší zlatých misek typu Gönnebeck.¹²⁷ O. Kytlicová prvně — pokud vím — poukázala na kontinuitu lištovito-puklicové výzdoby ve střední Evropě od mladší doby bronzové do počátku halštatu, vycházejíc z analýzy žatecké cisty a dokládajíc svou tézi lištovitými prstenci při dnech šálků typu Jenišovice,¹²⁸ v jejím pojetí je třeba hovořit spíše o „nové oblibě a oživení“ tohoto výzdobného prvku v pozdní době bronzové, zvláště když nový lištovito-puklicový styl nemůže být příliš

vzdálen typu Jenišovice.¹²⁹ Její předpoklad potvrzuje i výskyt obvodových lišt na poměrně starých typech bronzových tepaných šálků (typu Osternienburg-Dresden) z Königswartha a Dresden-Dobritz, nově i soubor z depotu č. 4 z Kotouče u Štramberka. Okruhu zlatých severských nádob s výzdobou plastických lišt se dotkl při zevrubném rozboru očkovského šálku též J. Paulík; nádobka z Očkova¹³⁰ má v této souvislosti mimořádný význam, neboť podobně jako na zmíněné již misce z Biernacic je tu aplikován uvolněný „Stäbchenornament“ zlatých misek typu Gönnebeck. J. Paulík vzhledem k časnému datování očkovského šálku uvažuje o vztahu zlatých severských a bronzových středoevropských nádob lištovito-puklicového stylu v opačném smyslu než G. v. Merhart,¹³¹ tj. dává za pravdu O. Kytlicové v tom, že lištovito-puklicový styl pramení ve stejném východostředoevropském prostředí jako puklicový sloh jenišovických šálků; sám pak ovlivňuje okruh zlatých severských nádob.

Definitivní platnost těchto úvah musí ovšem být podepřena bezpečnou chronologií; chronologické postavení zlatých severských nádob je také prvořadou otázkou při hodnocení štramberského souboru. Je proto třeba obrátit nyní pozornost k vlastním zlatým severským nádobám.

C. Schuchhardt a G. Kossinna při rozboru eberswaldského pokladu shromáždili množství analogií, mezi nimiž C. Schuchhardt rozlišil starší skupinu nádobek,¹³² z nichž mnohé menší miskovité typy (obr. 12) jsou přímou morfologickou analogií štramberským miskám bodově-lištovito-puklicového slohu, zejména větší misce (obr. 4: 4). Jde o nádobku z Gönnebecku u Bornhövedu ze Šlesvik-Holštýnska, pocházející z mohylového hrobu III. periody (š okr 13,5 cm; v 7,0 cm), dále o dvě podobné hlubší misky z Langendorfu u Stralsundu v západních Pomořanech (š okr 16,3 a 12,8 cm; v 10,5 a 8,0 cm)

a o vysokou pohárkovitou misku z Golenkampfu v Hannoversku (š okr 14,0 cm; v 11,5 cm). Mezi mladší, již halštatské, počítá C. Schuchhardt další vzdáleně analogickou misku z Krottorfu ze Saska.¹³³ Na řadě uvedených nádobek je jako výzdobného prvku užito lištovitěho či lištovito-puklicového stylu; rozložení puklicové výzdoby do horizontálních pásů, střídaných plastickými lištami, nacházíme zejména na pohárové misce z Golenkampfu, nejvíce však stavbou těla i asociací výzdoby (byl je užito i jiných ornamentačních prvků) štramberské misce odpovídají prvé tři uvedené exempláře (obr. 12: 1, 5). Bylo by možno soudit, že výrobce štramberské misky byl s výrobcem severských nádob v jistém ideovém spojení, resp. že navzájem znali své výrobky. Jsou to však detailní prvky ve výzdobě, které jejich výrobky odlišují: severský „Stäbchenornament“, vyplňující svíslými příčkami mezipole mezi horizontálními lištami, je proveden (stejně jako horizontální lišty samotné) rádélkem, navíc je tu často aplikován i motiv severských puklic v sevření soustředných kroužků; čistý puklicový ornament je pouze na misce z Krottorfu a na pohárku z Golenkampfu. Štramberský soubor však naproti tomu zachovává stylové rozložení dekoru typu Jenišovice, navíc ovšem přistupuje plastická lišta zdobená ve vrcholu bodovými perličkami (i to je prvek přímo závislý na výzdobě šálků typu Jenišovice); dva výzdobné motivy, aplikované na jenišovických šálcích obvykle samostatně, se tu spojily v motiv jediný, který označují jako bodově-lištovitý (bodově-lištovito-vypnulimový) sloh. Z cizích nálezů je mi aplikace tohoto stylu známa pouze na často uváděné misce z Biernacic a pak na zlatých miskách z maďarského komitátu Bihar,¹³⁴ které však jsou zřejmě již halštatské. Dosti příbuzně působí vnějším vzhledem rádélkované lišty na sever-

ských zlatých nádobách, včetně misek z Eberswalde. Ztotožňovat oba tyto výzdobné prvky však nelze.

Určit přesný vzájemný časový vztah štramberského souboru s bodově-lištovitopuklicovou výzdobou a zlatých misek typu Gönnebeck je velmi nesnadné. Datování zlatých nádob je vesměs jen přibližné. Podle Schuchhardtova rozlišení je mladší skupina severských zlatých nádob (Eberswalde aj.) současná s obdobím výskytu věder typu Hajdu-Böszörmény a s italským horizontem Bannacci II; C. Schuchhardt sám tento horizont datoval do 8.—7. stol.,¹³⁵ což však jsou čísla podle dnešních hledisek příliš nízká¹³⁶ a také jinak nepravděpodobná. G. Kossinna ve své ostře laděné polemice posouvá Schuchhardtovo datování nejméně o 400 let nazpět,¹³⁷ nedochází však k jemnějšímu datování než je rámec IV.—V. periody. Na tomto datování nelze patrně ani dnes nicého zpřesnit.¹³⁸ Je-li správně Schuchhardtovo odlišení starší skupiny zlatých nádob, pak misky typu Gönnebeck musí být starší IV. a V. periody; patří patrně již do III. periody, jak by také přímo ukazoval jediný datovatelný exemplář z Gönnebecku, z mohyly s průkazným inventářem.¹³⁹ III. Monteliová perioda se kryje¹⁴⁰ zhruba s počátkem středoevropských popelnicových polí, tj. s Reineckovým stupněm BD—HA₁. Zdá se tím tedy být prokázána předčasnost severských misek před štramberským souborem, který nelze datovat níže než do HA₂—HB₁. Pak by tedy náš středoevropský soubor stál v jisté závislosti na zlatých severských předlohách. Tomu by nasvědčoval i soubor z — bohužel neúplného — depotu IV. periody z Biernacie,¹⁴¹ který je se štramberským depotem č. 4 současný a kde závislost uvažované misky na severských předlohách je potvrzena i aplikací uvolněného „Stäbchenornamentu“, jak již bylo výše zdůrazněno. J. Kostrzewski také v tomto smyslu na severské analogie poukazuje.¹⁴²

Jestliže ovšem připouštíme tvarové ovlivnění misky ze Štramberka severskými předlohami, nelze totéž říci o ostatních nádobkách z depotu č. 4 a zejména ne o bodově-lištovitopuklicovém slohu samém. Jak bylo již poukázáno v souvislosti s očkovským nálezem, lze tento motiv výzdoby považovat za středoevropský.

Soubor tepaných nádobek ze štramberského depotu č. 4 mám tedy za výrobek téhož dílenského středoevropského okruhu, který produkoval i šálky typu Jenišovice. Svědčí pro to i spektrální analýzy (viz přehlednou tabulku na str. 28), kde je prokázáno naprosto stejné zastoupení jednotlivých prvků v použitém surovinném materiálu i u šálků typu Jenišovice, i u nádobek bodově-lištovitopuklicového stylu; snad jen relativně větší množství zlata ve slitině některých kusů bodově lištovitého souboru ukazuje na snahu napodobit i leskem severské zlaté originály. Všechny tyto drobné nádobky, na rozdíl od jenišovických šálků na Kotouči (zejména z depotu č. 2), byly také nalezeny v dobře dochovalém stavu (pokud nebyly při buldozerování mechanicky poškozeny), s povrchem celkem málo zasaženým zelenou patinou. Lze soudit, že směs kovu byla pro výrobu plechu na tyto nádobky záměrně připravena s předem určeným cílem: dosáhnout dokonalého efektu a vyrovnat se vnějším vzhledem křehkým zlatým nádobám. Technologická úroveň výrobních sil počátku pozdní doby bronzové jistě umožnila přípravu chtěného materiálu regulovat podle potřeby.¹⁴³

Považovali-li jsme výše za možné, že šálky typu Jenišovice se vyráběly přímo v oblasti severní Moravy, resp. na Kotouči, nebo v jeho blízkém okolí.

je stejně pravděpodobné, že v téže dílně byly vytepaný i unikátní nádoby bodově-lištovito-vypnulínového slohu. Jejich tvarovou koncepcí ovlivnily jednak šálky typu Jenišovice, jednak vzory severské. Vznik lampy jest ovšem připisati představitosti místního výrobce, který byl snad inspirován i některými keramickými nádobami severomoravského lužického lidu (lahvovité lampy-rhytony), alespoň pokud jde o funkci nádoby. Jeho výrobek pak zpětně ovlivňoval keramičskou výrobu samotnou.

Účel tepaných bronzových nádob je snadno určit: šálky sloužily nepochybně praktickému účelu, nejpravděpodobněji při pití.¹⁴⁴ Soubor nádobek bodově-lištovito-vypnulínového slohu by ovšem svými malými rozměry, i dosti bizarními tvary praktického účelu sotva mohl mít. C. Schuchhardt považoval kdysi eberswaldský soubor zlatých misek za picí soupravu pro knížecí (hradskou) vrstvu, vycházejí ze srovnání s poměry v současném starověkém světě.¹⁴⁵ G. Kossinna tento výklad příkře odmítl poukázav na to, že eberswaldské nádoby nemají ucha a že jejich stěny jsou vytepaný z tak jemného zlatého plechu, že nejsou k praktickému užívání způsobilé; připsal jim proto účel ryze kultovní, obřadní („— Goldgefäße nur der Gottesverehrung gedient haben —“).¹⁴⁶ Za posvátný považoval eberswaldský depot také H. J. Hundt.¹⁴⁷ Zdá se, že z výše uvedených důvodů nutno připsat podobný účel i souboru štramberskému.

IV

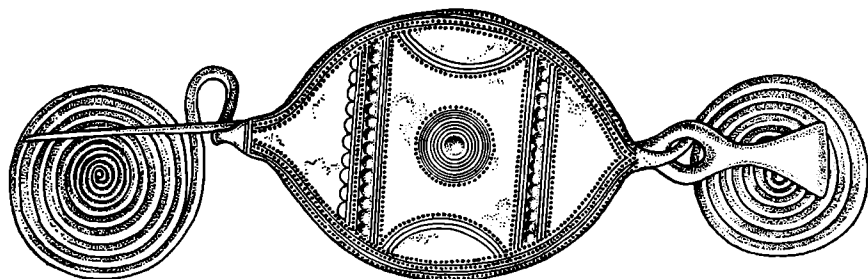
(K provenienci štítových spon typu Křenůvky-Domaníža)

Ze štramberských depotů č. 3 a 4 pochází celkem 2 úplné a 1 fragmentární spona (obr. 3: 1, 4: 8, 9), náležející do lokální slezsko-moravsko-slovenské skupiny mladších dvojdílných štítových spon (spindlersfeldského typu), na které upozornil prvně již E. Sprockhoff;¹⁴⁸ za pravděpodobnou kolébkou těchto spon považoval české země, i když mohl v roce 1938 z území ČSSR vyobrazit pouze 2 jejich exempláře: z moravských Křenůvek a slovenské Domaníže.¹⁴⁹ Podle těchto dvou nalezišť označují pomocně zmíněné spony jako typ Křenůvky-Domaníža.

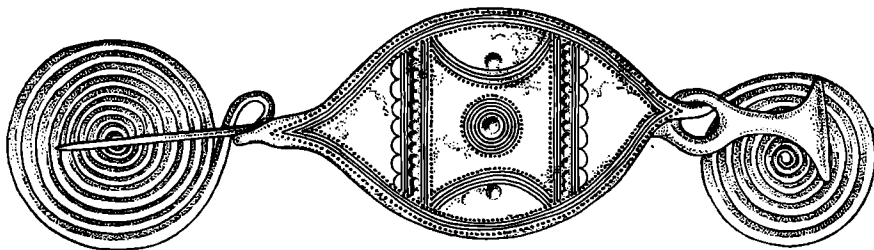
Do dnešního dne lze na Moravě identifikovat nejméně 5 kusů štítových spon, které by bylo možno do typu Křenůvky-Domaníža přímo zařadit [2 kusy z depotu z Křenůvek¹⁵⁰ (1, 2) a 3 kusy z depotů č. 3 a 4 z Kotouče u Štramberka (3—5), které jsme výše již zmínili]; dále je třeba konstatovat nejméně 4 další kusy, které vznikly typem Křenůvky-Domaníža bezprostředně předcházejí [Přestavky,¹⁵¹ depot (6), Slatěnice,¹⁵² depot (7), Vlčnov,¹⁵³ depot (8) a Sazovice,¹⁵⁴ depot (9)]. Nejprve opět podám popisy těchto spon.

1. Velká dvojdílná štítová spona se značně rozšířeným a silně zaobleným štítkem (9,6×13 cm) a se dvěma koncovými růžicemi o nestejném průměru (Ø 7,3 a 6,6 cm). Výzdoba štítku je provedena v běžné sestavě rytými liniemi, vbíjenými body a tepanými puklicemi; drát růžic je kosoúhelníkového průřezu (š 4 mm) a je zdobený v nepravidelných intervalech jemnými zářezy na vnější hraně. (Obr. 13: 1)
D 31,0 cm; (Muzeum Prostějov, i. č. L 158/IV-20).

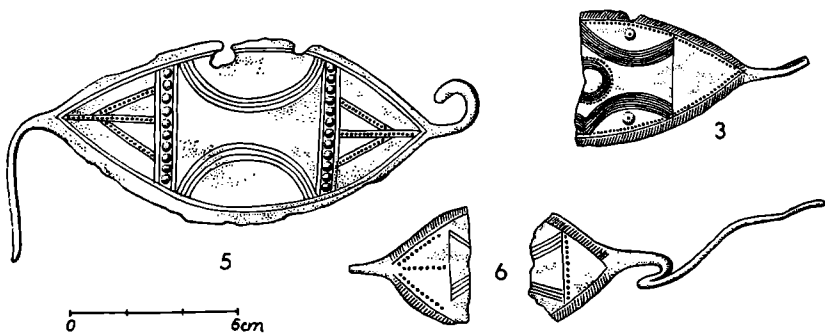
2. Podobná dvojdílná štítová spona s poněkud méně oblé oválným štítkem (8,2×12 cm) s koncovými růžicemi o průměru 7,8 a 6,2 cm. Výzdoba štítku provedena obdobně jako u předešlého exempláře; drát růžic je na vnějším kole kruhového průřezu, potom přechází



1



2

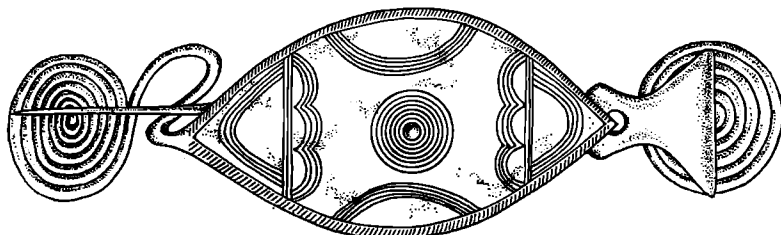


5

3

6

0 6cm



4

Obr. 13. Moravské štítové spony typu Křenůvky-Domaňova. 1-2 — Křenůvky (o. Prostějov), depot. 3 — Přestavky (o. Olomouc), depot. 4 — Slatinice (o. Olomouc), depot. 5 — Vlénov (o. Uherské Hradiště), depot. 6 — Sazovice (o. Gottwaldov), depot. (Kresba: S. Sevěk.)

v průřez kosočtverečný (š 3,5 mm) a je zdobený skupinami zářezů na vnější straně. (Obr. 13: 2)

D 31,4 cm; (Muzeum Prostějov, i. č. L 158/IV-21).

3. Velká dvojdílná štítová spona s téměř kruhovým štítkem (10,3×11,6 cm) a se dvěma koncovými růžicemi o nestejném průměru (Ø 7,5 a 5,8 cm). Klasický motiv výzdoby štítku je proveden rytými liniemi, vbíjenými body a tepanými puklicemi; drát růžic je kosočtverečného průřezu (š 4 mm) a je zdoben skupinami zářezů na vnější hraně. (Obr. 3: 1; tab. XVI: 1)

D 30,3 cm; (Muzeum Stramberk, i. č. 152).

4. Velká dvojdílná štítová spona s rozšířeným, silně zaobleným štítkem (8,5×12,5 cm) a se dvěma koncovými růžicemi o nestejném průměru (Ø 8,3 a 6,4 cm). Klasický motiv výzdoby štítku je proveden rytými liniemi a vbíjenými body, svislé linie vytepávaných puklic na štítku chybí, ač místo je pro ně vymezeno; drát růžic je kosočtverečného průřezu (š 3–4 mm) a na větší růžici je zdobený nepravidelnými skupinami zářezů na vnější hraně. (Obr. 4: 9; tab. XVI: 3)

D 33,7 cm; (Muzeum Stramberk, i. č. 723 [37/56]).

5. Neúplná větší dvojdílná štítová spona s menším širokým, silně zaobleným štítkem (8,5×6,3 cm) a s jednou dochovanou koncovou růžicí (Ø 8,3 cm); druhá růžice je dochována jen ve zlomku, jehla chybí. Klasický motiv výzdoby štítku je proveden rytými liniemi, vbíjenými body a dvěma vytepávanými puklicemi. Drát růžice je kosočtverečného průřezu a je zdoben nepravidelnými skupinami zářezů na vnější hraně. (Obr. 4: 8; tab. XVI: 2) Dochov. d 25,3 cm; (Muzeum Stramberk, i. č. 46/56; deponováno v Muzeu Nový Jičín).

6. Polovina štítku spony (11×5 cm), který je zdoben rytými liniemi a vbíjenými body. Výzdoba štítku se blíží ještě výzdobě starších spindlersfeldských spon. (Obr. 13: 3) Dochov. d 8,6 cm; (Moravské muzeum Brno, i. č. 57052).

7. Větší dvojdílná štítová spona s rozšířeným, mírně zaobleným štítkem a dvěma koncovými růžicemi, s veslovitou hlavicí jehly. Výzdoba štítku je provedena rytými liniemi. Spona je velmi často uváděna v literatuře, viz pozn. č. 152. (Obr. 13: 4)

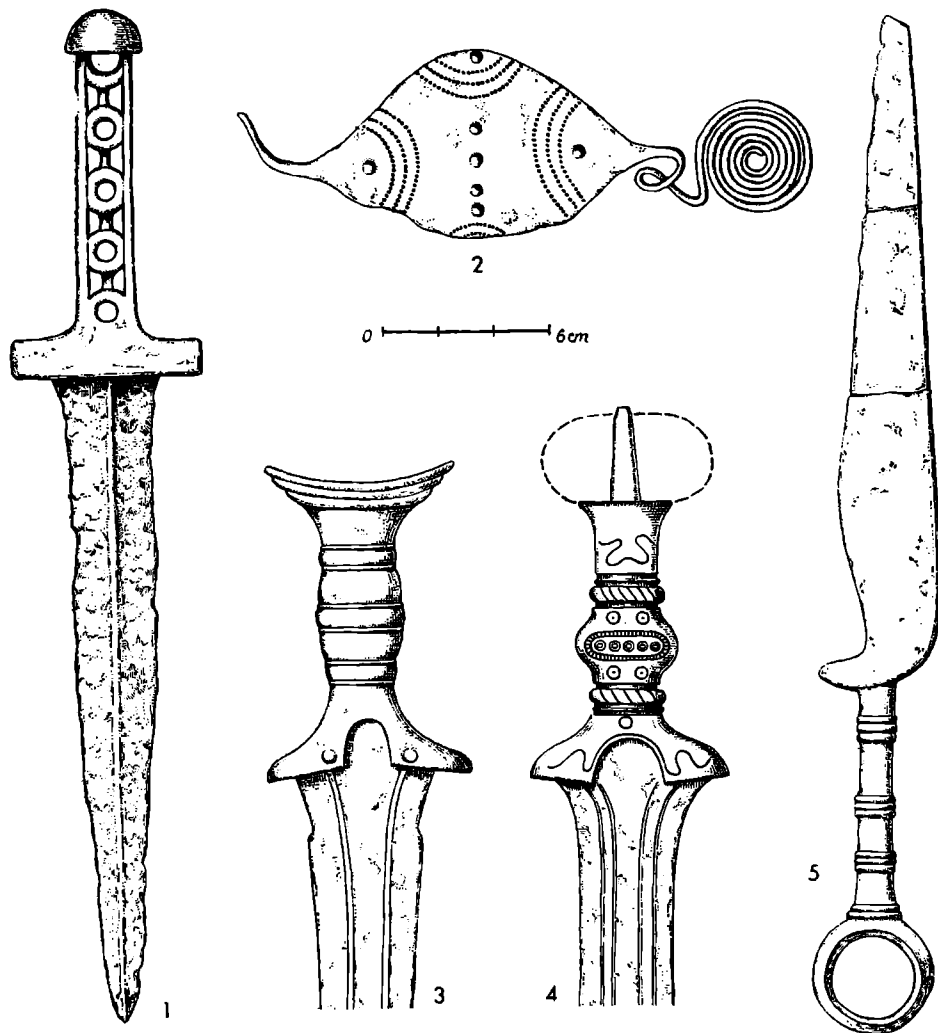
8. Štítek větší dvojdílné spony; štítek je mírně zvětšený (7×13 cm), rozšířený a poněkud zaoblený, jeho výzdoba je provedena rytými liniemi, vbíjenými body, nechybí ani dvě svislé linie vytepávaných puklic, příznačné pro spony typu Křenůvky-Domaniža. (Obr. 13: 5) Dochov. d 17 cm; (Muzeum Uherský Brod, i. č. 386).

9. Dva zlomky zvětšeného a rozšířeného štítku spony s výzdobou provedenou rytými liniemi a vbíjenými body (střed štítku nedochován). (Obr. 13: 6) Dochov. d 15,5 cm; (Moravské muzeum v Brně, i. č. 58085, 58072).

Hlavním znakem spon typu Křenůvky-Domaniža je jejich tvar, velký rozměr a výzdoba štítku i růžic. Tvar štítku je většinou silně oblé oválný, značně široký, s tendencí k úplnému zaokrouhlení, příp. k mírně kosočtvercovému provedení (Domaniža).¹⁵⁵ Postranní růžice jsou pravidelně mírně nestejného průměru, což E. Sprockhoff připsal vlivu z Uher,¹⁵⁶ podobně jako nadměrné protažení zachycovače jehly. Jehla má ve většině případů veslovitou hlavicí, což je zejména na našem území znakem mladších spindlersfeldských spon.¹⁵⁷ Velký rozměr spon (délka kolem 30 cm), který z tohoto původně účelového spinadla učinil spíše honosnou sváteční ozdobu, je dokladem vrcholného stadia výroby štítových spon v době bronzové; původní štítkové spony jsou rozměrů daleko menších (délka kolem 15 cm), a také pozdní štítkové spony typu Gamów-Práčov¹⁵⁸ se poněkud zmenšují. Výzdoba štítku je provedena kombinací rytí, tečkování a puklicového tepání, při čemž zejména nástup tepání je nutno považovat za charakteristický; na obou sponách ze štramberského depotu č. 4 se toto tepání neobjevilo (zdobení štítku nebylo dokončeno?). Systém výzdoby je poměrně konstantní, takový, jak jej popsal již E. Sprockhoff; středový terč (spirála) štítku je pevné charakteristikum, stejně jako zásky na hranách drátu postranních růžic.

Nejstarší spindlersfeldské spony jsou známy poměrně hojně i na Moravě, zejména z depotů a hrobů lužické kultury III. periody (tj. BD–HA₁),¹⁵⁹ např.

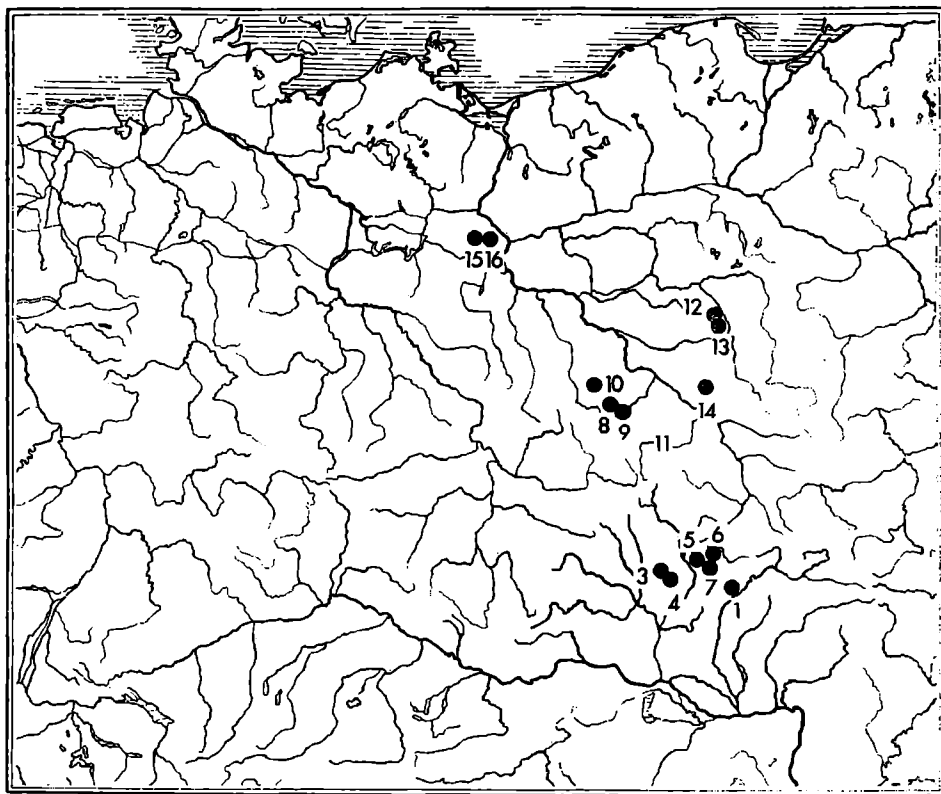
z Bzence,¹⁶⁰ Určic-Hájových,¹⁶¹ Bohdalic,¹⁶² Drslavic,¹⁶³ Ořechoviček¹⁶⁴ aj. Mají špičatě oválný štítek s příznačnou výzdobou motivu přesýpacích hodin, jak ji popsali E. Sprockhoff, J. Filip, O. Kleemann a J. Říhovský.¹⁶⁵ Tepání na štítku a středová spirála se na nich dosud neobjevily. Na popsanych sponách z Přestavlk, Slatěnic, Vlčnova a snad i Sazovic se však již počínají objevovat první znaky typu Křenůvky-Domaniža: je to jak rozšiřování štítku a jeho zvětšování, tak nástup centrálního terče (spirály) na štítku (Přestavlk, Slatěnice), či svislých linií tepaných pukliček (Vlčnov). Tyto spony lze tedy považovat za přechodné tvary mezi staršími spindlersfeldskými a poněkud mladší variantou Křenůvky-



Obr. 14. Gamów, pow. Racibórz (Polsko), obsah depotu podle H. Müller-Karpa. (Kresba: S. Sevětk.)

Domaníža. Zdá se, že i chronologické postavení těchto přechodných spon odpovídá jejich typologickému významu; přestavlký a slatěnický depot je v průměru mladší než depoty I a II z Drslavic a než starolužické hroby z Úřčic Hájových (hrob 9) a z Bohdalic. Jestliže starší spindlersfeldské spony se vyskytují na Moravě ještě v prostředí starší lužické kultury, uvedené přechodné typy by bylo možno položit vcelku do mladolužické fáze se žlábkovanou keramikou; chronologické postavení spon typu Křenůvky-Domaníža je pak zcela shodné jako postavení jenišovických šálků (HA₂—HB₁). Vyskytují se právě v depotech typu Křenůvky, kde tvoří spolu se zmíněnými šálky, torďovanými nákrěnkami, velkými puklicemi s tepanou výzdobou a spirálovitými nárameníky vedoucí typy; jejich hlavní dobu oběhu je možno položit do starší fáze slezské kultury, na rozdíl od pozdních spon typu Gamów-Práčov, které patří do závěru slezské kultury, resp. do konce V. periody (tj. stupně HB₃).¹⁶⁶

Rozšíření spon typu Křenůvky-Domaníža se kryje vcelku s moravskou, slovenskou a slezsko-západopolskou oblastí lužické kultury. Překvapuje pouze maďarský nález,¹⁶⁷ který je v Uhrách cizí; je však možné, že tu jde o sponu pocházející ze Slovenska, která se dostala náhodně do maďarských sbírek.



Mapka č. 3. Rozšíření štítových spon typu Křenůvky-Domaníža. Srov. seznam nálezů B.
(Kresba: Podborský — Ševčík.)

Všechny známé spony tohoto typu pocházejí opět z depotů, což může být považováno za doklad jejich značné ceny, i za doklad místní proveniencce všude tam, kde se v depotech spolu s místními výrobky vyskytují. Také přechodné formy typu Slatěnice mohou být dokladem místního vývoje. Posléze za závažný považuji fakt, že na mnohých exemplářích se objevují krajové zvláštnosti: tak např. na slovenských a domněle maďarském exempláři je výrazný rozdíl ve velikosti růžic (na moravských sponách tento rozdíl není tak markantní), na slezské sponě ze Svídnice¹⁶⁸ je to velká křížová hlavice jehly a kuželovitě vytažené spirály růžic atd.; i to jistě svědčí pro místní výrobu uvedených spon. Moravské spony typu Křenůvky-Domaniža — a tudíž i 3 exempláře štramberské — byly tedy asi vyrobeny v místních dílnách, nejspíše pravděpodobněji tam, kde se vyráběly i šálky typu Jenišovice.

V

(Nález dýky s křížovým jilcem na Kotouči a jeho význam)

Nález dýky s křížovým jilcem na Kotouči souvisí s nemnohými příbuznými předměty tzv. tráko-kimmerijského horizontu pozdní doby bronzové ve východní části střední Evropy; jde o první nález tohoto předmětu na Moravě, který navíc rozšiřuje dosud nevelký počet analogických dýk v Evropě podstatnou měrou.

Bronzová rukojeť sestává z rámu dřívku, mírně k hlavici se rozšiřujícímu, s vnitřní prolamovanou výzdobou pěti kruhů; hlavice rukojeti je kloboučkovitá, plochá, z profilu trojúhelníkovitě zaoblená. Záštitá rukojeti je prostá, vodorovná, má menší kruhový otvor v jednom křídle. Zbytky železné čepele sahají vnitřkem záštity až do spodní části dřívku rukojeti (srov. rentgenový snímek předmětu, tab. XVII: 1). Rozměry: d 13,0 cm; š záštity 7,3 cm; š hlavice 3,8 cm.

Zhodnocení štramberské dýky s křížovým jilcem je možné toliko v nejšířší souvislosti s ostatním materiálem tráko-kimmerijského horizontu; jde zejména o pozdní horizont bronzových depotů, který poutal značnou pozornost badatelů zejména ve 30. létech našeho století. Protože s tím souvisí také otázka prvního výskytu železa ve střední Evropě a problém východních vlivů na přelomu doby bronzové v železnou, naznačím nejprve stav výzkumu problému v poněkud širším měřítku.

Rada nálezů tráko-kimmerijského horizontu byla učiněna v jihovýchodní části střední Evropy již v minulém století (Kisköszeg, Stillfried, Adaševci, Šarengrad, Michalków aj.) a některé byly také velmi záhy publikovány.¹⁶⁹ Šlo většinou o depoty bronzových či zlatých předmětů,¹⁷⁰ které záhy — ač nepřesně datovány — byly spojovány s otázkou pronikání historického etnika nadčerno-mořských Kimmerijců k západu do Evropy.¹⁷¹ Oživení problému přinesla zejména Willvonsederova publikace známého depotu ze Stillfried v Dolních Rakousích,¹⁷² která měla značný literární ohlas.¹⁷³ V té době se předpokládalo, že rozkvetlá kultura doby bronzové byla zejména ve východních částech Evropy, resp. též v Karpatské kotlině kolem roku 800 př. n. l. přerušena vpádem Kimmerijců,¹⁷⁴ čímž měla začínat tráko-kimmerijská perioda, zakončená teprve nástupem Skýtů v této části Evropy.¹⁷⁵ Vliv tohoto dění měl zasáhnout přímo

až do nitra Evropy, zejména území Moravy byl připisován značný význam.¹⁷⁶ Shrnutí materiálového fondu k celému problému přinesla záhy monografie maďarských badatelů. S. Galluse a T. Horvátha,¹⁷⁷ snažící se podrobněji osvětlit vztahy daného materiálu k východu (severní Kavkaz, Írán, vých. Asie). Zobecnění tráko-kimmerijského horizontu pro širší oblast střední Evropy, zejména pro celé Podunají, přinesla pak práce Holstova,¹⁷⁸ která neváže již nástup bronzů tohoto typu v Evropě bezvýhradně na rozšíření Kimmerijců; F. Holste považoval kimmerijskou expanzi pouze za pracovní hypotézu, využil však historicky doloženého pohybu tohoto lidu (8. stol.) k datování a konstatoval, že s uvedenými nálezy začíná v Evropě již vlastní halštát.¹⁷⁹ Otázka tráko-kimmerijského horizontu se stala současně problémem vztahů jihovýchodní Evropy k Příčernomoří až severnímu Podkavkazí; tyto oblasti totiž poskytovaly odedávna analogie materiálu středoevropskému. Nepopiratelný vztah obou oblastí byl řešen různě; vedle badatelů počítajících s jednostrannými nájezdy jízdních nomádů do Evropy počínaje již 12. stol. př. n. l.¹⁸⁰ (tento názor podržel dodnes zčásti St. Foltini),¹⁸¹ ujal se i názory o tzv. východním halštátu, které formuloval F. Hančar,¹⁸² celá problematika má dnes 2 stěžejní body:

1. kdo byli Kimmeriové a do jaké míry jsou reálné jejich pohyby směrem na západ;
2. existují skutečně vztahy mezi jižní Rusí a střední Evropou?; jestliže ano, o jaké vztahy konkrétně jde?!

Současně vládne názorová jednota, že název Kimmeriové je obecné označení předskýtského obyvatelstva rozsáhlých prostor jihoruských stepí, počínaje Povolžím a konče severozápadním Příčernomořím. Je nasnadě, že tu nemohlo jít o etnický jednotný komplex.¹⁸³ Jádro tohoto nomádského lidu hledá Gy. Gazdapusztai v příkubáňské kotlině, v oblasti místního centra bronzové metalurgie, které do literatury uvedl A. A. Jessen;¹⁸⁴ toto území má všechny předpoklady jak pro pastevectví, tak pro východiště obchodu i nájezdů směrem k jihu do Asie, jak je to historicky doloženo o Kimmerijcích u Herodota a v jiných starověkých pramenech.¹⁸⁵ Gy. Gazdapusztai též předpokládá, že zejména v době jižní expanze, kdy jsou Kimmeriové zaznamenáváni v asyrských, urartských, perských, řeckých a židovských pramenech, strhli s sebou i řadu příbuzných skupin, mezi nimi i tvůrce známé severokavkazské kobánské kultury, z jejíhož obsahu lze sledovat řadu analogií středoevropským bronzům tráko-kimmerijského horizontu. Pod pojmem Kimmeriové se tedy skrývá „prvé velké sjednocení stepních kmenů“,¹⁸⁶ podobně jako tomu bylo později v době skýtské. Jestliže jsou ovšem jižní nájezdy Kimmeriů doloženy historicky, jejich vpády na západ do střední Evropy se v minulosti pouze předpokládaly. Zejména je dnes odmítána přímá souvislost kobánské kultury s Karpatskou kotlinou. Nájezdy východních nomádů do Karpatské kotliny již od konce 2. tisíciletí př. n. l. jsou vyloučeny;¹⁸⁷ otázka přímých analogií zejména koňských udidel a postranic byla silně přeceněna.¹⁸⁸ Intenzivnější styky Karpatské kotliny s oblastí jihoruskou jsou postižitelné teprve ku konci předskýtské periody.¹⁸⁹ Přitom je nutno mít na mysli zejména stepní část jižní Rusi, ne vlastní kobánskou kulturu severního Podkavkazí, jak se v minulosti často soudilo; právě tato stepní část jižního Ruska působila oběma směry (do oblasti kobánské kultury a do dolního Podunají) a obstarávala spojení obou oblastí.

Lze tedy uzavřít, že přímé styky mezi dolním a středním Podunajím a jižní Rusí na konci doby bronzové skutečně existovaly. Na základě hrobového ná-

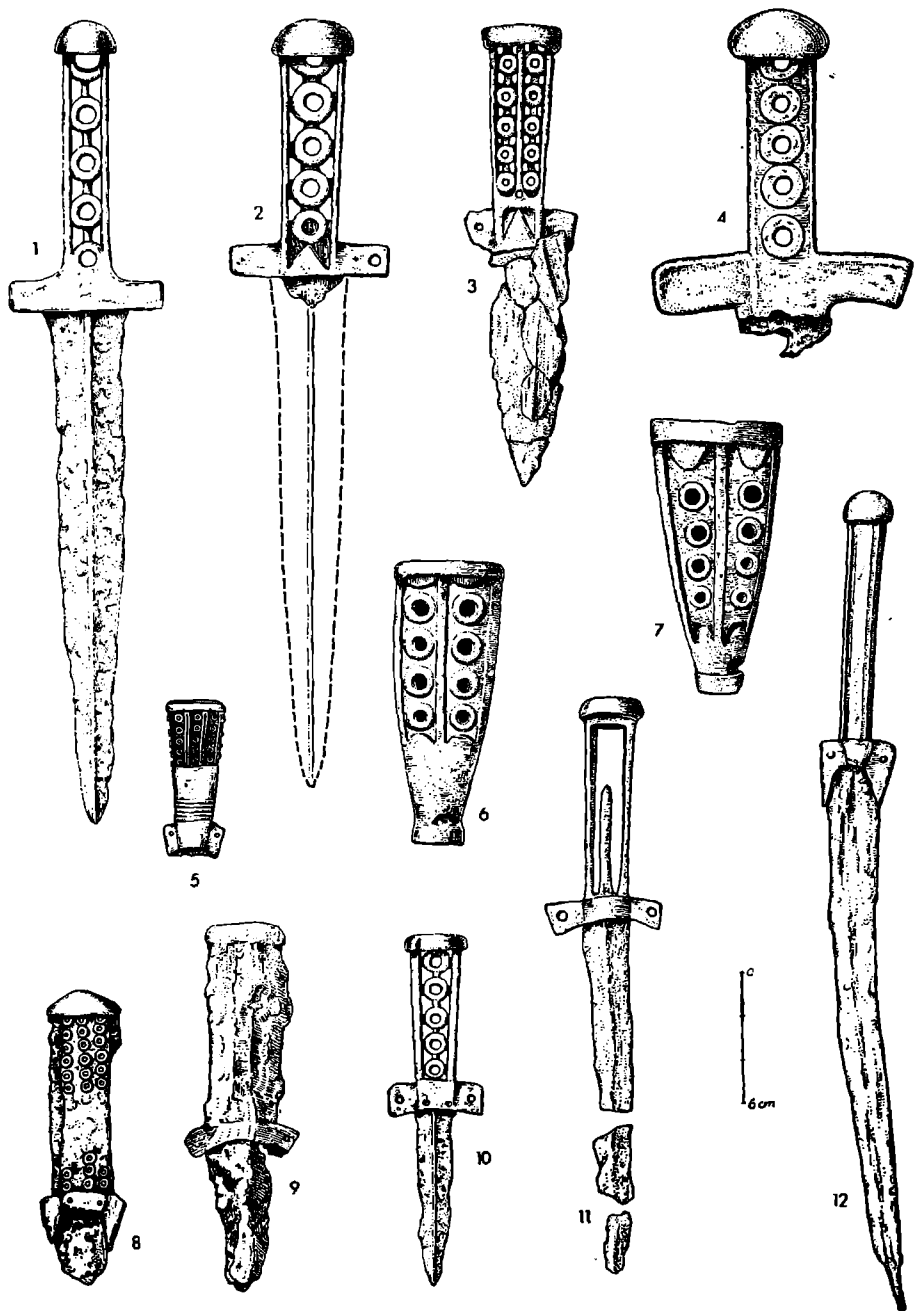
lezu dýky s křížovou rukojetí v Pécs-Jakabhegy v Maďarsku (obr. 15: 3)¹⁹⁰ a dalších předmětů hmotné kultury v jihovýchodní části střední Evropy je možno je považovat za prokázané; lze dokonce připouštět i přímý zásah z východu do Karpatské oblasti. Nelze však asi nadále počítat s dalekosáhlými masovými nájezdy Kimmerijců ve smyslu pojetí St. Foltiniho; mnohé je nutno vyložit spíše mezikmenovými, ekonomickými styky obou oblastí,¹⁹¹ i možným vlivem do obou center z Přední Asie.¹⁹²

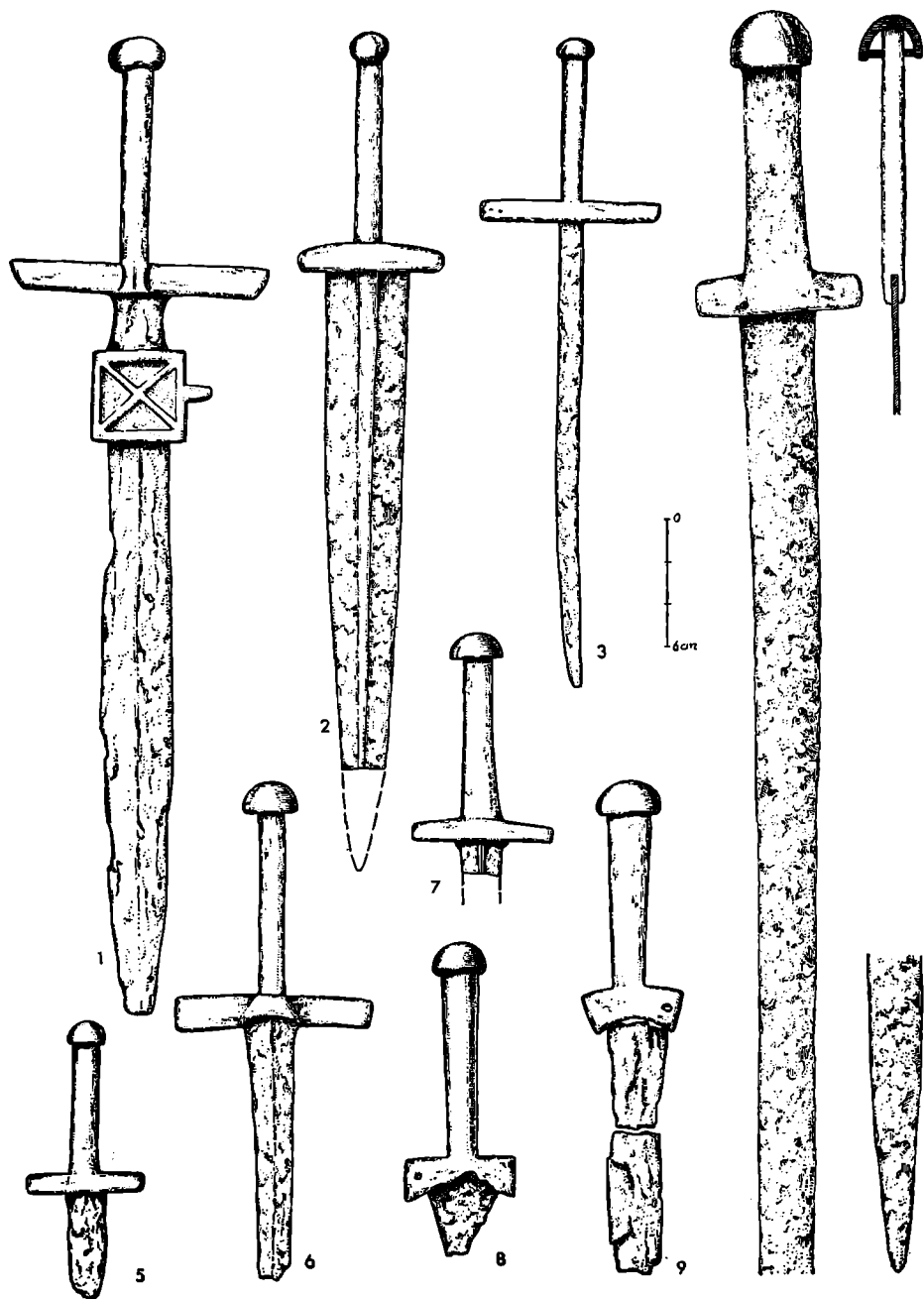
Stejně tomu bylo se vztahy východních oblastí lužické kultury k východu, tj. k ukrajinské lesostepní i stepní oblasti. Původní teorie o východní expanzi lužické kultury, zasáhnuvší údajně až k Dněpru, ba až do Černomoří a na Kavkaz,¹⁹³ jsou dnes redukovány na zásah pouze do oblastí vysoké kultury severně Lvova¹⁹⁴ a stejně jako Hančarův „východní halštát“ je odmítán i pojem „ukrajinský halštát“.¹⁹⁵ Naopak se nyní spíše poukazuje na vliv kultur středního Podněpří do střední Evropy a tomuto vlivu na lužickou kulturu je připisován značný historický význam.¹⁹⁶

Zůstává tedy dnes především úkol konkretizovat vztahy dotčených evropských oblastí k Ukrajině a zejména jižní Rusi; pokusím se dále přispět k řešení tohoto úkolu zhodnocením evropských nálezů dýk s křížovým jilcem. Mezi obdobnými dýkami (případně i meči) rozlišují tvary s prolamovaným dřikem rukojeti a poněkud jednodušší tvary s prostým plným dřikem rukojeti; prvou variantu nazývám pomocně Gamów (podle nejvýznamnějšího nálezů z polského Slezska,¹⁹⁷ druhou — variantou Golovjatio podle často uváděného nálezů z Čerkaské oblasti USSR).¹⁹⁸ Vcelku však jde o stejný typ zbraně východního původu, který ve střední Evropě působí cizím dojmem. V pravděpodobné oblasti svého vzniku v severním Podkavkazí (viz dále) je tento typ dýky označován jako „kabardino-pjatigorský“ typ.¹⁹⁹

Společným znakem obou variant dýk s křížovým jilcem je kombinace dvou kovů — bronzu a železa, příznačná pro přechod pozdní doby bronzové v železnou, a to jak ve východní, tak i v halštatské Evropě.²⁰⁰ Železná čepel bývá zalitím upevněna do bronzové rukojeti, odléváné zejména u varianty Gamów na ztracenou formu; tím je možno si vysvětlit originalitu každého z téměř 15 známých kusů dýk této varianty. Na štramberském exempláři je patrné, že železná čepel vybíhala v týlc v zužující se osten (tab. XVII: 1), který probíhá záštitou až do dříku rukojeti a vyplňuje ještě nejspodnější kruh v prolamování rukojeti. Podobný způsob nasazení čepel na rukojeť je patrný z vyobrazení dýky z berezovského pohřebiště (obr. 15: 11);²⁰¹ zde sahá osten čepelce až do 2/3 výšky rámové rukojeti, v níž chybí původní (organická?) výplň. Na exempláři z nikolajevského pohřebiště pak týlový osten železného čepelce prochází celou rukojetí a jeho vyústění na vrcholu hlavice je roztepáno. Z vyobrazení ostatních dýk nelze tento konstrukční prvek sledovat.

Obr. 15. Evropské dýky s křížovým jilcem varianty Gamów. 1 — Gamów (Slezsko). 2 — Štramberk (Morava). 3 — Pécs-Jakabhegy (Maďarsko), podle G. Töröku. 4 — Kolca Gora (sev. Kavkaz), podle J. I. Krupnova. 5 — Ananjino (Přikamí, SSSR), podle A. M. Tallgrena. 6 — Maďarsko (přesné naleziště neznámo), podle Galluse-Horvátha. 7 — Ugra (Maďarsko), podle Galluse-Horvátha. 8, 11 — Berezovka (sev. Kavkaz), podle J. I. Krupnova. 9 — Kamennomostskoje (sev. Kavkaz), podle A. A. Jessena. 10 — Pohoří Mátra (Maďarsko), podle Galluse-Horvátha. 12 — Kislovodsk (sev. Kavkaz), podle J. I. Krupnova. (Kresba: S. Sevcík.)



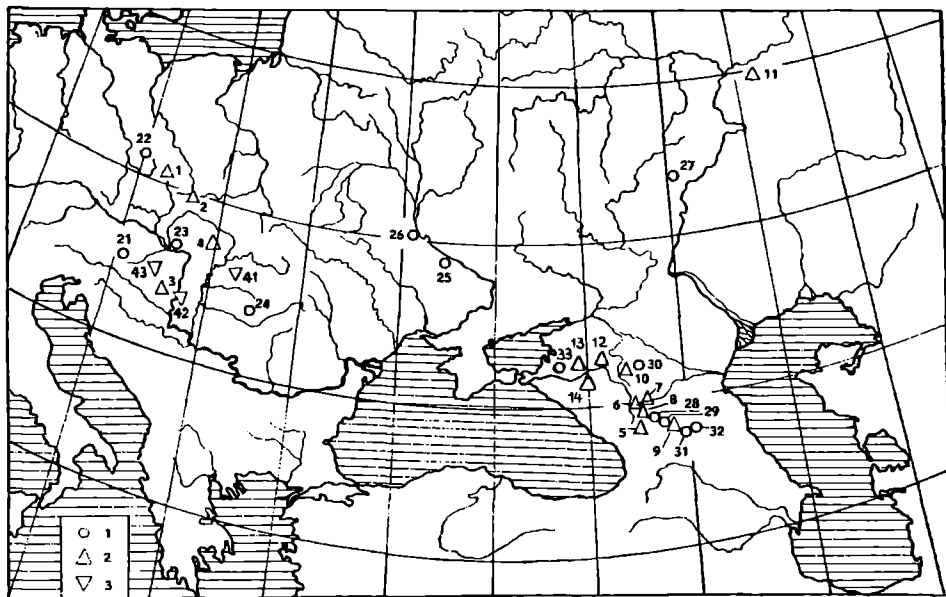


Rukojeť dýk s křížovým jilcem má jinak principiálně stejnou konstrukci: prostá plochá vodorovná (či mírně prohnutá) záštita s jedním či dvěma otvory, ale někdy i bez otvorů, je překřížena s přiměřeně dlouhou rukojetí se sploštělou či polokulovitou hlavicí. Jsou ovšem četné drobné odlišnosti; tak již sama záštita je u některých tvarů kratší, má dolů spuštěné, zobákovité konce,²⁰² zatímco u jiných tvarů je úzká dlouhá a rovná. Tento poslední jmenovaný případ je typický pro prostší variantu Golovjatino. Charakter dřívku rukojeti jsem zvolil jako hlavní rozlišovací znak obou variant popisovaných dýk; pro variantu Gamów je příznačné kruhové prolamování rámu dřívku rukojeti. Exempláře z Gamówa, Štramberka a Kolca Gory pod Kislovodskem²⁰³ jsou si natolik podobné, že připouštějí myšlenku společného výrobního centra. Analogické prolamování se objevuje také na pochvách dýk z Uher (z depotu z Ugra, obr. 15: 7;²⁰⁴ z neznámého naleziště, obr. 15: 6²⁰⁵ a z depotu z Komló²⁰⁶ — tento poslední exemplář však prolamovanou výzdobu nemá, ač svým tvarem sem náleží), které s variantou dýk typu Gamów nepochybně souvisejí.²⁰⁷ Dřívky rukojeti maďarských dýk (obr. 15: 3, 10) jsou zdobeny velmi podobným způsobem, u nálezů z Pécs je jednoduchý masivní motiv kruhů dále zjemněn a rozveden. Exempláře ruské (obr. 15: 5, 8, 9) mají tento motiv již velmi zdrobnělý. Hlavice rukojetí je navenek stejná u obou variant, rozdíly budou asi jen technického rázu (odliti vcelku — odliti samostatně a načepování na dřív). Některé jihoruské dýky mají polokulovitou hlavicí hřibovitou, tj. zevnitř dutou (obr. 16:4), podobně jako dýky altajské (viz dále). Výjimečně je hlavice dýk plochá (obr. 15: 3, 5, 9, 10), což je jev přicházející pouze u varianty Gamów. Protože skýtské železné akinaky, které typologicky na dýky kabardino-pjatigorského typu navazují, mají počínaje koncem 7. stol. vždy již jen ploché hlavice rukojetí,²⁰⁸ bylo by možno variantu Gamów našich dýk považovat analogicky za relativně mladší než variantu Golovjatino; v nálezových celcích však dosud není pro tuto dedukci podkladů.

Dýky s křížovou rukojetí jsou asi výrobky různých výrobců (dílen?), pracujících podle jednotného principu. Ve střední Evropě jsou cizím artiklem a jednoznačně jsou také spojovány s východními vlivy.²⁰⁹ Z mapky rozšíření obou variant dýk (č. 4) je patrna koncentrace nálezů jednak v severozápadním Podkavkazi, jednak jejich rozptyl ve východní části střední Evropy. Poměrně hustá koncentrace dýk v Podkavkazi odůvodňuje předpoklad vzniku této zbraně právě zde, v kabardino-pjatigorské oblasti. Dále k severozápadu se vyskytují řídce v Podněpří, odkud měly podle mínění A. I. Těrenožkina zasáhnout do oblasti středoevropské lužické kultury.²¹⁰ Jejich cesta do Karpatské kotliny byla asi totožná s pronikáním jiných prvků tráko-kimmerijského horizontu, tj. vedla ze severního Přičernomoří přes Kubáňskou pánev do Podunají a dále do nitra Karpatské oblasti, kde zasáhly až na Slovensko a dále pak až do

Obr. 16. Evropské dýky a meče s křížovým jilcem varianty Golovjatino. 1 — Leibnitz (Štýrsko), podle S. Foltiniho. 2 — Neudorf (Lužice), podle Z. Podkoviňské. 3 — Pánád (Sedmíhradsko), podle M. Rosky. 4 — Jih Kyjevské oblasti SSSR, podle A. I. Těrenožkina. 5 — Golovjatino (Čerkasská oblast SSSR), podle A. I. Těrenožkina. 6 — Děmkino (dolní Povolží, SSSR), podle J. K. Maksimova. 7 — Komárno (Slovensko), podle J. Hampela. 8 — Keskem (sev. Kavkaz), podle J. I. Krupnova. 9 — Kamennomostskoje (sev. Kavkaz), podle A. A. Jessena. (Kresba: S. Ševčík.)

Stýrská (Leibnitz); ze středního Podunají mohly se dostat Moravou do Slezska.²¹¹ Polští badatelé však spojují výskyt dýk s křížovým jilcem spíše s přímým vlivem z Ukrajiny,²¹² čemuž ovšem nesvědčí jejich poměrně řídký rozptyl na Ukrajině samé. V zásadě nelze pozorovat vazbu jedné či druhé varianty na určité území; naopak — oba druhy dýk se na celém území výskytu prolínají. Skutečností ovšem zůstává, že jednodušší varianta Golovjatino pronikla na západ nejdále a že je také výhradně zastoupena na Ukrajině, v lesostepním Podněpří, v oblasti místní černoleské kultury.



Mapka č. 4. Rozšíření dýk a mečů s křížovou rukojetí typu Gamow (2) a typu Golovjatino (1) a pochev typu Ugra (3). Srov. seznam nálezů C. (Kresba: Podborský — Šik.)

V předpokládaném území vzniku, v severním Podkavkazi,²¹³ jsou dýky s křížovým jilcem zahrnovány do rámce kobánské kultury, resp. do její západní (kabardino-pjatigorské) větve z počátku železného věku.²¹⁴ Kobánská kultura je známa v literatuře již od poslední čtvrtiny minulého století²¹⁵ a vedle ruských badatelů se jí zabývala i řada prehistoriků středoevropských.²¹⁶ Moderní zpracování Krupnovovo vymezilo její geografický rozsah, stanovilo souvislosti se současnými sousedními kavkazskými kulturami, poukázalo na vztahy k severním stepním oblastem a provedlo i její vnitřní periodizaci.²¹⁷ Periodizace kobánské kultury a zejména přesné datování dýk s křížovým jilcem mohou mít kontrolní význam i pro středoevropskou chronologii.

Stepní nadčernomořská oblast je v době bronz a počátku železa známa poměrně málo. V příkubánské oblasti se vytvořilo zmiňované již centrum bronzové metalurgie,²¹⁸ nehovoří se tu však zatím o zvláštní kultuře, na druhé straně právě sem řada badatelů klade ústředí Kimmerijců.²¹⁹

Předskýtská doba pravobřežního lesostepního pásma (středního Podněpří) má

dnes rozlišena dvě časově následná období: bělogrudovské (11.—9. stol.) a černolesské (8.—1. pol. 7. stol.).²²⁰ Jde tu opět o domácí kulturu zemědělských kmenů s místními středisky bronzové výroby. Zejména v černolesském období konstatují sovětská badatelé rozvoj ekonomiky místních lesostepních kmenů; vznikají tu některé specifické typy bronzových výrobků, mezi jinými tu má být vyráběna i varianta Golovjatino dýk s křížovým jilcem.²²¹ Koncem černolesského období zesilují vztahy středního Podněpří ke Kavkazu. Řada bronzových předmětů kobánské kultury je tu nyní napodobována s místní specifikou (postranice udidel);²²² je možné, že místní výroba dýk je také odrazem zcela podobného procesu.

O vlastním původu dýk s křížovým jilcem není v sovětské literatuře jednoty. Je. I. Krupnov soudí na jejich uzavřenost v oblasti centrálního Podkavkazí,²²³ podobně i A. A. Jessen hledá jejich původ na severozápadním Kavkaze.²²⁴ A. I. Těrenožkin myslí na jejich výrobu ve středním Podněpří, zdůrazňuje však široké kulturní styky tehdejších kmenů jihu SSSR,²²⁵ i přímé proniknutí některých kavkazských elementů do ukrajinské stepi a lesostepi. Jsou tu ovšem i četné typologické shody dýk kabardino-pjatigorského typu s dýkami jihokavkazskými,²²⁶ jejich rozptyl k východu až do Příkamí (Ananjin) a zejména též existence podobných dýk maiemirského období (7.—5. stol. př. n. l.) v Altaji²²⁷ — tedy vesměs signály ukazující k jihu či jihovýchodu evropských oblastí SSSR. To vše by svědčilo nejspíše pro severokavkazskou kolébkou dýk s křížovým jilcem.

K bližšímu osvětlení otázky výroby dýk pojednávaného typu by mohly velmi dobře posloužit chemické analýzy dýk, které jsou schopny určit původ suroviny. Analýzy jednotlivých exemplářů dosud prováděny nejsou; spektrální rozbor štramberské dýky (srov. tab. na str. 28) může být využit jen pro tento konkrétní případ, a to ještě s rezervou. Materiál štramberského exempláře se jen málo odlišuje od suroviny dalších bronzů z Kotouče a kromě toho vykazuje detailní shody s materiálem předmětů současného depotu z Černotína.²²⁸ Podle závěrů P. Mišustova²²⁹ by byl v případě dýky z Kotouče možný sedmihradský původ mědi, pravděpodobné však je odlití rukojeti přímo na severní Moravě (analýza železné čepele dýky totiž ukázala složení, příbuzné železné rudě v oblasti Jeseníku na severní Moravě). Tim by byl dán apriorní předpoklad místní výroby dýk s křížovým jilcem ve více oblastech, zejména pak v Karpatiské kotlině, příp. i na Moravě. Tento předpoklad ovšem nikterak nevyklučuje existenci skutečných kavkazských importů (příp. přítomnost tamější produkce znalých mistrů) ve střední Evropě. Soudím totiž, že ideový původ dýk s křížovou rukojetí nutno hledat pouze v Podkavkazí, neboť je málo pravděpodobné, že by stejné typy těchto zbraní vznikly nezávisle na sobě na více — od sebe vzdálených — místech. Nejeřálnější se mi zdá uvažovat o kavkazských importech do nitra Evropy ve smyslu obchodním; to by potvrzovala i skutečnost, že naše dýky ve střední Evropě pocházejí většinou z depotů, zatímco ve výrobním centru na Kavkaze se vyskytují pravidelně v hrobech. Hrobový nález z Pécs-Jakabhegy by připouštěl snad i přímý fyzický zásah z východu do Uher. Karpatiská sféra by se mohla jevit jako druhotné ústředí dýk s prolamovanou rukojetí, zvláště bereme-li v úvahu též pochvy, odjinud neznámé.

Slezsko-moravské nálezy dýk s křížovým jilcem je nejspíše nutno chápat jako obchodní importy (příp. místní napodobeniny těchto importů). Pokud chceme určit jejich cestu na severní Moravu a do Slezska, na základě karto-

grafické situace a dalších uvedených okolností se zdá být pravděpodobnější cesta přes Karpatskou kotlinu, Podunají a Moravskou bránu než cesta přes Ukrajinu.

Datování dýk s křížovou rukojetí není složité. Je. I. Krupnov je na základě hrobových nálezů z okolí Kislovodska (berezovské pohřebiště) a z Kamennomostského datuje v Podkavkazí do období před vznik vlastních železných akinaků, tj. do 8.—7. stol.²³⁰ počítá ovšem s jejich přežíváním až do 6. stol.²³¹ Samo berezovské pohřebiště považuje Krupnov za typický doklad přechodného období k železné době. V hrobových celcích se tu také železné předměty již běžně vyskytují.²³² Na Ukrajině je spodní hranice černolesského období kladena do poloviny 7. stol.; následná žabotinská fáze, kdy na černolesských základech narůstají již prvky skýtské kultury, je datována do 2. poloviny 7. a do počátku 6. stol.²³³ Dýky s křížovým jilcem tu každopádně žabotinskou fází předcházejí a bývají většinou datovány do 8.—7. stol.²³⁴ Protože zatím není vypracována typologie dýk, nelze na základě dosavadního datování činit jakékoli závěry o prioritě dýk v té či oné oblasti.

Setrváme-li na představě o východním původu dýk s křížovým jilcem ve střední Evropě, musíme středoevropské exempláře považovat za relativně mladší; začíná-li se jejich výskyt v severním Podkavkazí počátkem 8. stol., ve střední Evropě by se měly objevit snad v polovině 8. stol., což však je zároveň nejzašší možná hranice. Kolem roku 750 př. n. l. bývá dnes kladeno rozhraní mezi stupni HB a HC, resp. tedy hranice mezi dobou bronzovou a železnou. Podle stávajících nálezových celků s dýkami s křížovou rukojetí ve střední Evropě (Gamów, Štramberk, Pécs-Jakabhegy, Ugra) nelze shledat podstatnější opoždění výskytu této zbraně oproti východu. Nálezy z Karpatské oblasti se plně shodují celým nálezovým profilem s východem (Pécs); depot z Gamówa byl uložen nepochybně těsně před počátkem vlastního HC a také štramberský depot č. 5 patří s největší pravděpodobností ještě do rámce slezské kultury. Dýky z Neudorfu datovala svého času Z. Podkowińska rámcově do 8. stol.²³⁵ Je možné, že některé exempláře přežily ve střední Evropě až do vlastní doby železné;²³⁶ nálezy z datovatelných celků však vesměs ukazují souvislost s H. Müller-Karpovým stupněm HB₃.²³⁷ Hrobový celek z Pécs-Jakabhegy je podle středoevropských měřítek těžko klasifikovatelný; obsahuje sice již četné železné předměty, avšak tyčinkové postranice udidla i celková povaha pohřbu (urnový pohřeb pod mohylou) připouštějí spojitost ještě s doznívajícím obdobím popelnicových polí. Původní datování Törökovo do 7.—5. stol.²³⁸ bude asi nutno přehodnotit. Depot z Ugra²³⁹ je typickým celkem konce doby bronzové v Karpatské kotlině; vedle běžných bronzových předmětů (sekery s tulejí a ouškem, tyčinkové postranice udidel) středoevropského typu se v něm objevily i exempláře východního původu (udidla kobánského typu, falčry, puklice s prolamovaným povrchem se stylizací zvěrných motivů atd.). Pro datování je nejdůležitější depot z Gamówa, který obsahoval vedle dýky výrazné typy konce doby bronzové, resp. přímo stupně HB₃ (morigenský meč, nůž s esovitě prohnutou čepelí a kroužkovou rukojetí, sponu typu Gamów-Práčov; obr. 14); depot zhodnotili před krátkou dobou H. Müller-Karpe a M. Gedl,²⁴⁰ datování spony uvedeného typu jsem se dotkl již výše. Štramberský depot č. 5 je datován především dýkou samotnou, drobné proužkové náramečky z tohoto celku náležejí konci doby bronzové; tento depot se však spolu s depotem č. 1 výrazně odlišuje od ostatních štramberských depotů hori-

zontu plechových šálků typu Jenišovice a spon typu Křenůvky-Domaníža (HB₁) a tvoří jejich protějšek na samém konci stupně IIB. Je naškodu, že mnohé nálezy dýk s křížovou rukojetí jsou osamocené (Mátra, Komárno, Leibnitz) a tudíž pro chronologii málo platné.

VI

Závěrem chci shrnout přínos tohoto článku a dotknouti se stručně obecných vztahů štramberských depotů k ostatním památkám mladší a pozdní doby bronzové na Moravě a v přilehlých oblastech.

Bronzové nálezy ze štramberského Kotouče jsou dokladem místního významného produkčního centra mladé bronzové doby. Předpokládám dílny někde v oblasti Moravské brány, resp. přímo na Kotouči samém. Byly tu vytepávány jak šálky jenišovického typu, tak asi i svérázné nádoby bodově-lištovito-puklicového výzdobného stylu, které zatím nemají přímých obdob a které by bylo vhodné označovat nadále jako tepané nádoby typu Štramperk. V téže době vykovávali zdejší mistři i honosné štítové spony, řídíce se obecným vkusem doby, avšak též místními požadavky. Na tradicích mladší doby bronzové²⁴¹ vznikaly tu dále spirálovité nárameníky, tordované nákrčníky, velké štítové puklice, masivní lité kruhy, řada jehlic a jiných ozdob (brýlovité ozdoby). jakož i četné druhy nástrojů; také unikátní diadém s tepanou puklicovou výzdobou (obr. 4: 7) byl zřejmě zde vytepán, jakožto prostší obdoba severských analogií.²⁴²

V době, kdy začalo pracovat štramberské centrum bronzové výroby, tj. někdy během mladší doby bronzové (HA), dosahuje lužické lidstvo střední a severní Moravy hospodářské a politické stabilizace v zemi; o něco později, kdy původní žlábkovaný výzdobný styl keramiky přechází ve styl slezský (počátek HB), nastává maximální rozvoj lužického lidu moravské větve,²⁴³ který je v úzkém spojení s příbuznými větvemi lužického okruhu zejména ve Slezsku a jižním Polsku, avšak také se svým jižním sousedem — lidem podolské kultury.²⁴⁴ Do této doby spadají depoty č. 2, 3 a 4 ze štramberského Kotouče; mají na Moravě obsahově i kulturně řadu analogií, např. v citovaných již Křenůvkách (obr. 8), Dubanech,²⁴⁵ Krumsíně,²⁴⁶ Zastávce u Brna,²⁴⁷ Malhostovicích²⁴⁸ atd. Všechny tyto depoty lze spojit se starší slezskou kulturou; i oba posledně jmenované depoty, pocházející z jižní hranice slezské kultury a spojenané někdy s podolskou kulturou, inklinují spíše k severomoravské zóně. Tyto sklady tvoří jeden chronologický horizont s českými depoty typu Jenišovice a Záluží,²⁴⁹ polskými depoty typu Biernacie a Biskupice,²⁵⁰ slovenskými typu Somotor a Domaníža,²⁵¹ německým horizontem depotů typu Simonshagen²⁵² a posléze dolnorakouským nálezem ze Sommercinu²⁵³ a maďarskými depoty typu Szentés-Nagyhegyi a Hajdu-Böszörmény.²⁵⁴ Náplní depotů tohoto horizontu vrcholné doby bronzové jsou vždy předměty téhož druhu, zřejmě majetek určitých bohatších společenských vrstev, pouze v menší míře majetek přímého výrobce či obchodníka. Unifikace některých předmětů z těchto skladů (např. jenišovické šálky) svědčí pro pevnější řemeslné spojení jednotlivých oblastí, lokální zvláštnosti jiných předmětů (spony, nákrčníky, spirálovité nárameníky) jsou naopak dokladem přímé místní výroby, vázané vcelku na místní podmínky (surovinová základna, schopnost obyvatel k odběru výrobků); tím

si lze vysvětlit množství depolů a jejich bohatství v určitých oblastech (např. střední a severní Morava, střední Čechy) a naopak jejich nedostatky, resp. chudost v současných sousedních kulturách (např. jižní Morava a Dolní Rakousko, jižní Čechy), kde asi příznivých podmínek pro výrobu bronzů této úrovně nebylo.

Charakterizovaný středoevropský horizont depotů z počátku pozdní doby bronzové lze na Moravě odlišit na jedné straně od velkých zlomkových depotů typu Drslavice (BD/HA₁)²⁵⁵ a jim příbuzných, poněkud mladších depotů typu Šlatěnice, Sazovice, Železné²⁵⁶ a na druhé straně od pozdních depotů typu Černošín,²⁵⁷ Kopřivnice,²⁵⁸ Boskovice,²⁵⁹ které lze charakterizovat označením HB₂. v Čechách patří tomuto období depoty ze Lžovic, Práčova, Ratají nad Sázavou^{259a} aj., v Polsku Gamów, Karmin,²⁶⁰ v Maďarsku Celldömölk²⁶¹ atd. Na Moravě je v tomto závěru bronzové doby postizitelný citelný vliv z východu, spojujany s tráko-kimmerijským horizontem. Tento vliv zasáhl ostatně až do Slezska a Lužice, do Čech jen zcela výjimečně. Na Moravě lze sledovat tráko-kimmerijské prvky zejména v černošínském depotu a v depotu č. 5 z Kotouče u Štramberka; identifikovat cestu těchto prků na Moravu je nesnadné, pokusil jsem se však poukázat na pravděpodobnost cesty z Karpatské kotliny přes Moravskou bránu k severu. Pozoruhodný je dosavadní malý počet dokladů tohoto vlivu na Slovensku (Senica nad Myjavou, Očkov, Posádka),^{261a} zatímco ve středním Podunají v širším slova smyslu tímto vlivem postizeny známé depoty, jako Stillfried,²⁶² Kisköszeg²⁶³ a řada maďarských depotů typu Ugra (srov. výše); dále k jihu pak depoty typu Adaševci v Syrmii.²⁶⁴ Balkánské soubory tráko-kimmerijského horizontu nejsou posud náležitě zhodnoceny, bývají však považovány za relativně mladší podunajských.²⁶⁵

K horizontu depotů stupně HB₂₋₃ na Moravě patří také štramberské depoty č. 1 a 5. Sledujeme jejich náplň s ohledem na možnost vydělení samostatných stupňů HB₂ a HB₃: z depotu č. 5 je výrazným chronologickým kritériem především sama dýka s křížovou rukojetí, která náleží stupni HB₃ a datuje celý depot. Depot č. 1 takového výrazného datovacího kritéria postrádá; především není zaručena uzavřenost vyobrazeného celku (obr. 1) a pak náplň skladu není příliš výrazná. Obě sekerky patří podle běžných měřítek k mladším typům, jsou však datovatelné pouze rámcově do HB.²⁶⁶ Série pěti kruhů sestupného průměru nemá příliš mnoho obdoby; z moravských depotů jsou sestavy kruhů známy z pozdních HB-celků z Polkovic, Rájce-Jestřebí a Víceměřic. V. Saldová obdobně sestavy kruhů ze Žinkova a Tetína v Čechách datuje s odvoláním též na štramberský nález do 2. pol. HB, spíše do HB₃.²⁶⁷ Série tří kruhů sestupného průměru se však nalézá také v depotu z Mankovic,²⁶⁸ datovaném do drslavického horizontu depotů staršího období popelnicových polí a tudíž časový výskyt těchto kruhů nemusí být bezpečným datovacím kritériem.²⁶⁹ „Sluneční“ kolečko pak jemnějšího datování není schopno. depotů staršího období popelnicových polí a tudíž časový výskyt těchto kruhů nemusí být bezpečným datovacím kritériem.²⁶⁹ „Sluneční“ kolečko pak jemnějšího datování není schopno.

V moravsko-slezském prostředí není dosud bezpečných hledisek k oddělení stupně HB₂ od HB₃, ač některé jednotlivosti by podle výsledků práce H. Müller-Karpa mohly být takto přesně zařazeny. Soudím však, že vydělení samostatného stupně HB₃ je možné především na velkých pohřebištích, kde lze využít horizontální stratigrafie a kombinační statistiky. V depotovém pramen-

ném materiálu se zatím ostře rýsují pouze dva horizonty stupně HB: křenůvecký a černotínský; štramberské nálezy toto rozdělení pozdní doby bronzové potvrdily.

POZNÁMKY

¹ L. Jisl, rkp zprávy v archívu AÚ ČSAV, pob. v Brně, čj. 1260/51; srov. též K. J. Maška, ČVMSO 1, 1884, 15 n., a J. Knies, Praveké nálezy ve Štramberku, Štramberk 1929.

² Podrobný plán hradiska na Kotouči je uložen v archívu muzea v Novém Jičíně; děkuji E. Greplovi za laskavé informace o původní situaci na Kotouči. — Jednoduché plánky lokality otkusují též J. Knies, l. c., obr. 4 a A. Satánek, Kravaňsko III, č. 1, 1933, 7 n., obr. na str. 9.

³ V. Brandl, Kniha pro každého Moravana, Brno 1863, 327.

⁴ Podrobnou bibliografii k problému a veškeré práce K. J. Maškovy uvádí v citované práci J. Knies (str. 92 n.).

⁵ K. J. Maška, ČVMSO 1, 1884, 68; ČVMSO 3, 1886, 57 n., 123 n.

⁶ Týž, ČVMSO 1, 1884, 68; ČVMSO 3, 1886, obr. na str. 61, 63 a 64; J. Knies, l. c., 28–30.

⁷ K. J. Maška, ČVMSO 1, 1884, 58, 60, obr. 45.

⁸ J. Knies, l. c.

⁹ Předměty z nálezů K. J. Mašky jsou dnes uloženy v Moravském muzeu v Brně (i. č. 60269–60821), podstatná část nálezů, zejména všechny velké bronzové depoty, jsou soustředěny dnes péčí správce štramberského muzea C. Hýkela v muzeu ve Štramberce, menší část je deponována v muzeu v Novém Jičíně a některé jednotlivosti též v muzeích v Opavě a Valašském Meziříčí.

¹⁰ Kravaňsko II, č. 8, 1933, 121 n. a ibidem IV, č. 9–10, 1935, 151 n.

¹¹ Nálezová zpráva L. Jisla v archívu AÚ ČSAV Brno, čj. 1260/51.

¹² Zejména jde o bronzové tepané šálky, které jmenovaná zpracovala též v diplomní práci (r. 1966) a z nichž části některých se nalézaly původně v různých muzejních sbírkách.

¹³ K. J. Maška, ČVMSO 1, 1884, 68. — Na obou sekerách (obr. 1: 3, 4) však není možno rozlišit, která byla použita a která ne a tudíž nelze určit, která se nacházela v nádobě a která mimo ni.

¹⁴ J. Knies, l. c., 16.

¹⁵ Týž, l. c., 17–18, obr. 13–15, 17, 18, 21, 22, 23.

¹⁶ Předmět pochází ze sbírky Kytlicovy a je dnes uložen ve štramberském muzeu (neinv.).

¹⁷ J. Knies, l. c.

¹⁸ Zur Handelsgeschichte der germanischen Bronzezeit, Berlin 1930; — pro území ČSSR nelze pominout starší práci M. Grbiće v PA XXXV, 1926–1927, 370 n., kde je podán též zevrubný historický přehled o výzkumu v oblasti bronzových nádob doby bronzové až laténské v Evropě.

¹⁹ Srov. J. Nestor, PZ 26, 1935, 43 n.; B. G. Lindgren, Åberg-Festschrift 1938, 61 n.; G. V. Childe, Proceedings, NS 14, 1948, 185 n.; týž, AAKøb. 20, 1949, 257 n.; G. v. Merhart, 30. Bericht der RG Komm., 1941, 4 n.; týž, Congrès internat. des Sciences préhist. et protohist., Zürich 1950, 212 n.; týž, Studien über einige Gattungen von Bronzegefäßen (dále jen Gattungen), Festschrift des RG Zentralmuseums in Mainz II, 1952, 1 n.; R. Pittioni, Jahrbuch f. Landeskunde von Niederösterreich und Wien, NF 29, 1944–1946, 22 n.; W. Coblenz, Arbeits- und Forschungsberichte zur sächs. Bodendenkmalpflege 2, 1952 (1. 3. 1950–30. 4. 1951), 135 n.; W. A. v. Brunn, Germania 32, 1954, 284 n.; K. H. Ouo, JfMV 39, 1955, 163 n.; H. A. Zabkiewicz-Koszańska, PArch 12, 1959, 27 n.; O. Kytlicová, PA L-1, 1959, 120 n.; J. Paulík, SlArch X-1, 1962, 58 n.; M. Novotná, MUSAICA 4, 1964, 19 n.; E. Neustupný, PA LVI-1, 1965, 97 n.; H. Wiklak, WA 31-1, 1965, 13 n.

²⁰ O. Kytlicová, PA L-1, 1959, 137 n.

²¹ I. Nestor, PZ 26, 1935, 53.

²² Např. Moigrad, Jenišovice, Basedow, Klewe, Záluží (viz seznam šálků na konci této stati).

²³ Srov. pojetí J. Řihovského, PA XLVII-2, 1956, 280, J. Bouzka, AR 14, 1962, 209, nebo nově E. Neustupného, PA LVI-1, 1965, 108 n.

²⁴ E. Neustupný, l. c., 105 n., obr. 11.

²⁵ K tomu viz pojednání v. Brunna, Germania 32, 1954, 287; též H. Müller-Karpe, Bei-

träge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen (dále jen Beiträge), Berlin 1959, I, 157 n.

²⁶ M. Novotná, *Musaica* 4, 1964, 30.

²⁷ *Ibidem*, 35–36.

²⁸ *Ibidem*, 32–34; klasický příklad možnosti odlišení nezdobeného šálku typu Jenišovice od typu Fuchstadt lze nalézt v novém depotu z polské Kuźnicy Skakawskiej (WA 31-1, 1965, 14, obr. 2–5).

²⁹ E. Sprockhoff, *Handelsgeschichte*, 54.

³⁰ G. v. Merhart, *Gattungen*, 40.

³¹ Všeobecně je datován již do BD, srov. zevrubně u H. Müller-Karpa, *Beiträge* I, 157 n.; pokud jde o jeho přežívání, počítá se s životností maximálně do HA₂ (M. Novotná, *Musaica* 4, 1964, 34).

³² W. A. v. Brunn, I. c., 289; O. Kytlicová, I. c., 141.

³³ Srov. mapky Sprockhoffa, Childa a v. Brunna v citovaných dílech a též mapku č. 1 v této práci.

³⁴ E. Sprockhoff, *Handelsgeschichte*, 55.

³⁵ G. v. Merhart, *Gattungen*, 58.

³⁶ W. A. v. Brunn, *Germania* 32, 1954, 289, pozn. č. 24; srov. však tvarově analogickou nádobku s horizontálním uchem, ale bez výzdoby ze Simons Mose z Jütlandu (G. V. Childe, *AAKøb* 20, 1949, 257, obr. 1), která se našla spolu s typem Friedrichsruhe, čmž je dokladem souběžnosti obou typů a zároveň příkladem jižního importu (?) na sever. H. Thrané (*AAKøb* 33, 1962, 145) zmíněný typ označuje termínem Blatnica a řadí k němu ještě některé další nálezy (Schwichtenberg, Nioara de Sus, Groß Schenk-Cincu). — K názvu typ Satteldorf je třeba podotknout, že jeho polské znění Siodłary (pow. Grodków) dnes asi nenahradí již vžitý termín německý, stejně jako H. Thranöv termín Blatnica.

³⁷ G. V. Childe, I. c., 260, obr. 4.

³⁸ J. Paulík, *SlArch* X-1, 1962, obr. 24 na str. 36; viz též *AR* 14, 1962, 337, 339, obr. 112.

³⁹ G. V. Childe, I. c., 264; G. v. Merhart, *Gattungen*, 38, 58; J. Paulík, *SlArch* X-1, 1962, 61.

⁴⁰ Srov. M. Grbić, *PA* XXXV, 1926–27, 375 n.; zde i další literatura k toreutice.

⁴¹ G. v. Merhart, *Gattungen*, 38–39; H. Müller-Karpe, *Beiträge* I, 159.

⁴² W. A. v. Brunn, *Germania* 32, 1954, 289; srov. též O. Kytlicová, I. c., 139.

⁴³ W. Coblentz, I. c., obr. 4, 9, 11.

⁴⁴ Bývá datován často až do HA₂ (K. H. Otto, I. c., 170 n.; H. Müller-Karpe, *Beiträge* I, 159), zejména na základě společného výskytu s typem Fuchstadt, avšak odvozován je z nejstarších šálků stupně BD a také některé jeho exempláře bývají již do BD podle náleзовých celků (Milavče, J. Smolík, *PA* XII, 1882–84, 385, tab. 27; J. L. Pič, *Starožitnosti* II-2, 1900, 144–5, tab. 27; O. Kytlicová, I. c., 134–5; J. Bouzek, *AR* 14, 1962, 209) datovány. — Na tvarovou variabilitu typu Osternienburg-Dresden bylo již několikrát poukázáno, srov. posledně M. Novotná, I. c., 29.

⁴⁵ O. Kytlicová, I. c., 140.

⁴⁶ E. Sprockhoff, *Handelsgeschichte*, 57 n.

⁴⁷ Původní publikace jenišovického depotu je u J. L. Piče, *PA* XVII, 1896/97, 693 n., tab. 82 (též A. Stocký, *Čechy v době bronzové*, Praha 1928, tab. 48), doplněno O. Kytlicovou (I. c., 133, 146, obr. 12: 1–2, 13, 14: 2).

⁴⁸ J. Řihovský, *PA* LXVII-2, 1956, 280; O. Kytlicová, I. c., 134.

⁴⁹ O. Kytlicová, I. c., 145, obr. 10.

⁵⁰ Technické zdůvodnění tohoto způsobu připevnění ucha srov. u H. Müller-Karpa, *Beiträge* I, 157–8.

⁵¹ Reparace bronzových předmětů jsou běžné (srov. A. Karpínska, *PArch* 2, 1924, 25 n.; L. J. Luka, *PArch* 9, 1950, 69 — zde i další literatura); v moravském materiálu se vyskytla reparace ještě na tepaných nádobkách z depotu z Nákla (V. Podborský, *SPFFBU* E 5, 1960, tab. IX) a též na halštatské mise z horákovské mohyly v Horákově (MM Brno, i. č. 64704).

⁵² E. Sprockhoff (*Handelsgeschichte*, 66) uvažoval o severském původu typu Kírkn-drup; ze severu se podle jeho názoru šířil k jihovýchodu, uvažoval však i o možnosti středoevropské výroby. Před ním však již O. Montelius (*PZ* 2, 1910, 249 n.) dokládal jižní původ tepaných nádob v severní Evropě (srov. M. Grbić, I. c., 377 a G. v. Merhart, I. c., 58).

⁵³ O. Montelius, *Civil. primit. Ital.*, tab. 119: 8, 12; N. Åberg, *Chronologic* I, obr. 62–63; V, 53; H. Müller-Karpe, *Beiträge* I, 246, II, tab. 46: H, I, K.

⁵⁴ G. v. Merhart, I. c., 40, 46, 57.

- ⁵⁵ Např. některé východopolské nádoby (srov. obr. 10: 3, 4) i některé tvary balkánské.
- ⁵⁶ M. Novotná, *Musaica* 4, 1964, 32.
- ⁵⁷ H. Neubauer, *Bayerische Vorgeschichtsblätter* 15, 1938, 92 n.; F. Holste, *WPZ* 27, 1940, 12 n.
- ⁵⁸ W. A. v. Brunn, *Germania* 32, 1954, 284–5, tab. 38.
- ⁵⁹ K. Krommer, *Das Gräberfeld von Hallstatt II*, Firenze 1960, tab. 49: 14.
- ⁶⁰ H. Kühn, *IPEK* 13–14, 1939–40, 213, tab. 81 (spec. vlevo dole); J. Hampel, *Bronzokor III*, tab. 246.
- ⁶¹ O. Kytlicová, l. c., *passim*, obr. 22; srov. též V. Podborský, *SPFFBU* E 5, 1960, 48–49; E. Neustupný, *PA* LVI-1, 1965, 104.
- ⁶² H. Müller-Karpe, *Beiträge* I, 159.
- ⁶³ E. Sprockhoff, *Handelsgeschichte*, 67.
- ⁶⁴ Srov. popis tohoto typu v *PA* L-1, 1959, 144, obr. 15, a u H. Müller-Karpe, *Beiträge* I, 158, II, tab. 207.
- ⁶⁵ *PA* L-1, 1959, 144–5, obr. 5, 10; *PA* XLVII-2, 1956, 280, obr. 5. — Prolínání typů Kírkendrup a Fuchstadt ve stf. Německu a v Čechách konstatoval již E. Sprockhoff, *Handelsgeschichte*, 76.
- ⁶⁶ V úvahu však je nutno vzít 2 šálky z halštátského depotu z Nákla u Olomouce (J. Wankel, *CVMSO* 6, 1889, 49 n.; V. Podborský, *SPFFBU* E 5, 1960, 49, tab. IX: 3, 5), které velmi připomínají fuchstadtské, jak upozornila již O. Kytlicová (l. c., 134, pozn. č. 43).
- ⁶⁷ M. Novotná uvádí fragmenty 2 snad fuchstadtských šálek ze Spišské Belé (o. Poprad) a některé zvláštní nezdobené šálky (Plešivec), které se ovšem typu Fuchstadt vymykají (*Musaica* 4, 1964, 20, 28 n.).
- ⁶⁸ W. A. v. Brunn, *Germania* 32, 1954, 287, pozn. č. 18.
- ⁶⁹ Viz pozn. č. 22; je však sporné, zda v některých depotech (Moigrad, Jenišovice) jde skutečně o fuchstadtský typ.
- ⁷⁰ M. Novotná, l. c., 28 n.
- ⁷¹ I. Nestor, *PZ* 26, 1935, 26 n.
- ⁷² A. M. Tallgren, *ESA* 2, 1926, 156, obr. 91: 1.
- ⁷³ H. Müller-Karpe, *Beiträge* I, 158 n.
- ⁷⁴ W. Coblenz, l. c., *passim*; K. H. Otto, l. c., 169, *passim*; O. Kytlicová, l. c., 144.
- ⁷⁵ L. c., 144.
- ⁷⁶ *Gattungen*, 19 n., mapa č. 3; zde i další literatura.
- ⁷⁷ L. c., 147 n.
- ⁷⁸ G. v. Merhart, l. c., 59; O. Kytlicová, l. c., 152.
- ⁷⁹ Srov. např. nádoby uváděné M. Novotnou, l. c., 28 n.; též, G. v. Merhart, l. c., obr. 4.
- ⁸⁰ J. Paulík, *SIArch* X-1, 1962, 58, obr. 23, 24.
- ⁸¹ *Ibidem*, 59, *passim*; též M. Novotná, l. c., 35.
- ⁸² J. Paulík, l. c., 59, obr. 22: 1, 2.
- ⁸³ H. Müller-Karpe, *Beiträge* I, 279; II, tab. 132: A: 1.
- ⁸⁴ A. Telička, *CVMSO* 17, 1900, 67 n.; A. Rzehak, *ZDVGMS* 3, 1900, 306 n.; *týž*, *JfA* 1, 1907, 96–110.
- ⁸⁵ N. Åberg, *Chronologie* V, 52.
- ⁸⁶ S. Gallus—T. Horváth, *Un peuple cavalier préscythique en Hongrie (dále jen Un peuple)*, *Dissert. Pannon.*, Ser. II, 9, Budapest 1939, tab. XLIII: 4.
- ⁸⁷ W. A. v. Brunn, l. c., 292, pozn. č. 35; J. Paulík, *SIArch* X-1, 1962, 59, připomíná tento šálek v souvislosti se starobylým způsobem výzdoby.
- ⁸⁸ K. Zurowski, *PArch* 8, 1949, tab. XXXI: 3.
- ⁸⁹ L. c., 197.
- ⁹⁰ *Muzeum Uherský Brod*, i. č. 12040.
- ⁹¹ A. Gottwald, *Ročenka Prostějov* 6, 1929, 16, tab. IX: 7.
- ⁹² M. Novotná, l. c., 32.
- ⁹³ O. Montelius, *Kulturperioden* I, 1903, 71; M. Grbić, *PA* XXXV, 1926–27, 378.
- ⁹⁴ G. v. Merhart, *Gattungen*, 29 n.; R. Pittioni, *Urgeschichte des österreichischen Raumes*, Wien 1954, 498 n.
- ⁹⁵ Srov. k tomu M. Grbić, l. c., 371, 385.
- ⁹⁶ E. Sprockhoff, *Handelsgeschichte*, 50.
- ⁹⁷ E. Neustupný, *PA* LVI-1, 1965, 105 n.
- ⁹⁸ J. Filip, *Popelnicová pole*, 52, 78; A. Zabkiewicz-Kozsańska, *PArch* 12, 1959, 30–31; V. Podborský, *SPFFBU* E 5, 1960, 42.
- ⁹⁹ E. Sprockhoff, *Handelsgeschichte*, tab. 12: f.

- ¹⁰⁰ W. Coblenz, l. c., obr. 4–9.
- ¹⁰¹ J. Hampel, Bronzkor I, tab. 66: 5a, b; W. Coblenz, l. c., 159.
- ¹⁰² A. Rzehak, JfA 1, 1907, tab. III: 21.
- ¹⁰³ Srov. SPFFBU E 5, 1960, 35, obr. 7: 5, při čemž časová následnost keramiky je v tomto případě prokazatelná: slezské šálky s hvězdicovou výzdobou lze datovat nejdříve do HB₁, zatímco souprava z Dresden-Dobritz je datovatelná nejméně již do středního HA.
- ¹⁰⁴ C. Schuchhardt, Der Goldfund vom Messingwerk bei Eberswalde, Berlin 1914 (dále jen Goldfund), 13.
- ¹⁰⁵ H. Wiklak, WA 31, 1965, 15.
- ¹⁰⁶ G. v. Merhart, Gattungen, 40, 46; O. Kytlicová, l. c., 147, 153.
- ¹⁰⁷ O. Kytlicová, l. c., 152.
- ¹⁰⁸ Ch. Pescheck, WPZ 30, 1943, 152 n., obr. 2; J. Řihovský, PA XLVII, 1956, 280, pozn. 163; H. Müller-Karpe, Beiträge I, 205, obr. 40: 1.
- ¹⁰⁹ A. Gottwald, Ročenka Prostějov 3, 1926, 6 n., obr. 1–8.
- ¹¹⁰ J. Řihovský, PA XLVII-2, 1956, 280, obr. 5; *týž*, Popelnicové pohřebišti v Klentaici, FAPrag 8, 1965, 17, tab. XVII: 63: bh.
- ¹¹¹ Viz pozn. č. 84.
- ¹¹² Viz též pozn. č. 51.
- ¹¹³ Nálezové okolnosti milovického šálku nejsou zcela přesné; zřejmě však jde o hrobový nález, jak by svědčil i způsob dochování nádoby, která byla do hrobu uložena již znehodnocená. — Hrobový celek milovického šálku nelze sestavit.
- ¹¹⁴ Srov. k tomu SPFFBU E 5, 1960, 26 n.
- ¹¹⁵ V práci jsem použil spektrálních analýz, které pro moje potřeby provedl PhC Pavel Mišustov; děkuji tímto jmenovanému co nejsrdečněji za spolupráci.
- ¹¹⁶ Analýzy byly provedeny za následujících podmínek: použito mřížkového spektrografu PGS-2 Zeiss, generátoru ABR-3 Zeiss, dvojprojektoru Optica Milano; budící podmínky: obluka střídavá, primární napětí 220 V stabil., 9 Amp.; — fotomateriál: ORWO-WU-3, vyvoláno v rodnalu 1 : 15.
- ¹¹⁷ Při konzervaci zjistil Zd. Soušek, že obě části dolní půle nádoby do sebe přesně zapadají.
- ¹¹⁸ J. Filip, PA VI-VII, 1936–37, 17, obr. 3; K. Schirmeisen, ZDVGM 40, 1938, 65, obr. 4; J. Kvičala, ČVMSO 59, 1950, 10; I. Peškař, PVM 2, 1961, 30 n.; J. Řihovský, PA LI-1, 1961, 231, obr. 2: 8, 9; — k interpretaci srov. též A. Gottwald, ČVMSO 22, 1905, 112; J. Neustupný, Náboženství pravěkého lidstva, Praha 1940, 94; J. Hralová, Filipův sborník, AUC, Praha 1960, 149 n.
- ¹¹⁹ A. Rzehak, JfA 4, 1910, 29, obr. 71; V. Podborský, SPFFBU E 5, 1960, tab. IV: 2; — jestliže uvedené etážovité osudí z Horky n. M. nese všechny znaky II. stupně slezské kultury, štramberský kovový exemplář je datován nejméně již do HB₁, čímž je dána jeho předčasnost.
- ¹²⁰ G. Kossinna, Der Goldfund vom Messingwerk bei Eberswalde und die goldenen Kultgefäße der Germanen, Mannus-Bibl. 12, 1913, obr. 1, tab. XIV: 1, 2, XII — vpravo; C. Schuchhardt, Goldfund, obr. 9–11, 19.
- ¹²¹ G. v. Merhart, Gattungen, 42; mapka č. 8 ukazuje rozšíření listovito-puklicového slohu v Polabí až dolním Povislí, tedy mimo uvedené centrum bodově-listovito-vypnulového stylu.
- ¹²² *Týž*, l. c., 43.
- ¹²³ L. c., 44 („Wir sehen also an den im Leisten-Buckel-System verzierten Bronzegefäßen die Einwirkung der Goldtreibekunst...“).
- ¹²⁴ L. c., obr. 4: 4.
- ¹²⁵ L. c., 44; W. Coblenz, l. c., obr. 11, 19.
- ¹²⁶ G. v. Merhart, l. c., obr. 4: 1, 2.
- ¹²⁷ *Týž*, l. c., 42, 44.
- ¹²⁸ O. Kytlicová, l. c., 150.
- ¹²⁹ *Táž*, l. c., 151.
- ¹³⁰ Viz pozn. č. 38.
- ¹³¹ J. Paulik, StArch X-1, 1962, 60.
- ¹³² C. Schuchhardt, Goldfund, 16 n.
- ¹³³ *Ibidem*, obr. 19.
- ¹³⁴ J. Hampel, Bronzkor III, tab. 246: 1, 2, 3; G. Kossinna, Goldfund, 52, obr. 22, tab. XVI.
- ¹³⁵ C. Schuchhardt, Goldfund, 27–28.

- ¹³⁶ Srov. datování st. Benacci II podle systému *H. Müller-Karpa*, Beiträge I, 82 n., do 8. stol.
- ¹³⁷ *G. Kossinna*, Goldfund, 10.
- ¹³⁸ *H. Schubart*, AuF 3, 1958, 221.
- ¹³⁹ *C. Schuchhardt*, Goldfund, 16.
- ¹⁴⁰ K synchronizaci Monteliova a Reineckova systému používám závěrů *Sprockhoffových* (Chronologische Skizze, Reinecke Festschrift, Mainz 1950, 133 n.), příp. *Ev. Baudoua* (Die regionale und chronologische Einteilung der jüngeren Bronzezeit im Nordischen Kreis. Stockholm—Göteborg—Uppsala 1960, passim, spec. 133 n.), které také byly přijaty našimi autory.
- ¹⁴¹ *A. H. Koszarska*, PArch 7, 1946, 106 n., obr. 4; *G. v. Merhart*, Gattungen, obr. 4: 1; *J. Kostrzewski*, PArch 15, 1962, 26, tab. II: 4.
- ¹⁴² *J. Kostrzewski*, PArch 15, 1962, 17.
- ¹⁴³ V tomto nelze souhlasit s *E. Neustupným* (PA LVI-1, 1965, 110), který možnost kontrolovatelné přípravy kovové směsi pro tuto dobu odmítá.
- ¹⁴⁴ Srov. *H. J. Hundt*, JdRGZM 2, 1955, 105.
- ¹⁴⁵ *C. Schuchhardt*, Goldfund, 28, 31.
- ¹⁴⁶ *G. Kossinna*, Goldfund, 10.
- ¹⁴⁷ *H. J. Hundt*, JdRGZM 2, 1955, 105, 107.
- ¹⁴⁸ Die Spindlersfelder Fibel, Marburger Studien 1938, 213.
- ¹⁴⁹ L. c., tab. 90: 2, 4.
- ¹⁵⁰ *A. Gottwald*, Ročenka Prostějov 3, 1926, 16 n., obr. 8 (zde autor shledal svého času téměř všechny známé analogie křenůveckým sponám a celkem přesně je zařadil).
- ¹⁵¹ *A. Rzehak*, JfA 1, 1907, 95 n., tab. IV: 5.
- ¹⁵² *F. Pospíšil*, ČVMISO 32, 1920, 14; též *V. Havelková*, ČVMISO 8, 1891, 89 n., obr. na str. 89; *J. Filip*, Popelnicová pole, 119, obr. 69: 2; *týž*, Pravěk Československo, tab. 20: 8; *týž*, Enzyklopädisches Handbuch 1, Praha 1966, 357, obr. 3.
- ¹⁵³ *I. L. Cervínka*, rkp soupisu kultury popel. polí na Moravě, Brno, archiv AÚ ČSAV, obr.; *V. Hrubý*, rkp zpráva v tomžé archivu, čj. 1915.
- ¹⁵⁴ *I. L. Cervínka*, ČVMISO 15, 1898, 42 n., tab. III: 15, 18.
- ¹⁵⁵ Kosočtverný tvar štitku je běžný spíše západně, zejména v oblasti knovízské a milavečské kultury, např. Vreovice, Jenišovice aj. (*A. Stocký*, Čechy v době bronzové, Praha 1928, tab. 49: 4, 50: 1, 2; *E. Sprockhoff*, Marburger Studien 1938, tab. 91).
- ¹⁵⁶ *E. Sprockhoff*, l. c., 212; *J. Filip*, Popelnicová pole, 119 n.
- ¹⁵⁷ *J. Filip*, l. c., 122; *J. Hrala*, PA LII-1, 1961, 214.
- ¹⁵⁸ K jejich charakteristice srov. *E. Sprockhoff*, l. c., 216 n.; *J. Filip*, l. c., 122–123; k pojmu srov. *H. Müller-Karpe*, Beiträge I, 216; *týž*, Vollgriffschwerter, 70.
- ¹⁵⁹ Podle *Sprockhoffa* (l. c., 205 n.) náležejí nejstarší vyvinuté spindlersfeldské spony do rozkvětu III. per. (srov. též *O. Kleemann*, PZ 32–33, 1941–42, 127 n.); to odpovídá velku i moravským poměrům, kde vystupují prvně již ve starolůžickém horizontu (viz dále).
- ¹⁶⁰ *I. L. Cervínka*, rkp soupisu popel. polí, 99, s obr.
- ¹⁶¹ *A. Gottwald*, ČVMISO 44, 1931, 6, obr. 3 (jde o hrob č. 9 se starší lužickou keramikou); srov. též *J. Filip*, Popel. pole, 119, obr. 69: 1.
- ¹⁶² *J. Řihovský*, AR 9, 1957, 58, obr. 34.
- ¹⁶³ V obou drslavických depotech (I a II) jsou hojně zastoupeny: v depotu I jde o i. č. KMUB 2279–82, 2284–89 (*J. Kučera*, Pravěk 1904, tab. V: 10, 14; IX: 11, 12); v depotu II o i. č. 11991–92 (*J. Pavelčík*, PV AÚ ČSAV 1963, 28, tab. 12: 1, 2).
- ¹⁶⁴ MM Brno, i. č. 57733.
- ¹⁶⁵ *E. Sprockhoff*, Marburger Studien 1938, 205 n.; *J. Filip*, Popelnicová pole, 122; *N. Åberg*, Chronologie V, 60; *O. Kleemann*, PZ 32–33, 1941–42, 127 n.; *J. Řihovský*, AR 9, 1957, 58.
- ¹⁶⁶ Dvě říze spon IV. per. naznačil v citované práci již *E. Sprockhoff* (215); — datování pozdních štitových spon (typu Gamów-Práčov) do V. per. je evidentní jak podle závěrů *Sprockhoffových*, tak *Filipových*, nověji viz *H. Müller-Karpe* (pozn. č. 158 této práce), či *V. Vokolek*, AR 14, 1962, 267.
- ¹⁶⁷ *J. Hampel*, Bronzkor I, tab. 39: 2; *St. Foltiny*, Zur Chronologie der Bronzezeit des Karpatenbeckens, Bonn 1955, tab. 22: 1.
- ¹⁶⁸ *N. Åberg*, Chronologie V, 63, obr. 113; *J. Filip*, Popelnicová pole, obr. 68: 2.
- ¹⁶⁹ *P. Reinecke*, ZfF 31, 1889, 510 n.; *týž*, Mainzer Zeitschrift 2, 1907, 40 n.; *J. Brunšmid*, Vjesnik hrvatskoga arheol. društva NF 4, 1899–1900, 60 n.; *K. Hadaczek*, Zlote skarby Michalkowskie, Kraków 1904.

- ¹⁷⁰ Některé nálezy považované za depoty mohou být vlastně nálezy hrobovými, zvláště v Karpatské kotlině, jak nově upozornil *St. Foltiny*, *JdRGZM* 8, 1961, 175 n.
- ¹⁷¹ K historii problému viz *J. Harmatta*, *AE* 3, ser. 7–9, 1946–1948, 79 n.; stručně též *G. Gazdapusztai*, *Beziehungen zwischen den prähistorischen Kulturen des Karpatenbeckens und des Nordkavkasus* (Beiträge zum sogenannten Kimmerierproblem) — dále jen *Beziehungen* —, *Acta Universitatis de Attila József nominatae V*, Szeged 1963, 5 n.
- ¹⁷² *K. Willvonseder*, *WPZ* 19, 1932, 25–38; též *G. Kossack*, *JdRGZM* 1, 1954, 135, 178, obr. 11, 29: 4.
- ¹⁷³ *L. Franz*, *WPZ* 20, 1933, 132 n.; *I. Nestor*, *WPZ* 21, 1934, 108 n.; *J. Filip*, *Popelníková pole*, 128.
- ¹⁷⁴ *I. Nestor*, *PZ* 26, 1935, 56.
- ¹⁷⁵ *Týž*, l. c., 57; k datování tráko-kimmerijské periody viz též *T. Sulimirski*, *WPZ* 25, 1938, 145.
- ¹⁷⁶ *J. Filip*, *Keltové ve střední Evropě*, Praha 1956, 250.
- ¹⁷⁷ *S. Gallus—T. Horváth*, *Un peuple...*, Budapest 1939.
- ¹⁷⁸ *F. Holste*, *WPZ* 27, 1940, 7–32.
- ¹⁷⁹ *Týž*, l. c., 30.
- ¹⁸⁰ *S. Gallus*, *AE* 73, 1944–45, 52 n. (srov. kritiku jeho pojetí u *G. Gazdapusztai*, *Beziehungen*, 14); *J. Harmatta*, *AE* 7–9, 1946–48, 100 n.; *A. Milčev*, *Sborník Gavrilu Kacarovovi II*, Sofia 1955, 359 n.
- ¹⁸¹ *St. Foltiny*, *JdRGZM* 8, 1961, 179; *týž*, *MAGW* 92, 1962, 112 n.; *týž*, *MAGW* 93–94, 1964, 103. — Srov. též *Dějiny světa* (čes. překlad Vsemirnoj istorii) 1, Praha 1962, 661. — *St. Foltiny* předpokládá na základě rozptýlu bronzů tráko-kimmerijského typu, že „předskýtští jízdní nomádi“ pronikali ve 2. pol. 8. stol. přes Karpatskou kotlinu Srbskem až do Makedonie a přes západní Maďarsko a východoalpské země až do severní Itálie; soudí i na možnost zprostředkování řeckých výrobků k severu těmito polyhlivými nomády v 7. stol. př. n. l.
- ¹⁸² *F. Hančar*, *Hallstatt und der Ostraum*, *Sborník Gavrilu Kacarovovi I*, Sofia 1950, 265 n.; názory o masové migraci podunajských metalurgů bronzů na Kavkaz jsou již staršího data (srov. k tomu kritiku *J. I. Krupnova*, *Drevňaja istorija severnogo Kavkaza* (dále jen *Istorija*), Moskva 1960, 87).
- ¹⁸³ *V. N. Danilenko*, *Archeologija* 5, Kijev 1951, 225; *A. A. Jessen*, *SA* 18, 1953, 109 n.; *J. I. Krupnov*, *Istorija* 111 n.; *týž*, *MIA* 68, 1958, 177.
- ¹⁸⁴ *A. A. Jessen*, *MIA* 23, 1951.
- ¹⁸⁵ *G. Gazdapusztai*, *Beziehungen*, 33, 37 n.
- ¹⁸⁶ *Týž*, l. c., 38.
- ¹⁸⁷ Srov. výše pozn. č. 181.
- ¹⁸⁸ Tradice uzdění koně v Podunají sahají nejméně do raného bronzu, srov. *Z. Jelínková*, *Filipův sborník*, Praha 1959, 183 n.; *O. Kytlicová*, *PA XLVI*, 1955, 64, 66 (zde i další literatura); *G. Bándi*, *Acta Univ. Attila József VIII*, Szeged 1965, 87 n.; *G. Gazdapusztai*, l. c., 36.
- ¹⁸⁹ *G. Gazdapusztai*, l. c., 30, 39.
- ¹⁹⁰ *G. Török*, *AE* 77, 1950, 4 n., tab. III–IV; *G. Kossack*, *JdRGZM* 1, 1954, 137, obr. 14: 1.
- ¹⁹¹ Srov. kritiku *Hančarova* pojetí „východního halštatu“ sovětskými autory (*B. J. Nudel*, *VDI* 1958, č. 2, 194; *J. I. Krupnov*, *Istorija* 111).
- ¹⁹² *G. Gazdapusztai*, *Beziehungen*, 26, 30.
- ¹⁹³ *T. Sulimirski*, *WA* 14, 1936, 49; *týž*, *WPZ* 25, 1938, 131.
- ¹⁹⁴ *A. I. Těrenožkin*, *KS IIMK* 67, 1957, 4, 12.
- ¹⁹⁵ Trácká etnicita jakož i vliv ze Sedmihrad však jsou i nadále uznávány (*G. Gazdapusztai*, *Beziehungen*, 34; *A. I. Těrenožkin*, l. c., 7).
- ¹⁹⁶ *A. I. Těrenožkin*, *SA* 1957, č. 2, 63.
- ¹⁹⁷ *G. Raschke*, *NfDV* 17, 1941, 21 n.; *G. Kossack*, *JdRGZM* 1, 1954, 137, obr. 14; *H. Müller-Karpe*, *Vollgriffschwerte*, München 1961, 70, passim, tab. 61; *M. Gedl*, *Kultura ľuzycka na Górnym Śląsku*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1962, 338, 65, obr. 19.
- ¹⁹⁸ *A. I. Těrenožkin*, *Voprosy skifo-sarmatskoj archeologii po materialam konferencii IIMK AN SSSR z r. 1952* (dále jen *Voprosy*), 104. obr. 11: 2; *týž*, *KS IIMK* 67, 1957, 6, obr. 2: 1; *týž*, *SA* 1957, č. 2, 55, obr. 4: 1.
- ¹⁹⁹ *J. I. Krupnov*, *Istorija*, 203.
- ²⁰⁰ *Týž*, *Istorija*, 201, 203; *týž*, *Voprosy*, 105; *týž*, *SA* 1957, č. 2, 52–57; *J. Hrala*, *PA*

- XLIX-2, 1958, 418, 420; — *H. Müller-Karpe*, *Vollgriffschwerter*, 83 n., datuje většinu takto kombinovaných předmětů do HB₃ (též, *Beiträge I*, 128 n.).
- ²⁰¹ *J. I. Krupnov*, *Drevňaja istorija i kultura Kabardy*, Moskva 1957, 114, obr. 28: 3; *týž*, *Istorija*, 190 n., tab. 12: 1.
- ²⁰² Tento jev je zřejmě východním znakem; lze jej pozorovati zejména na kavkazských exemplářích a pak na příbuzných dykách v oblasti Altaje v období maiemirské etapy místní kultury kočovnických kmenů (srov. *P. M. Grjaznov*, *KS IIMK 18*, 1947, 9 n.).
- ²⁰³ Dosud neuváděný exemplář z Kolca-Gory je publikován *J. I. Krupnovem*, *Istorija*, tab. 35: 5.
- ²⁰⁴ *S. Gallus—T. Horváth*, *Un peuple*, tab. XIV: 1.
- ²⁰⁵ *Ibidem*, tab. XLV: 1.
- ²⁰⁶ *Ibidem*, tab. XXI: 4, 5.
- ²⁰⁷ Uvedené tři pochvy jsou na naší mapce č. 4 zaneseny pod čísla 41, 42, 43.
- ²⁰⁸ *A. I. Těrenožkin*, *Voprosy*, 103, obr. 11: 5; *P. D. Liberov*, *ibidem*, 154; *J. I. Krupnov*, *Istorija*, 279 n., obr. 46:7, 47 aj.
- ²⁰⁹ *G. Kossack*, *JdRGZM 1*, 1954, 137, obr. 14, 147; *H. Müller-Karpe*, *Vollgriffschwerter*, 70; *M. Gedl*, *Kultura lužycka na Górnym Śląsku*, 65; *A. A. Jessen*, *SA 18*, 1953, 75. — Je sice pravda, že některé příbuzné detaily (ploše polokulovitá hlaviče rukojeti, prvky kruhového prolamování dřívku) se objeví již na mečích v HA v Karpatské oblasti (*F. Blahuta*, *Studijné zvesti AU SAV Nitra 6*, 1961, 234 n., obr. 2: 2, 3: 2 aj.), jde však zřejmě o nahodilá a vzdálená analogie.
- ²¹⁰ *A. I. Těrenožkin*, *KS IIMK 67*, 1957, 14; *týž* názor přejímá *M. Gedl*, l. c., 65.
- ²¹¹ *J. Filip*, *Keltové ve střední Evropě*, 250.
- ²¹² *Z. Podkowińska*, *Swiatowit 15*, 1932–33, 121; *M. Gedl*, l. c.
- ²¹³ *A. A. Jessen*, *SA 18*, 1953, 75; *J. I. Krupnov*, *Istorija*, 203.
- ²¹⁴ *J. I. Krupnov*, *Drevňaja istorija i kultura Kabardy*, 114 n.; *týž*, *Istorija*, 203.
- ²¹⁵ *G. D. Filimonov*, *Doistoričeskaja kultura Osetii*, Moskva 1878; *R. Virchow*, *Das Gräberfeld von Koban im Lande Osseten*, Berlin 1883; dějiny výzkumů této kultury shrnul *J. I. Krupnov*, *Istorija*, 28 n., 77.
- ²¹⁶ Nejnověji *G. Gazdapusztai*, *Beziehungen*, 6 n. (zde i stručné dějiny problému).
- ²¹⁷ Kobánská kultura je *Krupnovem* dělena na předskytskou a skytskou periodu, v celkovém rozsahu trvání od 11. do 4. stol., při čemž předskytská etapa je kladena do 11. až 8. stol. (srov. *Istorija Kabardy*, 93 n., obr. 21, a *Istorija*, přehledná tabulka za str. 136).
- ²¹⁸ *A. A. Jessen*, *MIA 23*, 1951.
- ²¹⁹ *Týž*, l. c., 120–124; poněkud šířeji *J. I. Krupnov*, *MIA 68*, 1958, 176; *G. Gazdapusztai*, *Beziehungen*, 34 n., 37.
- ²²⁰ *A. I. Těrenožkin*, *SA 1957*, č. 2, 47; *týž*, *KS IIMK 67*, 1957, 7.
- ²²¹ *Týž*, *Voprosy*, 104, *týž*, *KS IIMK 67*, 1957, 8.
- ²²² *Týž*, *SA 1957*, č. 2, 59.
- ²²³ *J. I. Krupnov*, *Istorija*, 203.
- ²²⁴ *A. A. Jessen*, *SA 18*, 1953, 75.
- ²²⁵ *A. I. Těrenožkin*, *Voprosy*, 104; *týž*, *SA 1957*, č. 2, 62.
- ²²⁶ *Z. Podkowińska*, *Swiatowit 15*, 1932–33, 131 n., obr. 11, 16; *F. Hančar*, *ESA 9*, 1934, 67, obr. 19.
- ²²⁷ *P. M. Grjaznov*, *KS IIMK 18*, 1947, 9 n., obr. 5: 1, 5, 6; 6: 9.
- ²²⁸ *J. Skutil*, *Záhorská kronika 15*, 1932, 108 n.; *V. Podborský*, rkp diplomní práce, Brno 1956, I, obr. 10; II, 64.
- ²²⁹ *Viz pozn. č. 116*; *AR 19*, 1967, 221.
- ²³⁰ *J. I. Krupnov*, *Drev. istorija Kabardy*, 113; *týž*, *Istorija*, 203.
- ²³¹ l. c.; též *A. A. Jessen*, *MIA 3*, 1941, 22.
- ²³² Srov. *J. I. Krupnov*, *Istorija*, tab. 12; *MIA 3*, 1941, 21, obr. 4.
- ²³³ *A. I. Těrenožkin*, *Voprosy*, 106; *týž*, *KS IIMK 67*, 1957, 9.
- ²³⁴ *Týž*, *SA 1957*, č. 2, 61; *J. K. Maksimov*, *SA 1962*, č. 3, 288.
- ²³⁵ *Swiatowit 15*, 1932–33, 164.
- ²³⁶ Bývaly také běžně zahrnovány do inventáře skytské kultury a časově posouvány až k přelomu letopočtu (srov. *P. Reinecke*, *ZfE 28*, 1896, 11, 17; *B. Ginters*, *Das Schwert der Skythen und Sarmaten in Südrubland*, Berlin 1928, 32; *St. Foltiny*, *ArchA 33*, 1963, 27).
- ²³⁷ *Beiträge I*, 216 n.
- ²³⁸ *G. Török*, *AE 77*, 1950, 8.
- ²³⁹ *S. Gallus—T. Horváth*, *Un peuple*, 90 n., tab. XII–XIX.

²⁴⁰ H. Müller-Karpe, Vollgriffschwerter, 70 n.; M. Gedl, Kultura lužycka na Górnym Śląsku, 65.

²⁴¹ Z náhodných nálezů na Kotouči (srov. tab. XVIII) je patrné, že založení hradiska a počátky místní výroby jsou poněkud starší, než by se dalo soudit podle depotů samotných.

²⁴² Jsou známy sice předlohy páskových diadémů již ze středoevropské únětické kultury (srov. L. Hájek, PA XLV, 1954, 165, 170, obr. 24: 6, 33), později však — zdá se — převládly ve střední Evropě jakož i v Karpatské oblasti drátovité typy (srov. typické nálezy z moravských Slatenic, V. Havelková, CVMSO 8, 1891, obr. 4 na str. 91), konstruktivně shodné s karpatskými „Posammenteriefibel“. Vlastní analogie štramberskému exempláři však jsou v severním sousedství lužické kultury (Poznaň—Starolěka, W. Szafranski, PArch 9, 1950, 42, 48, obr. 16—17; *tjž*, Skarby brązowe..., Warszawa—Wrocław 1955, 75, obr. 201) a v okruhu severském (např. Roga, Blankenburg, Arby, H. Schubart, AuF 3, 1958, 221, obr. 39; G. Kossinna, Mannus 8, 1917, 105, obr. 58: a, b; 106, obr. 60).

²⁴³ Důkazem všeobecného rozvoje může být jak celková úroveň hmotné kultury, tak síleci populace (hřbitovy čítají sta hrobů; sídliště koncentrovaná v úrodných oblastech téměř ve větším počtu než v současné době) i vznik a budování hradisek a posléze i tlak slezské kultury do podunajské sféry.

²⁴⁴ Na symbiózu slezské a podolské kultury na Moravě bylo poukazováno již od dob výzkumů na hradisku v Brně-Obřanech a na popelnicovém poli v Podoli.

²⁴⁵ A. Gottwald, Ročenka Prostějov 4, 1926, 19 n., obr. 9, 10; *tjž*. Můj archeologický výzkum (dále jen MAV), Prostějov 1931, 84, tab. 24.

²⁴⁶ A. Gottwald, MAV, 85; E. Sprockhoff, PZ 34—35, 1949—50, 98, obr. 28.

²⁴⁷ K. Schirmerisen, Sudeta 1, 1925, 138 n., obr. 2—5.

²⁴⁸ I. L. Cervinka, ERL 10, 1927/28, 176; J. Skutil, Pravěk Tišnovska, Vlastivěda Tišnovska, 1933, 70, 84—85; V. Podborský, SPFFBU E 5, 1960, tab. VIII.

²⁴⁹ Srov. pozn. č. 47 a PA LVI-1, 1965, 98 n.

²⁵⁰ A. H. Koszaiska, PArch 7, 1946, 106 n., obr. 2—4; Z. Durczewski, Grupa górnośląska-małopolska kultury lużyckiej w Polsce II, Kraków 1939—46, 13—14, tab. 104, 107; J. Kostrzewski, PArch 15, 1962, 26, 27, tab. II, III.

²⁵¹ K. Andel, AR 7, 1955, 445 n., obr. 211; M. Novotná, Musaica 4, 1964, 27; V. Budinský-Krička a kol., Pravěk východního Slovenska, Košice 1966, 134, obr. 50; J. Hampel, AĚ 22, 1902, 422 n.; N. Åberg, Chronologie V, 106, obr. 186.

²⁵² E. Sprockhoff, Chronologische Skizze, 136 n., tab. 24: 4—11.

²⁵³ F. Holste, WPZ 27, 1940, 14; Ch. Pescheck, WPZ 30, 1943, obr. 4; R. Pittioni, U'geschichte, obr. 354: 1.

²⁵⁴ G. Csallány, FA I—II, 1939, 58 n., tab. I—IV; J. Hampel, Bronzkor I, tab. 23, 24, 30, 33, 65; N. Åberg, Chronologie V, 87, obr. 162; *tjž*, Vorg. Kulturkreise in Europa, Kopenhagen 1936, tab. XVI: 1.

²⁵⁵ E. Sprockhoff, Chronologische Skizze, 142 n.; V. Podborský, SPFFBU E 5, 1960, 48.

²⁵⁶ *Tjž*, l. c.

²⁵⁷ Viz pozn. č. 228.

²⁵⁸ J. Král, ČSM 5, 1956, 26 n.; J. Meduna, PV AÚ ČSAV 1960, 67, tab. 26.

²⁵⁹ F. Lipka, Pravěk 4, 1908, 167 n., obr. 1—5.

^{259a} J. Filip, Popelnicová pole, 120, obr. 70; V. Diviš, PA XXVI, 1914, 8 n., tab. I; N. Åberg, Chronologie V, 150, obr. 244; M. Solle, PA XLIII, 1947—48, 102 n.

²⁶⁰ Viz pozn. č. 197; dále N. Åberg, Chronologie V, 150, obr. 245; *tjž*, Vorg. Kulturkreise, tab. XVII: 12.

²⁶¹ A. Mozolics, FA I—II, 1939, 36 n.

^{261a} V. Budinský-Krička, Slovenské dejiny I, 1947, tab. XXIX; 3; J. Eisner, Slovensko v pravěku, 149, tab. XL: 3, 5; M. Dušek, Studijné zvesti AÚ SAV Nitra 6, 1961, 66, obr. 4: 12, 13.

²⁶² Viz pozn. č. 172.

²⁶³ M. Hoernes, WPZ 4, 1917, 40 n., obr. 8—9; St. Foltiny, JdRGZM 8, 1961, 175 n., tab. 66 n.; G. Kossack, JdRGZM 1, 1954, 135 n., obr. 11.

²⁶⁴ Z. Vínští, Rad vojvod. muz. 4, 1955, 27 n.

²⁶⁵ *Tjž*, l. c., 42.

²⁶⁶ J. Filip, Popelnicová pole, 73—74; J. Kostrzewski, PArch 15, 1962, 14.

²⁶⁷ V. Šaldová, PA LVI-1, 1965, 64, 67.

²⁶⁸ Muzeum Opava, i. č. P 3171—73.

²⁸⁹ V případě mankovického nálezu mohou být pochybnosti o skutečné příslušnosti uvedených kruhů k depotu, neboť K. J. Maška v původní zprávě o depotu (ČVMSO 9, 1892, 117 n.) se o těchto kruzích nezmiňuje; uvádí je až F. Pospíšil (ČVMSO 32, 1920, 14).

SEZNAMY LOKALIT K MAPKÁM Č. 1—4

(číslo lokalit v těchto seznamech odpovídají číslům na příslušné mapce)

A (mapka č. 1)

Seznam nalezišť bronzových tepaných šálků typu Friedrichsrube (I), typu Satteldorf (II) a typu Osternienburg-Dresden (III).

I. Typ Friedrichsrube

- | | | |
|----------------|------------------|---------------------|
| 1. Aszód | 8. Weissig | 15. Durup Sogn |
| 2. Velatice | 9. Langenstein | 16. Friedrichsrube |
| 3. Gusen | 10. Mainz-Kastel | 17. Grauzin |
| 4. Siodlary | 11. Coswig | 18. Nied |
| 5. Heidach | 12. Stockheim | 19. Nordwestschonen |
| 6. Ruchow | 13. Gundelsheim | 20. Simonsmose |
| 7. Weitgendorf | 14. Pfaffenhofen | 21. Wester Börsting |

II. Typ Satteldorf

- | | | |
|--------------------------|--------------------------|-----------------|
| 1. Uj-Szöny | 4. Žaškov | (7.—9. Očkov) |
| 2. Sebeslavce (Blatnica) | 5. Satteldorf (Siodlary) | (10. Črnožiše) |
| 3. Handlová | 6. Simonsmose | (11. Přestavky) |

III. Typ Osternienburg—Dresden

- | | | |
|----------------|------------------------|--------------------|
| 1. Velká Dobrá | 5.—6. Osternienburg | 18. Roitzsch |
| 2. Milavče | 7.—14. Dresden-Dobritz | 19. Hart a. d. Alz |
| 3. Zatec | 15. Königswartha | 20. Ergolding |
| 4. Středokluky | 16.—17. Braunsbedra | |

A (mapka č. 2)

Seznam nalezišť bronzových tepaných šálků typu Jenišovice (I) a typu Fuchstadt (II).

I. Typ Jenišovice

- | | | |
|---------------------------|----------------------------------|--------------------------|
| 1. Zagon-Cseremus | 26. Sommerin | 75. Brandenburg |
| 2. Felsőújvár | 27.—29. Seifenau | 76. Krielow |
| 3. Ardeal | 30.—33. Kuźnica Skakawska | 77. Lehof |
| 4. Moigrad | 34.—35. Biernacie | 78. Wilten |
| 5. Bodrogkeresztúr | 36.—37. Biskupice
(Rzesusina) | 79. Röschwoog |
| 6. Hajdu-Bözsörmény | 38. Podgórník | 80. Altensittenbach |
| 7. Tetélen | 39. Jezierzany | 81. Onnens |
| 8. Velem St. Vid | 40. Niedzieliska | 82. Hauterive |
| 9. Kis-Apáti | 41.—44. Křenůvky | 83. Zürich |
| 10. Hajdu-Samson | 45.—52. Štramberk (dep. 2) | 84. Cortailod |
| 11. Érségvadkert | 53.—54. Štramberk (dep. 4) | 85. Corcelettes |
| 12.—14. Égyek-Kendertag | 55. Milovice | 86.—88. Coste del Marano |
| 15. Szentés-Nagyhegy | 56. Kamýk | 89.—93. Basedow |
| 16. Madačka | 57. Libkovice | 94. Dahmen |
| 17. Sitno | 58. Záluží | 95.—97. Klein-Luckow |
| 18. Okolí Liptova | 59.—71. Jenišovice | 98.—100. Løgtved Moor |
| 19.—22. Somotor | 72.—73. Klewe (Thale) | 101.—106. Lunden |
| 23. Dubnica nad Váhom | 74. Riesa-Gröba | 107.—111. Kirkendrup |
| 24.—25. Brezno nad Hronom | | |

II. Typ Fuchstadt

- | | | |
|-------------------------|-------------------|--------------------|
| 1. Moigrad | 24.—25. Eschborn | 39. Gerlinden |
| 2. Csik-Szent-Király | 26. Nierstein | 40.—44. Burgisdorf |
| 3. Vácszentlászló | 27. Dexheim | 45. Möriegen |
| 4. Pavlovka | 28. Wollmesheim | 46. Völs |
| 5.—6. Spišská Belá | 29. Fuchstadt | 47. Wörschach |
| 7. Rohow | 30. Gundelsheim | 48. Klentnice |
| 8. Poznań-Staroleka | 31. Abstatt | 49. Klewe (Thale) |
| 9. Záluží | 32. Burlandingen | 50. Hitzacker |
| 10. Jenišovice | 33. Möhringen | 51.—52. Dötzingen |
| 11. Třtěno u Lou | 34. Ehingen | 53. Preten |
| 12. Chrásfany | 35. Schlussenried | 54.—56. Staaken |
| 13.—17. Braunsbedra | 36. Grünwald | 57. Basedow |
| 18.—22. Dresden-Dobritz | 37. Langenelsling | 58. Amt Aalborg |
| 23. Mansfeld u Solawy | 38. Wollmesheim | |

B (mapka č. 3)

Seznam nalezišť spon typu Křenůvky-Domaniža.

- | | | |
|--|------------------|---------------------|
| 1. Domaniža | 5.—7. Straumberk | 12.—13. Gołuchow |
| 2. Maďarsko (?) — na mapce
nezaneseno | 8.—9. Svidnice | 14. Obra |
| 3.—4. Křenůvky | 10. Seifenau | 15.—16. Simonshagen |
| | 11. Motkowice | 17. Prešov—okolí |

C (mapka č. 4)

Seznam nalezišť dýk typu Gamów (I), dýk typu Golovjatino (II) a pochev typu Ugra (III).

I. Typ Gamów

- | | | |
|-------------------|---------------------|-------------------|
| 1. Gamów | 5. Kolca-Gora | 10. Změjskoje |
| 2. Stramberk | 6.—7. Berezovka | 11. Ananjino |
| 3. Pécs-Jakabhegy | 8. Kislovodsk | 12. Blagodarnoje |
| 4. Pohoří Mátra | 9. Kamennomostskoje | 13. Abadzechskaja |
| | | 14. Kubanskoje |

II. Typ Golovjatino

- | | | |
|----------------------|--------------------------|--------------------------|
| 21. Leibnitz | 25. Golovjatino | 30. Keskem |
| 22. Neudorf | 26. jih Kyjevské oblasti | 31.—32. Kamennomostskoje |
| 23. Brigetio—Komárno | 27. Děmkino | 33. Nikolajevskoje |
| 24. Panád | 28.—29. Chabaz | |

III. Typ Ugra

- | |
|-------------------------------------|
| 41. Ugra |
| 42. Kōmlöd |
| 43. neznámé naleziště
v Maďarsku |

ZUR DATIERUNG UND HERKUNFT EINIGER BRONZEGEREGENSTÄNDE AUS DEM BURGWALL „KOTOUČ“ BEI ŠTRAMBERK

I—II

Auf dem Burgwall der Lausitzer Kultur „Kotouč“ bei Stramberk, Kreis Nový Jičín, Nordmähren, wurden seit dem Jahre 1878 5 Bronzedepotfunde (Nr. 1—5; Abb. 1—6) und eine Reihe einzelner Bronzegegenstände gefunden. Die meisten Bronzen befinden sich im Museum Stramberk, einige auch im Mährischen Museum Brno und im Kreismuseum Nový Jičín; die Funde sind aber bis heute unpubliziert geblieben. Der Autor bildet in dieser Arbeit eine Auswahl der Haupttypen aus den Stramberker Depotfunden ab und schätzt diese kurz ein. Die Depotfunde Nr. 2—4 sind an den Anfang der Spätbronzezeit (HA₂—HB₁) zu datieren, die Depots Nr. 1 und 5 dagegen jüngeren Datums (HB₂₋₃).

In den nächsten Teilen des Aufsatzes befaßt sich der Autor ausführlich mit drei Typen von Bronzeerzeugnissen:

1. mit getriebenen Blechgefäßen,
2. mit zweiteiligen Blattbügelfibeln vom Typ Křenůvky-Domaníza,
3. mit dem Dolch mit kreuzförmigem Griff.

III (Zur Bedeutung der getriebenen Bronzegefäße aus Kotouč bei Stramberk)

Das mährische Gebiet hat den Fundbestand an getriebenen Bronzegefäßen vor allem um 15 Tassen vom Typ Jenišovice-Kirkendrup sowie um eine Serie von Gefäßen im Punkt-Leisten-Buckel-Stül (Abb. 4: 1—4) aus dem Depot Nr. 4 von Kotouč bereichert. Diese Funde kann man nur im Zusammenhang mit weiteren europäischen Bronzegefäßformen richtig auswerten. Der Autor bemüht sich zuerst um eine Begründung für die Verteilung der Bronzetassen (nach E. Sprockhoff und W. A. v. Brunn¹⁸⁻¹⁹) nach den Haupttypen (Friedrichsruhe, Satteldorf, Osternienburg-Dresden, Jenišovice-Kirkendrup, Fuchstadt und Hostomice-Stillfried). In der Streuung dieser Typen sieht er die Wirkung einzelner Werkstattkreise (bzw. Werkstätten). In Betracht zu ziehen sind dabei auch typologische Mischformen (Erzeugungsderivate, Äußerungen der Individualität des Erzeugers²⁷). Die Lokalisierung der Hauptwerkstätten hält der Verfasser vorläufig für ein unlösbares Problem. Die kartographische Methode (Karten Nr. 1 und 2) ist allein zur Klärung dieser Frage nicht hinreichend, denn das Fundbild wurde wahrscheinlich durch den heutigen Stand der Funde und besonders durch den Einfluß der vorgeschichtlichen Distribution stark verzerrt. Das Problem ist wahrscheinlich mittels technischer Zerlegungen und spektralanalytischer Untersuchungen — freilich nur in ganzeuropäischen Maßstäben — zu lösen. In der Frage der formalen Beziehung zwischen Bronze- und Tongefäßen ist Verfasser der Meinung, daß nach den technischen Möglichkeiten die Bronzegefäße in der progressiven typologischen Entwicklung bestimmend waren. Kurz werden dann die Fragen der Erzeugungstechnologie der Blechtassen berührt.

Weiter legt der Verfasser ein Verzeichnis, die Beschreibung und Charakteristik der mindestens 15 mährischen Tassen vom Typus Jenišovice-Kirkendrup vor; eine Tasse (Nr. 1 des Verzeichnisses) aus dem Grab von Milovice, Kreis Břeclav, vier Tassen (Nr. 2—5) aus dem Depotfund von Křenůvky, Kreis Prostějov, acht Tassen (Nr. 6—13) aus dem Depotfund Nr. 2 von Kotouč bei Stramberk und zwei Tassen (Nr. 14—15) aus dem Depot Nr. 4 von derselben Lokalität. Das durch N. Aberg³⁵ erwähnte Fragment aus dem Depot von Přestavky (Taf. XI: 1, 2) muß nicht unbedingt zum Typ Jenišovice-Kirkendrup gehören; es ist etwas älter (Typ Satteldorf?). Die Mehrzahl der mährischen Tassen vom Typus Jenišovice-Kirkendrup stammt aus dem Verbreitungsgebiet der Lausitzer Kultur (Mittel- und Nordmähren), und zwar aus Depotfunden (Křenůvky, Stramberk) der älteren schlossischen Stufe. Die einzige Ausnahme — der Grabfund von Milovice — stammt aus einem Gräberfeld der Podoler Kultur. Auf Grund der Spektralanalysen der Stramberker Bronzegefäße sowie der kartographischen Situation (Karte Nr. 2) gelangt der Autor dann zum Resultat, daß sich die Herstellung der Jenišovicer Tassen besonders auch in den böhmischen und slowakischen Ländern — im Kreise der mittelböhmischen Knovizer Kultur (Jenišovice), im Gebiet des mährischen Zweiges der Lausitzer Kultur (Stramberk) und weiter im oberen Theißgebiet (Somotor) — konzentriert haben muß. Wie bereits O. Kytlicová feststellte,¹⁰⁷ kann es auf einigen Burgwällen oder großen Siedlungen der jüngeren Bronzezeit zu einer Agglomerationen von Depots. Diese kann man entweder als einen Beleg für langfristige Traditionen

in der örtlichen Bronzeerzeugung oder als periodische Stationen wandernder Metallgießer ansehen. Für eine derartige Stelle kann man wahrscheinlich auch Kotouč bei Stramberk halten, wie die 5 Bronzedepts und eine Reihe von weiteren Bronzegegenständen aus seinem Areal beweisen.

Aus dem Burgwall Kotouč stammt neben den Tassen des Typus Jenišovice-Kirkendrup noch eine Garnitur von Blechgefäßen, die durch den Punkt-Leisten-Buckel-Stil verziert sind (Abb. 4: 1—4). Diese Gefäße stellen bisher ein europäisches Unikat dar. Stilistisch zeigen sie den Übergang vom einfachen Punkt-Buckel-Stil zum Leisten-Buckel-System. Das wichtigste Stück ist eine „Blechlampe“ (Abb. 4: 1, Taf. XIV: 1), die aus 3 Teilen besteht. Sie wurde ursprünglich als 2 selbständige Gefäße (einen Becher und eine Schale) angesehen. Es handelt sich aber um ein einziges kleines Gefäß, welches erst durch eine Kombination der Teile (Schließung) seinen Zweck erfüllt. Der Autor interpretiert es als Rituallampe, ganz ähnlich wie keramische Lampen — Rhytone¹¹⁸ — der europäischen Urnenfelderkulturen. Diese Lampe hat im Stramberker Depotfund Nr. 4 eine Enisprechung (Abb. 4: 3) und ein Teil wahrscheinlich derselben Form stammt aus dem gleichzeitigen Depot von Malhostovice, Kreis Brno (Taf. XIV: 2). Die übrigen Stücke mit Punkt-Leisten-Buckel-Stil aus dem Depot Nr. 4 von Kotouč — Schalen mit profilierten Wänden — tragen eine typische Verzierung (Taf. XII, XV), die heimischer Herkunft ist und gerade mit der Verzierung der Jenišovicer Tassen im Zusammenhang steht. Die formenkundlichen Analogien für diese Schalen kann man nur in den nordischen Goldgefäßen (Abb. 12) der III.—IV. Periode der Bronzezeit (Gönnbeck, Gölenkampff, Krottorf) suchen; gegenseitige Beziehungen sind jedoch schwer zu bestimmen. Die ältesten nordischen Goldschalen erscheinen uns älter als der Stramberker Komplex (III. Per. = BD/HA₁); so wird eine Beeinflussung der mährischen Funde aus dem Norden nicht ausgeschlossen. Was die Provenienz anbelangt, handelt es sich zweifellos um mitteleuropäische Erzeugnisse, welche mit der größten Wahrscheinlichkeit in denselben Werkstätten wie auch die Tassen vom Typ Jenišovice-Kirkendrup, gerade etwa im Gebiet des Burgwalles Kotouč, entstanden sind. Auch die Spektralanalysen (vgl. Übersichtstabelle S. 28), die ganz ähnliche Werte wie bei den Tassen vom Typ Jenišovice-Kirkendrup und bei den Gefäßen im Punkt-Leisten-Buckel-Stil ergaben, sprechen dafür. Eine relativ größere Menge an Gold in der Legierung einiger Stücke dieses Stils weist vielleicht auf das Bestreben hin, durch den Glanz Goldgefäße nachzuahmen. Der ganzen Garnitur kann man allem Anschein nach rein kultische Zwecke zuschreiben;^{145—147} zur praktischen Verwendung sind solche kleine und feine Gefäßchen keinesfalls zu gebrauchen.

IV (Zur Provenienz der Blattbügelfibel vom Typ Křenůvky-Domaníža)

E. Sprockhoff machte seiner Zeit¹⁴⁸ auf eine slowakisch-mährische Gruppe der Blattbügelfibel vom Spindlersfelder Typ der IV. Periode aufmerksam; diese Gruppe charakterisierte er durch die Funde aus Křenůvky (Abb. 13: 1, 2) und Domaníža. Die Stramberker Depots Nr. 2 und 4 bringen zu dieser Gruppe (siehe Karte Nr. 3) weitere 3 Exemplare (Abb. 13: 1; 4: 8, 9). Außerdem zeichnet sich in Mähren eine zeitlich vorhergehende Gruppe von Fibeln ab (Slatinice, Vlěnov, Přestavky; Abb. 13: 4, 5, 3), die einen Übergang zwischen den alten Spindlersfelder Fibeln der III. Periode und der Gruppe Křenůvky-Domaníža bilden, und zwar sowohl nach Form, Größe und Verzierung als auch nach dem Fundmilieu (Chronologie). Eben diese Übergangsformen der Blattbügelfibeln weisen die örtliche Provenienz des Typus Křenůvky-Domaníža nach.

V (Der Befund eines Dolches mit kreuzförmigem Griff und seine Bedeutung)

Aus dem Depot Nr. 5 von Kotouč bei Stramberk stammt ein Bronze Griff mit dem Rest einer eisernen Dolchklinge (Taf. XIX), der zu den Dolchen mit kreuzförmigem Griff des sog. thrako-kimmerischen Horizonts am Ende der Bronzezeit in Mitteleuropa gehört. Der Verfasser unterscheidet 2 Varianten dieser Dolche: Variante „Gamów“ — mit durchbrochener Verzierung des Griffrahmes (Abb. 15) — und Variante „Golovjatino“ — mit einfachem Vollgriff (Abb. 16); beide Varianten gehören aber dem selben Waffentyp an, der in seinem vermutlichsten Entstehungsort — im nordwestlichen Subkaukasus-Gebiet — als Dolch vom „Kabardino-Pjatigorskischen“ Typ genannt wird. Die Verbreitungskarte (Karte Nr. 4) beider Varianten der Dolche mit kreuzförmigem Griff (sowie der Dolchscheiden) zeigt einerseits eine Konzentration der Funde im Subkaukasus-Gebiet, andererseits ihre Streuung im östlichen Teil Mitteleuropas und teilweise auch im Dnëprstromgebiet. Das bestätigt die bisherigen Vorstellungen einer Reihe von Forschern über die östliche Herkunft der erwähnten Dolche,

die vielleicht — mit den übrigen Bronzen des thrako-kimmerischen Horizonts zusammen — aus dem Osten in das Karpatenbecken und weiter durch das Mährische Tor nach Schlesien drangen. Im vermutlichen Entstehungsorte der Dolche mit kreuzförmigem Griff, im nord-westlichen Subkaukasus-Gebiet, stehen diese Waffen mit der bekannten Kobankultur im Zusammenhang; diese wurde neuerdings durch J. I. Krupnov aufgearbeitet.²¹⁷

Auf die Beziehungen des Subkaukasus-Gebiets mit dem Donauraum verwies man schon seit dem Anfang des 20. Jahrhunderts. Im Zusammenhang der Bronzefunde des thrako-kimmerischen Horizonts dachte man an Einbrüche von „vorskythischen Reiternomaden“ in das Karpatenbecken und durch das Becken noch weiter nach Süden und Westen.^{180—182} Das direkte Vordringen der Kimmerier nach Mitteleuropa ist aber unwahrscheinlich; im Falle unserer Bronzefunde handelt es sich eher um Handelsimporte. Die Dolche mit kreuzförmigem Griff erscheinen in Mitteleuropa fast ausschließlich in Depots; im Subkaukasus-Gebiet dagegen wurden diese Dolche regelmäßig in Gräbern gefunden. Ursprünglich importierte Bronzegegenstände konnten freilich in Mitteleuropa auch nachgeahmt werden. Das Material des Stramberker Exemplars unterscheidet sich nur wenig vom Rohstoff weiterer Bronzefunde aus Kotouč (siehe Übersichtstabelle S. 28) und zeigt vor allem Detailübereinstimmungen mit dem Rohmaterial aus dem kontemporärem Depotfund aus Černotín, Kreis Přerov.²²⁸ Nach dem Ergebnis von PhC P. Mišustov wurde der Griff des Stramberker Dolches in Nordmähren gegossen, weil die Spektralanalyse des eisernen Klingenrestes eine Zusammensetzung zeigte, die dem Eisenerz aus Jeseník in Nordmähren sehr nahe steht.

Eine Datierung der Dolche mit kreuzförmigem Griff stößt im Ganzen auf keine Schwierigkeiten. J. I. Krupnov datiert sie auf Grund der Grabkomplexe aus der Umgebung von Kislovodsk in die Zeit vor dem Aufkommen der eisernen „Akinake“, d. h. in das 8.—7. Jhdt., rechnet aber mit ihrem Weiterleben bis in das 6. Jhdt. Auch in der Ukraine wurden die Dolche zur Jungphase der Černoleskischen Kultur gezählt und meistens in das 8.—7. Jhdt. datiert. Die mitteleuropäischen Exemplare kann man für fast gleichzeitig, bzw. für nur wenig jünger halten. Wenn das Vorkommen der Dolche mit kreuzförmigem Griff im Subkaukasus-Gebiet am Anfang des 8. Jhdt. beginnt, so erscheinen sie in Mitteleuropa etwa in der Mitte des 8. Jhdt., was zugleich aber der späteste Zeitpunkt ist. Die datierbaren mitteleuropäischen geschlossenen Funde mit Dolchen von der Variante Gamów (Pécs-Jakabhegy, Ugra, Gamów, Stramberk) lassen nämlich keinesfalls eine Verschiebung ihres Vorkommens hinter das Ende der Stufe HB₃, d. h. hinter das Jahr 750 v. u. Z., zu. Die Dolche mit kreuzförmigem Griff gehören sämtlich noch der Spätbronzezeit an, in Mähren sind sie noch in den Rahmen der schlesischen Stufe der Lausitzer Urnenfelderkultur einzureihen. Für die Datierung dieser Dolche in Mitteleuropa ist der Depotfund im schlesischen Gamów am wichtigsten, der außer dem Dolch sehr ausgeprägte HB₃-Typen (Mörigen-Schwert, Knaufdornschild, Blattbügelfibel vom Typ Gamów-Práčov, Messer mit der S-gebogenen Klinge und Ringgriffende) enthält. Auch auf Kotouč bei Stramberk unterscheidet sich Depot Nr. 5 (sowie auch Nr. 1) chronologisch deutlich von den übrigen Depotfunden (Nr. 2—4) aus dem Beginn der Spätbronzezeit (HB₁).

VI

Zum Abschluß faßt der Autor die Ergebnisse seines Aufsatzes zusammen und berührt besonders die gemeinsamen Beziehungen der Stramberker Depotfunde zu den übrigen der Spätbronzezeit Mährens und Mitteleuropas.

Die Bronzefunde vom Kotouč bei Stramberk sind Belege für ein örtliches bedeutungsvolles Erzeugungszentrum. Die Werkstätten kann man irgendwo im Gebiet des Mährischen Tores bzw. gerade auf dem Kotouč suchen. Hier wurden Tassen vom Typ Jenišovice-Kirkendrup und Gefäßchen im Punkt-Leisten-Buckel-Stil getrieben. Letzgenannte Gefäßchen haben bisher keine gute Analogien und es wäre geeignet, sie weiterhin als getriebene Bronzegefäße vom Typ Stramberk bezeichnen. In der gleichen Zeit (am Anfang der Spätbronzezeit) erzeugten die örtlichen Handwerker auch große Blattbügelfibeln vom Typ Křenůvky-Domaníza, die nach dem allgemeinen Zeitgeschmack, aber auch nach den örtlichen Forderungen konzipiert wurden. In den Traditionen der jüngeren Bronzezeit entstanden hier weiter Armspiralen, tordierte Halsringe, große Schildbuckel, massive gegossene Ringe, eine Reihe von Nadeln und andere Schmucksachen sowie zahlreiche Typen von Werkzeugen. Auch das Diadem mit getriebener Perlverzierung (Abb. 4: 7) wurde offenbar hier in einfacherer Analogie zu den nordeuropäischen Exemplaren²³² erzeugt.

Die älteren Stramberker Depotfunde (Nr. 2—4), die der Zeit der maximalen Entfaltung der Lausitzer Kultur in Mähren (Beginn der sog. schlesischen Stufe = Beginn der HB-Stufe)

angehören, haben im mährischen Milieu viele Analogien, z. B. in den Depotfunden aus Křenůvky, Dubany, Zastávka bei Brno, Malhostovice und anderen. Diese Funde bilden einen chronologischen Horizont mit den böhmischen Depotfunden vom Typ Jenišovice und Záluží,²⁴⁹ mit den polnischen Depotfunden vom Typ Biernacie und Biskupice,²⁵⁰ mit den slowakischen Depotfunden vom Typ Somotor und Domaníža,²⁵¹ mit dem mitteldeutschen Depothorizont vom Typ Simonshagen²⁵² und endlich mit dem niederösterreichischen Fund aus Sommerein²⁵³ und mit den ungarischen Depotfunden vom Typ Szentcs-Nagyhegyi und Hajdu-Böszörmény.²⁵⁴ Eine Unifikation von vielen Gegenständen aus den Depots des genannten Horizontes (z. B. die Tassen vom Typ Jenišovice-Kirkendrup) zeugt für eine feste Vereinigung der Handwerker der einzelnen Gebiete. Besonderheiten der anderen Gegenstände (Fibeln, Halsringe, Spiralarmsringe) sind dagegen Belege für die Erzeugung nach örtlichen Erfordernissen und lokalem Geschmack.

Der charakterisierte mitteleuropäische Depotfundhorizont aus dem Beginn der HB-Stufe kann man in mährischen Milieu abtrennen auf der einen Seite von den großen Horten vom Typ Drslavice (BD/HA₁)²⁵⁵ und von ein wenig jüngeren Horten wie z. B. Slatěnice, Sazovice, Železné,²⁵⁶ auf anderer Seite von spätbronzezeitlichen Depotfunden wie z. B. Černotín, Koprivnice und Boskovice.²⁵⁷⁻²⁵⁹ Der Horizont der letztgenannten Horte ist nach HB₂₋₃ zu datieren. In Böhmen gehören dieser Zeit die Depotfunde aus Lžovice, Práčov, Rataje n. S.,^{259a} in Polen Gamów, Karmine,²⁶⁰ und in Ungarn Celldömök²⁶¹ usw. an. In Mähren wird am Ende der Bronzezeit eine Beeinflussung aus dem Osten erkennbar, die mit einem Eingriff der thrako-kimmerischen Elemente verbunden ist. Diese Beeinflussung griff übrigens bis nach Schlesien und der Lausitz, ganz ausnahmsweise auch nach Böhmen über. In den mährischen Funden kann man die thrako-kimmerischen Elemente vor allem im Hort von Černotín und im Depot Nr. 5 vom Kotouč bei Stramberk verfolgen. Den Weg dieser Elemente nach Mähren zu identifizieren, ist aber nicht leicht. Der Autor machte den Versuch, ihren Weg durch das Karpatenbecken nach Mähren und durch das Mährische Tor weiter nach Schlesien nachzuweisen. Auffällig ist die bisher nur kleine Zahl von Belegen dieses Einflusses in der Slowakei,^{261a} während im Mitteldonauraum bekannte Horte wie Stillfried, Kiskőszeg, Ugra usw.²⁶²⁻²⁶⁴ stark davon betroffen sind.

Zum Horizont der Depots der Stufe HB₂₋₃ in Mähren gehören also auch die Stramberker Horte Nr. 1 und 5. Ihr Inhalt ermöglichte aber bisher keinesfalls die Trennung der Stufen HB₂ und HB₃. Im mährisch-schlesischen Milieu ist bisher eine exakte Trennung der HB₂-Stufe von der HB₃-Stufe ganz unmöglich, obwohl einige Einzelheiten unter Berücksichtigung der Ergebnisse von H. Müller-Karpe dazu behilflich sein könnten. Der Verfasser ist der Überzeugung, daß eine selbständige HB₃-Stufe vor allem auf den großen Gräberfeldern unter Nutzung einer Horizontalstratigraphie und einer Kombinationsstatistik abtrennbar ist. Im Depotquellenmaterial zeichnen sich in Mähren inzwischen nur 2 Horizonte der HB-Stufe ab: der Stramberker Horizont (HB₁) und der Černotíner Horizont (HB₂₋₃).